

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİŞEHİR-İ TESELYA KAZASI: 1454-1570

DUYGU KAYA

EYLÜL 2014

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YENİŞEHİR-İ TESELYA KAZASI: 1454-1570

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Duygu KAYA

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

BOLU 2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Duygu KAYA'ya ait “**YENİŞEHİR-İ TESELYA KAZASI: 1454-1570**” adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 11.09.2014

Akademik Unvan, Ad ve Soyad		İmza
Üye (Tez Danışmanı) :	Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Cemal SEZER	
Üye :	Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR	

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**YENİŞEHİR-İ TESELYA KAZASI: 1454-1570**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 11.09.2014

Duygu KAYA

ABSTRACT

DİSTRİKT OF YENİŞEHİR-İ THESSALY: 1454-1570

Duygu KAYA

Master Thesis

Department of History

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet SÜME

September 2014, xiii + 89 Pages

In this study, it is handled Yenişehir-i Thessaly (Larissa) which located in the Central Greece, at the Ottoman classic period. These study, which prepared using a variety of book and articles expect of Tahrir books, are examined the city's historical, geographical and demographical structure, also its economy and foundations in the classic period. In this context, in the first part of the study, it was discussed Yenişehir's geography, its pre-Ottoman situation, the conquest of Thessaly by the Ottamans and Evrenos Bey, who performed important conquests in this region. In the second part, it was tried to explain about Yenişehir's population, neighborhoods, economy, and administrative organization. In the third and the last part, it was discussed architectural monuments and foundations which are the tools in the development of Yenişehir protect the Turkish and Muslim identity and in the spread of these culture. In the light of the examined resources, while the change of the city's social, economic and culturel stucture were introduced in the classic period, the text, tables and graphs were made more understandable.

Key Words: Yenişehir-i Thessaly, Larissa, Thessaly, Tahrir, Vakıf.

ÖZET

YENİŞEHİR-İ TESELYA KAZASI: 1454-1570

Duygu KAYA

Master Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Eylül 2014, xiii + 89 Sayfa

Bu araştırmada, Osmanlı klasik döneminde, Orta Yunanistan'da bulunan Yenişehir-i Teselya (Larissa) ele alınmaktadır. Tahrir defterleri haricinde çeşitli kitap ve makaleler kullanılarak hazırlanan bu çalışmada, klasik dönemde şehrin, tarihi, coğrafik ve demografik yapısı, ekonomisi ile vakıfları incelenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk bölümünde, Yenişehir'in coğrafyası, Osmanlı Devleti öncesi durumu, Teselya bölgesinin Osmanlı Devleti tarafından fethi ve bu coğrafyada önemli fetihler gerçekleştiren Evrenos Bey ele alınmıştır. İkinci bölümde Yenişehir'in nüfusu, mahalleleri, ekonomisi ve idari teşkilatı anlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Yenişehir'de Türk ve Müslüman kimliğinin korunup, gelişmesinde ve bu kültürün yayılmasında aracı olan vakıflar ile mimari eserler ele alınmıştır. Ele alınan kaynaklar neticesinde, şehrin klasik dönem boyunca sosyal, ekonomik ve kültürel yapısında gösterdiği değişim ve gelişim ortaya konulurken, metin, tablo ve grafikler kullanılarak daha anlaşılır hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yenişehir-i Teselya, Larissa, Teselya, Tahrir, Vakıf.

ÖNSÖZ

Yenişehir-i Teselya, yaklaşık olarak XIV. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın son çeyreği arasında Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında bulunan, Rumeli vilayetine bağlı olan Tırhala sancağı kazalarından biridir. Şehir tarih boyunca çeşitli istilalara uğramış, farklı devletlerin egemenliği altında bulunmuştur. Sürekli olarak yaşanan göç ve işgaller kentin gelişimini etkilemiştir. Yenişehir-i Teselya'nın Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesi, bu coğrafyada yeni bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur. Osmanlı hâkimiyeti sürecinde, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı büyük bir gelişme kaydetmiştir. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân politikası sayesinde Yenişehir-i Teselya, Türk yurdu haline gelmiştir. Ancak Doksan üç harbi dediğimiz, 1877-1878 savaşından sonra yapılan sınır düzenlemesi sonunda, Teselya bölgesiyle birlikte Yunanistan'a bırakılmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken bana her hususta yardım eden ve sabır gösteren tez danışmanım sayın hocam Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME'ye şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda konu üzerinde çalışmam gerektiğini söyleyerek, bana yol gösteren, tahrir defterlerinin okunması hususunda yanımda olan, ilk tez danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Levent KAYAPINARA'a ve Osmanlı kaynaklarında yer alan Slav kökenli şahıs isimlerinin okunması sırasında yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doç. Dr. Ayşe KAYAPINARA'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tezime sağladıkları manevi destekten dolayı değerli arkadaşlarım Sevgi AKIN ve H. Özlem CANDEMİR'e teşekkür ederim. Tezimin hazırlanması esnasında sağladıkları maddi, manevi destekten ve gösterdikleri sabırdan dolayı aileme, özellikle kardeşim Derya KAYA'ya şükran borçlu olduğumu da bilhassa belirtmek isterim.

Duygu KAYA

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	iv
ÖZET	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ	x
GRAFİKLER DİZİNİ	xi
KISALTMALAR.....	xiii

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

BÖLÜM I

1. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ YENİŞEHİR.....	4
1.1.Yenişehir'in Coğrafyası	4
1.2. Yenişehir'in Osmanlı Devleti Öncesi Tarihi	6
1.3. Teselya'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	8
1.4. Evrenos Bey	10

BÖLÜM II

2. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE YENİŞEHİR.....	14
2.1. Yenişehir'in İdari Teşkilatı.....	14
2.2. Yenişehir'in Nüfusu.....	15
2.3. Yenişehir'in Mahalleleri	21
2.3.1. Yenişehir'in Müslüman Mahalleleri.....	24
2.3.1.1. Mahalle-i Cami	24
2.3.1.2. Mahalle-i Hatib Hoca.....	25
2.3.1.3. Mahalle-i Satı ve Mahalle-i Kirişçi Hacı.....	26
2.3.1.4. Mahalle-i Bedreddin Hoca ve Mahalle-i Demürcü.....	27

2.3.1.5. Mahalle-i Tekeli İmamı.....	28
2.3.1.6. Mahalle-i Tabbağan	29
2.3.1.7. Mahalle-i Hacı İbrahim.....	30
2.3.1.8. Mahalle-i Veled-i Reis.....	31
2.3.1.9. Mahalle-i Yeğan Oğlu	32
2.3.1.10. Mahalle-i Ramazan.....	33
2.3.1.11. Mahalle-i Emirî nam-ı diğer Hüssam Hoca.....	34
2.3.1.12. Mahalle-i Sofiler.....	35
2.3.1.13. Mahalle-i Mehmed bin Timur.....	35
2.3.1.14. Mahalle-i Bekir Hoca, Mahalle-i Mescit-i Kadıcık ve Mahalle-i Cami-i Merhum Ömer Bey.....	36
2.3.2. Yenişehir'in Gayrimüslim Mahalleleri.....	38
2.3.2.1. Hristiyan Mahalleleri	38
2.3.2.2. Yahudi Mahalleleri.....	39
2.4. Yenişehir'in Ekonomisi.....	41
2.4.1. Yenişehir'de İcra Edilen Meslekler	41
2.4.2. Yenişehir'de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri.....	50
2.4.3. Yenişehir'de Ticaret	54
2.4.4. Yenişehir'de Raiyyet Rüsumu Gelirleri	58
2.4.5. Yenişehir'de Toplanan Diğer Vergiler	58

BÖLÜM III

3. YENİŞEHİR VAKIFLARI ve MİMARİ ESERLERİ	61
3.1. Yenişehir Vakıfları.....	61
3.1.1. Turhan Bey Vakfı	64
3.1.2. Ömer Bey Vakfı	65
3.1.3. Burak Bey Vakfı	67
3.1.4. Akçelizade Elhac Ahmed Ağa Vakfı.....	68
3.1.5. Diğer Vakıflar.....	69
3.2. Yenişehir'de Mimari Eserler.....	70

SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	76
EKLER.....	82
EK 1: Şehirdeki Akçelizade Elhac Ahmed Ağa Mevlevihanesi ve Camii	83
EK 2.A: 1506 Tarihli Sofiler Mahallesi.....	84
EK 2.B: 1506 Tarihli Sofiler Mahallesi Transkripsiyonu.....	85
EK 3.A: 1570 Tarihli Papaz ve Arnavudan Mahalleleri.....	86
EK 3.B: 1570 Tarihli Papaz ve Arnavudan Mahalleleri Transkripsiyonu.....	87
EK 4: 1570 İspanya (Yahudan) ve Matoz Mahalleleri ve Transkripsiyonu ...	88
EK 5: Yenişehir Haritası.....	89

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2.1: 1454-55-1570 Yılları Arası Tahrir Defterlerine Göre Yenişehir Mahalleleri	22
Tablo 2.2: 1454-55 Yılında Yenişehir'deki Müslüman Mahallelerinde Görülen Meslekler	42
Tablo 2.3: 1506 Yılında Yenişehir'deki Müslüman Mahallelerinde Görülen Meslekler	46
Tablo 2.4: 1570 Yılında Yenişehir'deki Müslüman ve Gayrimüslim Mahallelerinde Görülen Meslekler	48
Tablo 2.5: Beyazıt Devrine Ait Yenişehir Kanunnamesine göre Yenişehir'de Ticari Faaliyetler	55
Tablo 3.1: Yenişehir'de Kurulan Vakıflar	62

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1: Evrenos Bey Ailesi.....	13
Grafik 2.1: 1454-55 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu	17
Grafik 2.2: 1506 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu.....	17
Grafik 2.3: 1520 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu.....	18
Grafik 2.4: 1570 Yılında Yenişehir Nüfusu.....	19
Grafik 2.5: Mahalle-i Cami Nüfusu.....	25
Grafik 2.6: Mahalle-i Hatib Nüfusu.....	26
Grafik 2.7: Mahalle-i Satı ve Mahalle-i Kirişçi Hacı Nüfusu.....	27
Grafik 2.8: Mahalle-i Bedreddin Hoca ve Mahalle-i Demürcü Nüfusu	28
Grafik 2.9: Mahalle-i Tekeli İmamı Nüfusu.....	29
Grafik 2.10: Mahalle-i Tabbağan Nüfusu.....	30
Grafik 2.11: Mahalle-i Hacı İbrahim Nüfusu.....	31
Grafik 2.12: Mahalle-i Veled-i Reis Nüfusu	32
Grafik 2.13: Mahalle-i Yegân Oğlu Nüfusu.....	33
Grafik 2.14: Mahalle-i Ramazan Nüfusu.....	34
Grafik 2.15: Mahalle-i Emirî nam-ı diğer Hüsam Hoca Nüfusu.....	34
Grafik 2.16: Mahalle-i Sofiler Nüfusu.....	35
Grafik 2.17: Mahalle-i Mehmed bin Timur Nüfusu.....	36
Grafik 2.18: Mahalle-i Mescit-i Kadıcık, Mahalle-i Cami-i Merhum Ömer Bey ve Mahalle-i Bekir Hoca Nüfusu	37
Grafik 2.19: Hristiyan Mahallelerinin Nüfusu	39
Grafik 2.20: Yahudi Mahallelerinin Nüfusu.....	41
Grafik 2.21: 1454-55 yılı Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri.....	51
Grafik 2.22: 1506 yılı Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri.....	52
Grafik 2.23: 1520 yılı Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri.....	53

Grafik 2.24: 1570 yılı Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri.....	54
Grafik 2.25: 1454-55, 1506, 1520 ve 1570 Yıllarında Yenişehir’in Toplam Vergi Gelirleri.....	59
Grafik 3.1: 1454-55 ve 1506 Yıllarında Turhan Bey Vakfının Gelirleri.....	65
Grafik 3.2: 1506 ve 1570 Yıllarında Ömer Bey Vakfı Gelirleri	66
Grafik 3.3: 1506 ve 1570 Yıllarında Burak Bey Vakfı Yenişehir Gelirleri.....	68

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
b.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
ed.	: Editörler
eds.	: Editörler
H.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
KK	: Kuyud-ı kadime
M.	: Miladi
M.Ö.	: Milattan önce
MAD	: Maliyeden Müdevver
neşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
sad.	: Sadeleştiren
ss.	: Sayfa sayısı
TT	: Tapu Tahrir
TTG	: Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayın

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkin bir rol oynayan gaza ve Türkmen geleneğinin Rumeli'nin fethinde de devam ettiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti, Rumeli'ye geçtikten sonra, buraya yerleştirilen Müslüman-Türk aşiretlerine zengin topraklar vererek, muhacereti teşvik etmiştir. Bu durum fetihlerin kalıcı olması ve bu yerlerin siyasi, askeri ve sosyal yönden güvenliğinin sağlanması ile memleketin şenlendirilmesi gayelerini de desteklemektedir. Yine Osmanlı Devleti, "İstimalet" adı verilen uzlaştırıcı politika ile nüfuzu altında bulunan bölgelerdeki halklara karşı hoşgörölü davranarak, yerli halkı kazanmaya çalışmıştır.¹ Ayrıca fethedilen yerleri Türkleştiren ve Müslümanlaştıran Osmanlı Devleti, boşaltılmış olan topraklarda ekonomik bir hareketlilik sağlamak amacıyla yeni şehir ve köyler kurmuştur. 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nden sonra önemini yitiren ve tamamen terk edilen Yenişehir de Osmanlı Devleti tarafından yeniden kurulan şehirler arasındadır.

Osmanlı Devleti, idari teşkilatı kurmak ve merkezi idareyi güçlendirmek maksadı ile yeni fethedilen memleketlerde düzenli kayıtlar da tutmuştur. Bu yazı işine tahrir, verilerin kaydedildiği defterlere de tahrir defteri adı verilmiştir. Tahrirler, tımar sisteminin uygulandığı bölgelerde nüfus ve vergilendirilebilir kaynakları, tespit etmek amacıyla yapılan sayımlardır. Bu defterlerin, bölgenin askeri, ekonomik ve sosyal yönünü ortaya koyması bakımından ehemmiyeti büyüktür.

Araştırmadaki amacımız, klasik bir Osmanlı kenti olan ve nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Yenişehir'in, toplumsal ve ekonomik hayatına ilişkin bilgiler sunmaya çalışmaktır. Bu doğrultuda bir kısmı Başbakanlık Osmanlı Arşivinde, bir tanesi de Ankara Kuyud-ı Kadîme Arşivinde bulunan ve Yenişehir'in sosyo-ekonomik hayatının incelenmesinde ehemmiyeti büyük olan tahrir defterleri, çalışmamızın ana kaynaklarını oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan defterler şöyledir;

¹Hakan Doğan, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'nin İskânında Uyguladığı Yöntem ve Stratejiler", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Reşat Genç Özel Sayısı-1, cilt 29, Ankara: 2009, s. 663.

MAD 10: Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen defter, H. 859 / M. 1454-55 tarihli Fatih Devri (1451-1481) Tırhala mufassal tahrir defteridir. Bu defter Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi için elimizde bulunan en eski defterlerden biridir. 459 varaktan oluşan bu defter, 2001 yılında Melek Delilbaşı ve Muzaffer Arıkan tarafından “*Hicri 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*” adıyla bir kitap haline getirilmiştir. Defterin tuğra ve kanunnamesi yoktur.

TT 36: H. 912 / M. 1506 tarihli II. Beyazıt Devri (1481-1512) Tırhala mufassal tahrir defteridir. Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan ve 1326 sayfadan oluşan defter, Tırhala sancağının nüfusunu, gelirlerini ve vakıflarını ihtiva etmektedir. Defterin başında Tırhala, Yenişehir ve Çatalca şehirleri ile alakalı birer kanunnamesi bulunmaktadır.

TT 105: H. 927 / M. 1520 tarihli Kanuni Sultan Süleyman Devri (1520-1566) Tırhala sancağı mufassal tahrir defteridir. Osmanlı Başbakanlık Arşivinde bulunan ve 730 sayfadan oluşan bu defterin başında, Tırhala, Yenişehir ve Çatalca şehirleri ile alakalı birer kanunname yer almaktadır.

TT 695: H. 1010 / M. 1602 tarihli III. Mehmed Devri (1595-1603) Tırhala sancağı mufassal ve evkaf defteridir. Osmanlı Başbakanlık Arşivinde muhafaza edilen defter, 1015 sayfadan oluşmaktadır. Defterin başı eksik, sonu tamdır. Üst kısımlarının tahrip olması, defterin okunmasına mani olmuştur.

KK 60: H. 977 / M. 1570 tarihli defter Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadim Arşivinde muhafaza edilmektedir. 225 varaktan oluşan defter, Tırhala mufassal defterinin ikinci cildir. Defterde sayfa 198'den itibaren Tırhala sancağı evkafı kayıtlıdır. Defterdeki bilgiler, İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivinde muhafaza edilen TT 695 numaralı defterdeki bilgiler ile örtüşmektedir. Bu iki defterin karşılaştırılmalı kullanımı karşılaşılan sorunları çözüme kavuşturmaktadır. KK 60 nolu defter ciltlenirken sayfalar karıştırılmıştır. Buna karşılık TT 695 nolu defterin fiziksel olarak üst tarafı yıpranmış ve okunması zor durumdadır, ancak sayfa numaraları doğru ciltlenmiştir.

Bu defterler ile çeşitli makale ve kitaplardan yararlanılarak hazırlanan bu araştırmanın ilk bölümünde, Yenişehir'in coğrafyası, Osmanlı Devleti öncesi durumu, Teselya'nın Osmanlı Devleti tarafından fethi ve bu coğrafyada önemli fetihler gerçekleştiren Evrenos Bey ele alınmıştır. İkinci bölümde Yenişehir'in nüfusu, mahalleleri, ekonomisi ve idari yapısı anlatılmaya çalışılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise Yenişehir'deki vakıflar ile mimari eserler aktarılmıştır.

BÖLÜM I

1. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ YENİŞEHİR

1.1. Yenişehir'in Coğrafyası

Osmanlı Devleti tarihine baktığımızda Yenişehir ismini taşıyan birçok yer karşımıza çıkmaktadır. Aydın, Bursa, Mora ve Teselya Yenişehirleri bunlardan bir kaçıdır.² Bu çalışmaya konu olan Yenişehir, günümüzde Yunanistan sınırları içinde bulunan ve Yenişehir-i Teselya ile Yenişehir-i Fenar isimleriyle zikredilen şehirdir. Biri orta Yunanistan'da bir bölgenin adı olan Teselya, diğeri batıdaki komşusu olan Fenar isimleriyle anılmasının nedeni, Osmanlı Devleti'ndeki diğeri Yenişehirlerle karıştırılmaması gayesiyledir. İncelediğimiz kayıtlarda ise sadece Yenişehir olarak yer bulmuştur. Bu yüzden çalışmamıza, asıl ismi olan Yenişehir adıyla devam edeceğiz.

Yenişehir, Karaferye'nin yaklaşık 130 km güneyinde³ ve Selanik'e 120 km uzaklıkta⁴ yer alıp, verimli bir ova üzerinde kurulmuştur. Doğusunda Ege Denizi, batısında Tırhala ve Fenar, kuzeyinde bölgenin en yüksek zirvesi olan Olimpos dağı, güneyinde Farsala ile çevrilidir.⁵ Ana Teselya yolunun kavşağında, yer alan şehir,⁶

² Yusuf Halaçoğlu, "Teselya Yenişehiri ve Türk Eserleri Hakkında Bir Araştırma" *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2-3, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1973-1974, s. 89.

³ Heath W. Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550 Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi*, çev. Ahmet Cemal, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yay., 2008, s. 91.

⁴ Mustafa Rauf (neşr.), *Muhtıra-ı Zaferden Feth-i Yenişehir ve Muvaffakiyat-ı Hazret-i Padişahî*, 1. Kitap, İstanbul: Malumat Matbaası, 1314 (1898), s. 24.

⁵ Melek Delilbaşı-Muzaffer Arıkan (neşr.), *Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*, cilt I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2001, s. 408 (Tırhala Sancağı Haritası); P.L. İnciyan-H.D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası I" *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 2-3, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1973-1974, s. 62.

⁶ Jakob Philip Fallmerayer, *Doğu'dan Fragmanlar*, çev. H. Salihoğlu, Ankara: İmge Yayınları, 2002, s. 339-340.

bölgenin idari ve dini merkezidir.⁷ Teselya ovasını sulayan Peneios⁸ ırmağı, şehri ikiye ayırır.⁹ Etrafında verimli bağlar bulunan Yenişehir'in havası iyi değildir.¹⁰

Yenişehir, önemli stratejik ve coğrafi konuma sahip olması nedeniyle birçok istilalara uğramış ve harap olmuştur. Osmanlı Devleti nüfuzu altına girdikten sonra ise yeniden imar edilmiştir.¹¹ Şehrin nüfusu, Osmanlı kolonizasyon hareketlerini izleyen dalgalarla oluşturulmuştur. Bazı araştırmacılar şehrin yeni kurucusu olarak Evrenos oğlu Burak Bey'i kabul etmiş ve Yenişehir adının Burak Bey tarafından verildiğini iddia etmişlerdir.¹²

XVII. yüzyıl seyyahlarından biri olan ve kenti ziyaret eden Evliya Çelebi, bedesteni, çarşı ve pazarının şehrin otasında yüksek bir yerde kurulmuş olduğunu, diğer imaret ve hayır eserlerinin ise aşağı ovada yer aldığını ifade etmiştir. Evliya Çelebi, bedestenin olduğu yerde eskiden bir kalesinin bulunduğunu ancak civarda taş olmamasından dolayı Gazi Turhan Bey tarafından yıktırılıp taşlarının, cami, mescit, medrese, han ve imaretler inşasında kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca şehrin dört bin adet, duvarlarının kireç ile sıvalı olduğu ve geniş kapılarının bulunduğu, evi olduğunu zikretmiş, geniş cadde ve sokakların etraflarında ağaç parmaklıklı kapıların varlığından bahsetmiştir. Şehir içinde çeşme olmadığını ifade eden Evliya Çelebi, kentte üç yüz sebillerin varlığından ve üç bin yüz altmış ev kuyusunun olduğundan söz ederek, şehrin otuz yerinde mesire yeri olduğunu da eklemiştir.¹³ 1669'da şehri ziyaret eden Edward Brown da kenti ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Brown, özellikle büyük sel baskınlarına dayanabilecek tarzda inşa edilen köprüyü hayranlıkla anlatmıştır. 1799

⁷ A. P. Kazhdan-A. M. Talbot (eds.), "Larissa", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, New York: Oxford University press, 1991, s. 1180.

⁸Bu ırmak, Osmanlı kayıtlarında Likostem olarak geçerken, Evliya Çelebi, Kösdem olarak adlandırmaktadır. Bkz. Evliya Çelebi b. Derviş Mehemed Zılli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, haz. S.A. Kahraman-Y.Dağlı-R.Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, 8. Kitap, s. 87. Rumlar arasında ise aynı nehir Salambriya olarak isimlendiriliyordu. Bkz. J. P. Fallmerayer, a.g.e., s. 340.

⁹ Âşık Mehmed, *Menâzirü'l-Avâlim*, haz. Mahmut Ak, cilt 3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s. 1010.

¹⁰ İnciyan-Andreasyan, a.g.m., s. 62.

¹¹ Halaçoğlu, a.g.m., s. 90.

¹² Ersi Brouskari (ed.), *Ottoman Architecture in Greece*, Athens: Hellenic Ministry of Culture, 2009, s. 197.

¹³ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87.

yılında kente gelen Felix de Beaujour ise kenti, geniş caddeleri, güzel hamamları ve pazarları olan bir şehir olarak zikretmiştir.¹⁴ Buna karşılık F.C.H.L. Pouqueville, eserinde Türklerin diğer tüm şehirleri gibi Yenişehir'in de, dağınık kümeler halindeki kulübe ve barakalardan oluştuğunu dile getirmiştir. Pouqueville, meydan ve pazar alanlarının sadece çöp ya da pislikle dolu ya da tamamen boş olan alanlar olduğunu ve bir zamanlar övülen pazarlarının her gün biraz daha ününü kaybettiğinden bahsetmiştir.¹⁵ Alman seyyah J.P. Fallmerayer de Yenişehir'de görülecek bir şey olmadığını ve sanki burada vaktiyle sanatsal zenginliğe sahip olan eski Helen halkının oturmamış olduğunu söylemiştir.¹⁶ 1812 yılında şehri ziyaret eden seyyah Henry Holland ise, Köstem nehrinin güney tarafında yer alan Yenişehir'in 24 camisinin minarelerinin, uzaktan muhteşem görüldüğünü kaydetmiştir.¹⁷

1.2. Yenişehir'in Osmanlı Öncesi Tarihi

Tarihi eski çağlara dayanan Yenişehir'in eski adı olan Larissa, “*kale, hisar*” manasına gelmektedir. Şehrin, M.Ö. 6000'den beri yerleşim yeri olduğunu gösteren arkeolojik veriler mevcuttur.¹⁸ Larissa, Yunanistan'da kurulan en önemli şehir devletleri arasında yer almıştır.¹⁹ M.Ö. 431-404 yıllarında Sparta ile Atina arasında cereyan eden savaş sırasında Atinalıları destekleyen kent, daha sonra iç çekişmeler yüzünden zayıflamıştır.²⁰

M.Ö. IV. yüzyıl Makedonyalıların siyasi arenaya çıktıkları bir dönem olmuştur.²¹ Yunanistan'ı hegemonyası altına almak isteyen II. Filip, M.Ö. 356 yılında Teselya'da yaşanan Delfi tapınağı hadiselerini, Yunanistan'ın iç işlerine karışmak için bir fırsat olarak görmüştür. Yaşanan bir dizi savaş neticesinde II. Filip, M.Ö. 346

¹⁴ Machiel Kiel, “Yenişehir”, *İslam Ansiklopedisi*, cilt 43, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 475.

¹⁵ F.C.H.L. Pouqueville, *Travels In Epirus, Albania, Macedonia and Thessaly*, London: 1820, s. 111.

¹⁶ J.P.Fallmerayer, a.g.e., s. 339.

¹⁷ Henry Holland, *In The Ionian, Isles, Albania, Thessaly, Macedonia &c.(1812/13)*, cilt I. London: 1819, s. 367.

¹⁸ Kiel, “Yenişehir”, s. 473; Bülent Akyay, *Teselya Meselesi (1881)*, İzmir: 2001, s. 38.

¹⁹ Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. 104.

²⁰ Mehmet Hacısalihoglu, “Yunanistan”, *İslam Ansiklopedisi*, cilt 43, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 586.

²¹ Akyay, a.g.e., s. 25.

yılında Larissa ve Teselya'nın tamamına hâkim olmuş ve 150 yıl boyunca bu hâkimiyeti sürdürmüştür.²² M.Ö 197'ye gelindiğinde Roma, V. Filip'in ordusunu bozguna uğratarak Makedonya yerine Yunanistan'ın himayesini üstlenmiştir.²³ Roma İmparatorluğu, 395 yılında ikiye ayrılınca Larissa, Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğunun sınırları içinde kalmıştır.²⁴ V. yüzyılın sonunda Larissa, Ostrogotların saldırılarından harab olmuş ancak I. Justinianus döneminde yeniden inşa edilmiştir. 986 yılına gelindiğinde ise bu kez, Bulgar Çarı Samuel tarafından ele geçirilmiş ve halkı da Bulgar topraklarının iç kesimlerine köle olarak götürülmüştür. Ancak XI. Yüzyıl başlarında II. Basileios, şehri Bulgarlardan alarak Bizans idaresini yeniden kurmuştur.²⁵

1082 yılında Norman kralı Bohemund, Larissa'yı kuşatmış ancak Bizans'ın güçlü mukavemeti karşısında başarısız olmuştur.²⁶ XIII. yüzyılda Larissa, IV. Haçlı Seferi sonrası üçe ayrılmış olan Bizansın Balkan topraklarındaki temsilcisi olan Epir Despotluğunun bir parçasıdır.²⁷ Daha sonra sırp egemenliğine giren kent, 1355 yılında Stefan Duşan'ın ölümünden sonra imparatorluğun dağılmasıyla birlikte tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir.²⁸ Marino Sanuto, XIV. yüzyılda, özellikle 1320'den itibaren Larissa'nın büyük ovasının tahrip edilmiş ve boşaltılmış olduğunu bildirmektedir. 1364'te Katedralinin, haydutlar tarafından mesken edinilmesi ve tahribata uğramış olması nedeniyle başpiskopos Antonios, şehirde kalamamıştır.²⁹

Larissa'daki Bizans nüfuzu, I. Murat'ın Balkanlar'da gerçekleştirdiği fütuhât sonrasında sona ermiştir. Şehrin Osmanlı hâkimiyetine geçmesi 1386 yılında Hayrettin Paşa ile başlamış, Yıldırım Beyazıt'ın 1393-94 yılında şehri alışı ile tamamlanmıştır. Sultan Beyazıt, şehri aldıktan sonra tüm eyalet ile birlikte Evrenos Bey'e tımar olarak vermiştir.³⁰ Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçtikten sonra kent, Yenişehir adını almıştır.

²² Kiel, "Yenişehir", s. 474.

²³ Mansel, a.g.e., s. 481-482.

²⁴ Akyay, a.g.e., s. 27.

²⁵ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1299-1453)*, çev. Nilüfer Epçeli, cilt I, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011, s. 127-128; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK, 2011, s. 281; Akyay, a.g.e., s. 27-28.

²⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 331.

²⁷ *Kazhdan-Talbot, a.g.e.*, s. 1180.

²⁸ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XIX.

²⁹ Kiel, a.g.m., s. 474.

³⁰ Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461)" *Türkler Ansiklopedisi*, cilt 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 187,190.

Yıldırım Beyazıt'ın 1402 yılında Timur'a yenilmesinden ve Osmanlı-Bizans Anlaşması'ndan sonra yaşanan taht kavgaları neticesinde Teselya Bizans'a bırakılmış ve Yenişehir de elden çıkmıştır.³¹ Evliya Çelebi, eserinde 1444 yılında Yenişehir'in yeniden fethedildiğini ancak II. Murat'ın ölümüyle tekrar elden çıktığını bildirmiştir. Şehrin yeniden alınışı ise Gazi Turhan Bey eliyle Fatih döneminde gerçekleşmiştir.³²

1.3. Teselya'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

Teselya, orta Yunanistan'da bulunan ve günümüzde Karditsa, Larissa, Magnesia ve Trikkala idari yapılarına ayrılan bölgenin adıdır.³³ Bu coğrafyada Türklere ilk kez, ücretli asker olarak rastlanmaktadır. VIII. Mihail Paleologos, 1263'te Anadolu'dan 3.500 ücretli Türk askerini Mora'ya göndermiştir. İlk olarak Aydınoğlu Umur Bey ve sonrasında Orhan Bey, Bizans imparatoru Ioannes Kantakuzenos ile ittifak kurarak Trakya'da Sırp'lara karşı savaşmıştır. Bizans'la müttefik olan Osmanlı Devleti, bu sayede bölgeyi tanıma fırsatı bulmuştur. 1345/46 yılında Karesi Beyliği'ni alan Osmanlı Devleti, bir deniz kuvvetine sahip olmuş ve bu sayede 1352'de Çimpi, 1354'te de Gelibolu'yu alarak Avrupa topraklarında yayılmak için bir üs edinmiştir.³⁴ Bizans İmparatorluğu'nun XI. yüzyıldan itibaren çökme sürecine girmesi ve Balkanlarda çeşitli devletlerin teşekkül etmesi, Osmanlı Devleti'nin bu topraklarda yayılmasını kolaylaştırmıştır.³⁵ I. Murat tarafından XIV. yüzyılın ikinci yarısında Rumeli'ye geniş bir sefer düzenlenmiş, 1360-61 yılında Sultan Murat'ın bizzat komuta ettiği ordu Edirne'yi almıştır. Edirne'nin alınmasından sonra Lala Şahin, Zagra ve Filibe tarafına akına gönderilirken, Evrenos Bey İpsala'yı fethetmiştir. Alınan zaferler neticesinde Sultan Murat, Lala Şahin'e Rumeli Beylerbeyliği'ni, Gazi Evrenos'a da uçların beyliğini vererek kendisi Gelibolu'ya dönmüştür.³⁶

³¹ Akyay, a.g.e., s. 31.

³² Akyay, a.g.e., s. 39; Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87.

³³ Machiel Kiel, "Teselya", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 40, İstanbul: Diyanet Vakfı Yay., 2011, s. 522.

³⁴ Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyeti...", s. 187.

³⁵ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XIX.

³⁶ Âşık Paşazade, *Tevarih-i Al-i Osman*, haz. Kemal Yavuz-Yekta Saraç, İstanbul: Gökkuşbu Yayınları 2010, s. 97-99.

1371 yılında Çirmen zaferinden sonra, Yanya despotu Thomas Prealimbos 1380’de Arnavut saldırılarına karşı Osmanlı Devleti’nden yardım istemiş, bu durum Türk yayılmasını Epir ve İyon Denizi’ne kadar genişletmiştir.³⁷ XIV. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti’nin Rumeli’deki fetih hareketi, Teselya’yı da etkilemiştir. Evrenos Bey 1386-87’de Doğu ovasını alırken,³⁸ Yenişehir, Hayrettin Paşa tarafından 1386’da fethedilmiştir. Yaşanan bu fetihler neticesinde I. Murat döneminde Teselya’nın bir kısmı Osmanlı topraklarına bağlanmıştır.³⁹

Teselya’nın tamamı ise, I. Beyazıt döneminde Osmanlı Devleti egemenliği altına alınmıştır. Frenkler’in Rumeli kıyılarına çıkması üzerine Sultan Beyazıt, yanında olan askerleri alarak Rumeli’ye geçmiş, burada kuvvet toplayarak Selanik üzerine yürümüştür. 1394 yılında Selanik’in alınışından sonra Sultan, Teselya ovası üzerine harekete geçmiştir.⁴⁰ 1393-94 yılında Platomona kalesini alan Sultan Beyazıt, daha sonra Yenişehir ovasına girmiş ve bütün bir eyaleti Evrenos Bey’e tımar olarak verdikten sonra dönmüştür. Ayrıca Evrenos Bey’in oğlu Burak Bey, Fenar’ı, Turhan Bey ise 1395 yılında Tırhala’yı fethetmiştir. Fütuhata devam eden Osmanlı Devleti, Farsala, Zituni ve Yeni Patra’yı da egemenliği altına almıştır.⁴¹ Böylece I. Murat zamanında, Teselya bölgesinin bir kısmının Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçtiği ve bazı bölgelerin haraca bağlandığı, Osmanlı egemenliğinin tüm Teselya’da yerleşmesinin ise, Yıldırım Beyazıt devrinde gerçekleştiği görülür.⁴²

1402 Ankara savaşı sonrası yaşanan taht kavgaları döneminde, Süleyman Çelebi, Bizans ile iyi ilişkiler kurmak ve müttefik kazanmak maksadı ile 1403 yılında Bizans İmparatoru II. Manuel ile Gelibolu Anlaşması’nı yapmıştır. Evrenos Bey’in itirazına rağmen yapılan bu anlaşma ile Bizans, vassallık görevlerinden kurtularak, Türklere haraç ödemeyi durdurmuştur. Ayrıca Selanik, Makedonya’nın büyük bir kısmı ve Teselya’nın tamamı Bizans’a bırakılmıştır. Ancak Süleyman Çelebi, Musa Çelebi tarafından bertaraf edilince, 1411’de Teselya ve diğer bazı yerler tekrar Osmanlı Devleti

³⁷ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XIX.

³⁸ Kiel, "Teselya", s. 522.

³⁹ Kayapınar, "Yunanistan’da Osmanlı Hâkimiyeti...", s. 190.

⁴⁰ Kayapınar, "Yunanistan’da Osmanlı Hâkimiyeti...", s. 190; Mehmed Neşrî, *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, sad. Necdet Öztürk, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 136.

⁴¹ Kayapınar, "Yunanistan’da Osmanlı Hâkimiyeti...", s. 190.

⁴² Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XXII.

hâkimiyetine girmiştir. Musa Çelebi'nin Bizans karşısı bu tutumu II. Manuel'in Mehmet Çelebi'yi desteklemesine neden olmuş, nihayetinde 1413 yılında Osmanlı tahtına Mehmet Çelebi geçmiş ve Musa Çelebi'nin aldığı yerler, tekrar Bizans'a bırakılmıştır. Bizans ile olan bu barış süreci Mehmet Çelebi'nin ölümü ve oğlu II. Murat'ın tahta geçmesiyle son bulmuştur.⁴³ Teselya, II. Murat döneminde tekrar ele geçirilmiştir.⁴⁴ II. Murat'ın bizzat komuta ettiği Osmanlı ordusu 1430 yılında Selanik'i fethetmiştir. Ardından merkezi Yanya olan Epir Despotluğu üzerine yürümüş, Despotluk kavgalarından bıkan Epir halkı, 1430'da Yanya şehrini Sinan Paşa'ya teslim etmiştir.⁴⁵

Teselya'nın fethi gerçekleşikten sonra Osmanlı Devleti, fetih anlayışının bir gereği olarak bölgeye, Türk-Müslüman nüfusu nakletmiştir. Ağırlıklı olarak iki etapta gerçekleşen bu göç ilk olarak, Ankara Savaşı öncesi, XIV. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelmiştir. Bu iskân hareketi genel olarak Evrenos Bey'in önderliğinde tahakkuk etmiştir. 1402 yılındaki Anakara Savaşı sonrasında yaşanan taht kavgaları neticesinde, Selanik'in elden çıkması üzerine iskânda bir duraklama görülmektedir. Teselya'ya ikinci göç dalgası ise 1423-1455 yılları arasında, özellikle II. Murat döneminde yaşanmıştır. Bu iskân hareketinde ise, Turhan Bey etkin bir rol oynamıştır.⁴⁶ Bölgeye gerçekleşen Türk yerleşimi, Teselya'da Osmanlı hâkimiyetini kalıcı kılmıştır.

1.4. Evrenos Bey

Yenişehir'in Osmanlı Devleti dönemindeki tarihini yazarken, burada Osmanlı idaresini kuran en önemli isimlerden biri olan Evrenos Bey ve ailesinden bahsetmemek mümkün değildir. Evrenosoğulları ailesinin menşesine baktığımızda bu aileye dair birkaç görüş karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Evrenos adının köken olarak Yunancadan geldiği ve Evrenos Bey ailesinin Trakya'da ikamet eden bir aile olduğudur. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre ise Evrenos Bey, Karasioğullarının emirlerinden biridir.

⁴³ Akyay, a.g.e., s. 31-32; Kayapınar, a.g.m., s. 190; Zinkeisen, a.g.e., s. 311-312; Ostrogorsky, a.g.e., s. 513-515.

⁴⁴ Akyay, a.g.e., s. 32.

⁴⁵ Hacısalıhoğlu, a.g.m., s. 587.

⁴⁶ Delilbaşı-Arkan, a.g.e., s. XX-XXIII; Levent Kayapınar, "Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV-XVI Yüzyıllardaki Hayır Kurumları", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 2005/1, S. 10, s. 189.

Diğer bir görüş de Paul Wittek tarafından ortaya koyulmuştur. Paul Wittek, Evrenos'un Gagauz Türkü olabileceğini ve adının Varna'nın güneyindeki Evren Dağından gelmiş olabileceğini savunmuştur. Kemal Karpat da Evrenos adının Varna civarındaki Evren Dağından geldiğini teyit etmiştir. Ancak Evrenos Bey'in ismine, Osmanlı kaynaklarında ilk kez Karasi beylerinin de yer aldığı, Osmanlı birliklerinin Meriç Vadisine ulaştığında rastlanmaktadır. Bizans kısa kroniklerinde ise, Evrenos Bey'in adı Türk ve Müslüman kelimelerinin kullanıldığı parçalarda yer almıştır. Bir diğer görüş de Evrenos Beyin Meriç vadisinde yaşayan Gagauz kökenli bir Türk aileden gelme olasılığıdır. Evrenos Bey'in ilerleyen tarihlerde bir uç beyi olarak Osmanlı Devleti'ne hizmet etmesi ve Müslüman-Türk kültürüne katkıları bu görüşü desteklemektedir.⁴⁷

Evrenos Bey, Süleyman Paşa döneminden itibaren Balkanların fethinde yer almıştır. XVII. yüzyıl seyyahı Evliya Çelebi, Evrenos Bey'i "760 şehri, hisarı ve kasabayı fetheden" bir komutan olarak adlandırmıştır.⁴⁸ Evrenos Bey, Hacı İlbey'i ile birlikte Gelibolu civarındaki Konur-Hisar ve sonrasında da Burgaz'a yerleşerek, Keşan, Dimetoka ve etrafına akınlar düzenlemiştir (1359). Süleyman Paşa'nın vefatı üzerine ise, Rumeli'de işgal edilen yerlerin muhafazasını Hacı İlbey ile birlikte üstlenmiş ve I. Murat'ın tahta oturmasına kadar Gelibolu ve havalisini az bir kuvvetle elde tutmayı başarmıştır.⁴⁹

Osmanlı Devleti, Balkanlara geçtikten sonra uç örgütlerini kurarak Balkanları sağ, orta ve sol kol olarak ayırmış ve sol kolun mesuliyeti Evrenos Bey'e verilmiştir. I. Murat döneminde Evrenos Bey, Meriç'den Yenice-i Karasu ırmağına kadar olan toprakları 1371 yılına kadar fethetmiştir. Yine Evrenos Bey, 1383'te Serez, 1385'te Kastorya, 1386'da Çitroz ve 1387'de Feriye'nin alınmasında rol oynamıştır. Ayrıca Evrenos Bey'in Yenişehir-Tırhala yolu üzerinden 1387, 1388, 1395 ve 1397 yıllarında Mora'ya akınlar düzenlediği de kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁵⁰ 1396'ya gelindiğinde ise Evrenos Bey, Niğbolu muharebesinde, akıncı kumandanı olarak bulunmuş, I.

⁴⁷Levent Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 2004-1, S. 8, s. 135-137.

⁴⁸Lowry, a.g.e., s. 16.

⁴⁹İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Evrenos", *İslam Ansiklopedisi*, cilt 4, İstanbul: Milli Eğitim Yay., 1977, s. 415.

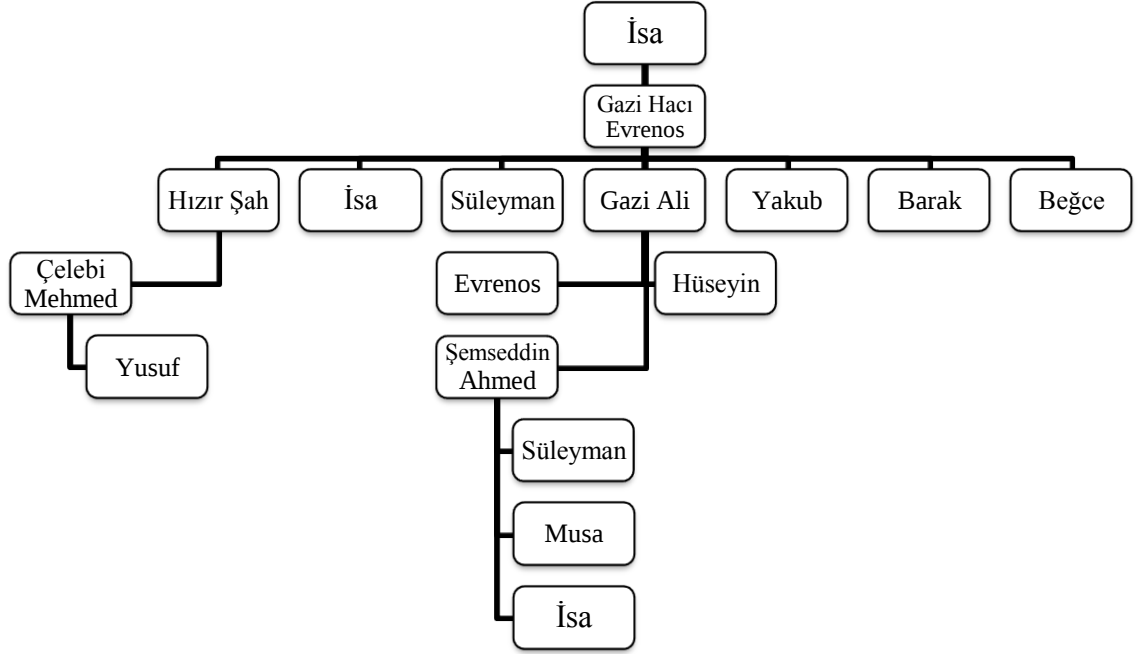
⁵⁰Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey...", s. 138-139.

Beyazıt'ın Eflak üzerine yaptığı sefere ve Ankara muharebesine katılmış, bu son savaşta Amasya sancak beyi Şehzade Çelebi Mehmet'in maiyetine verilmiştir. Timur'un Anadolu istilasını takip eden fetret devrinde Evrenos Bey, Rumeli'ye sahip olan emir Süleyman Çelebi ile birlikte, uç kumandalığını muhafaza etmiştir. Süleyman Çelebi'nin 1410'da ölümünden sonra ise Yenice-i Vardar'da inzivaya çekilmiştir. 1417 yılına gelindiğinde ise vefat etmiş ve bu şehirde defnedilmiştir.⁵¹

Fethettiği toprakların kendisine mülk olarak verildiği Evrenos Bey, Anadolu'dan Türk-Müslüman nüfusu getirerek bu bölgelere yerleştirmiştir. Evrenos Bey ile gelenlere ve yerleştikleri yerlere, 1454-55 tarihli MAD 10 numaralı mufassal tahrir defterinde yer verilmiştir. Evrenos Bey'in öldüğü 1417 yılına gelindiğinde onunla birlikte gelenlerin kurdukları ya da yerleştikleri pek çok şehir merkezi oluşmuştur. Bunların arasında 1454-55 yılında şehir merkez nüfusunun % 83'nü Müslümanların oluşturduğu Yenişehir, yine Müslümanların merkez nüfusunun % 54'nü oluşturdukları Tırhala ve Müslüman nüfusun % 31'ini teşkil ettiği Fenar şehirleri başta gelmektedir. Evrenos Bey vakıfları ve çiftlikleri üzerine çalışan Vassilis Demetriades, Yunanistan'da Evrenos ailesine ve vakıflarına ait 92 köyün, XIX. Yüzyılın sonunda yaklaşık yarım milyon dönümlük bir alana ulaştığını bildirmektedir.⁵² Evrenos ailesi, Rumeli'de evlâd-ı fatihan teşkilâtının başında olarak, XIX. yüzyıl ortalarına kadar gelmiştir. Aşağıdaki tabloda Evrenos ailesi şeceresi verilmiştir.

⁵¹ Uzunçarşılı, a.g.m., s. 415-416.

⁵² Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey...", s. 140-141.

Grafik 1.1: Evrenos Bey ailesi ⁵³

⁵³ Uzunçarşılı, a.g.m., s. 416.

BÖLÜM II

2. OSMANLI DÖNEMİNDE YENİŞEHİR

2.1. Yenişehir'in İdari Teşkilatı

Osmanlı Devleti, fethettiği topraklarda kendi idari teşkilatını tesis etmiştir. Üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı Devleti, Rumeli ve Anadolu adlarını taşıyan iki büyük kısımdan oluşmuş, her biri bir beylerbeyinin idaresinde bulunmuştur. Rumeli ve Anadolu Beylerbeylikleri, üçtuğlu paşaların yönetiminde olan eyaletlere bölünmüştür. Eyaletler de kendi içerisinde, askeri anlamda yükümlülükleri bulunan, bölgenin kendine has siyasi, idari ve ekonomik özelliklerine göre şekil verilen liva veya sancak adı altında muhtelif kısımlara ayrılmıştır. Sancaklar ise ulema sınıfından kadıların idaresinde bulunan kadılık veya kazalara bölünmüştür.⁵⁴ Bu idari taksimat doğrultusunda, Osmanlı Devleti kayıtlarına göre Yenişehir, idari teşkilat olarak, Rumeli Eyaleti livalarından biri olan Tırhala Sancağı'na bağlı kazalardan biridir.⁵⁵

Bir Rum metropolit makamı olan Yenişehir'in, kendisine tabi dokuz piskoposluğu vardır. Bundan hariç 500 akçelik bir mollalık⁵⁶ olan şehir, altı mollalığın birincisidir.⁵⁷ Evliya Çelebi, Yenişehir'e tabi iki yüz köyün varlığından söz etmiştir.

⁵⁴ İnciyan-Andreasyan, a.g.m., s. 11; Akyay, a.g.e., s. 32.

⁵⁵ İnciyan-Andreasyan, a.g.m., s. 61.

⁵⁶ Mollalık: büyük kadılık. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3*, 3. b. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983, s. 549.

⁵⁷ İnciyan-Andreasyan, a.g.m., s. 62.

Ayrıca müftüsü, nakibüleşrafı,⁵⁸ ayân ve büyükleriyle şehir içinde, biri belediye işlerine bakan üç aded naibi, sipah kethüda yeri, yeniçeri serdarı, şehir kethüdası, bâcdârı⁵⁹ ve harac ağası olduğunu kaydetmiştir. Bunların dışında, kadısına kentten her yıl seksen kese gelir toplandığını zikretmiştir. Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdikten sonra Gazi Turhan Bey'in kalesini yıktırması sebebiyle dizdarı⁶⁰ olmadığını, ancak ikiyüz askere sahip düzeni sağlayan bir martuloz ağası⁶¹ olduğunu ifade etmiştir.⁶²

1457'de Mora seferi nedeniyle Yenişehir'e gelen Fatih Sultan Mehmet, kentin idari ve askeri yapılandırmasını bizzat gerçekleştirmiştir.⁶³ Fatih Sultan Mehmed döneminde tutulan bir kayda göre, Tırhala beyi kaymakamı dörtyüz adamı ile burayı idare etmektedir.⁶⁴ Tırhala sancağı, Kanuni Sultan Süleyman devri başlarında 9 kazadan oluşmaktadır. Bu kazalardan biri olan Yenişehir'in toplam 113.079 akçelik geliri, Tırhala mirlivası Mehmet Şah Bey'in tasarrufundadır.⁶⁵ Tanzimat döneminde, 1864 yılında vilayet düzenine geçilmesiyle beraber Tırhala Sancağı önce Selanik Vilayeti'ne bağlanmış, ardından yapılan düzenlemeler sonucunda Yanya Vilayeti'ne dâhil olmuştur.⁶⁶

2.2. Yenişehir'in Nüfusu

Osmanlı Devleti, fethettiği diğer bölgelerde olduğu gibi Yenişehir'de de sistemli bir iskân siyaseti izlemiştir. Şehrin nüfusu, Osmanlı kolonizasyon hareketlerini izleyen dalgalarla oluşturulmuştur.⁶⁷ Alman seyyah J.Philip Fallmerayer'e göre Osmanlı Devleti'nin Yenişehir'e girmesinden sonra Konya'dan gelen Türkmenler kente

⁵⁸ Nakibüleşraf: Peygamber soyundan olanların işlerini görmek üzere hükümetçe tayin olunan memur. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 647.

⁵⁹ Bacdar: geçiş vergisi alan memur. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 144.

⁶⁰ Dizdar: kale muhafızı. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 469.

⁶¹ Martulos: Osmanlı Devleti'nin, Hristiyanlardan istihdam eylediği askeri bir sınıfın adıdır. Tamamen Hristiyanlardan oluşan bu askerlerin zabitleri ve bilhassa kalelerdeki başkumandan makamında olan ağaları Müslümandı. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 409-410.

⁶² Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87.

⁶³ Akyay, a.g.e., s. 39.

⁶⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87.

⁶⁵ Akyay, a.g.e., s. 33-34.

⁶⁶ Akyay, a.g.e., s. 35.

⁶⁷ Brouskari (ed.), a.g.e., s. 196.

yerleştirilmiştir.⁶⁸ Ancak Sarıhanlı⁶⁹, Menteşeli,⁷⁰ Germiyanlı⁷¹ ve Aydınlu⁷² gibi karye isimlerine sahip olması ve Yörüklerin yerleştikleri yerlere geldikleri yerlerin isimlerini vermelerini göz önünde bulundurursak, sakinlerin ağırlıklı olarak Batı Anadolu'dan gelmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir.⁷³ Şehirde, Hristiyanlar genellikle kuzey ve batı kesimlerde yaşarken Müslümanlar merkez ve doğu kesimlerde yoğunlaşmıştır. En büyük Hristiyan kesimi, Bizans akropolisinin tepesinde bulunur ve Tranou Machala olarak bilinirdi.⁷⁴

1454-55 tarihli MAD 10 nolu deftere göre Yenişehir'in Müslüman mahallelerinde toplam 355 hane ve 12 bive yaşamaktadır. Hristiyan mahallesinde ise 66 hane ve 17 bive oturmaktadır.⁷⁵ Osmanlı Devleti tarihinde hane kavramı ile alakalı birçok görüş bulunmakla birlikte, genelde beş kişiden oluştuğu kabul edilen aileyi ifade etmektedir.⁷⁶ Buna göre Yenişehir'de 1454-55 yılında 1.175 Müslümanın yaşadığı kabul edilebilir. Bu sayı, hane kavramının dışında kalan mücerred⁷⁷ ve bivel⁷⁸ ile birlikte toplam 1.187'ye ulaşmaktadır. Hristiyan nüfus ise, 330 kişi ve 17 bive olmak üzere toplamda 347 kişiden oluşmaktadır. Aşağıdaki grafikten de anlaşılabacağı üzere bu tarihte nüfusun % 78'i Müslümanlardan meydana gelmektedir.

⁶⁸ Fallmerayer, a.g.e., s. 290.

⁶⁹ Saruhan Oğulları: 14. yüzyılın başında kurulan ve merkezi Manisa olan bir beyliktir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 79.

⁷⁰ Menteşe Oğulları: 13. yüzyılın sonlarına doğru kurulan ve merkezi Muğla olan beyliktir. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 63.

⁷¹ Germiyan Oğulları: 13. yüzyılın son çeyreğinde Kütahya merkezli kurulan bir beyliktir. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 66.

⁷² Aydın Oğulları: 14. Yüzyıl başlarında Aydın ve çevresinde kurulmuş bir beyliktir. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 72-73.

⁷³ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 32,34,136,139.

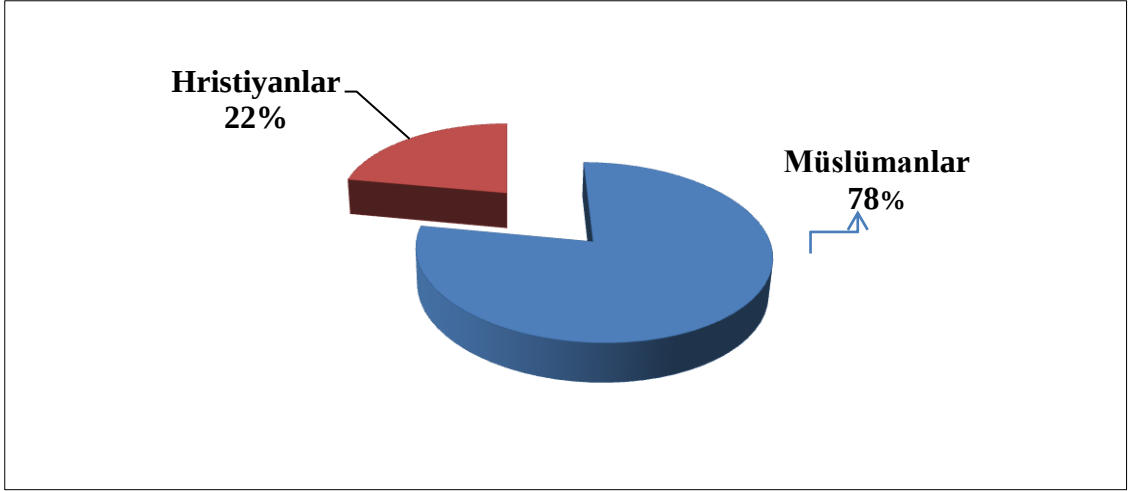
⁷⁴ Brouskari (ed.), a.g.e., s. 196.

⁷⁵ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XXVII ve s. 27-31.

⁷⁶ Ömer Lütfü Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, X, 1951, s. 12-26; Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 32, s. 332-348.

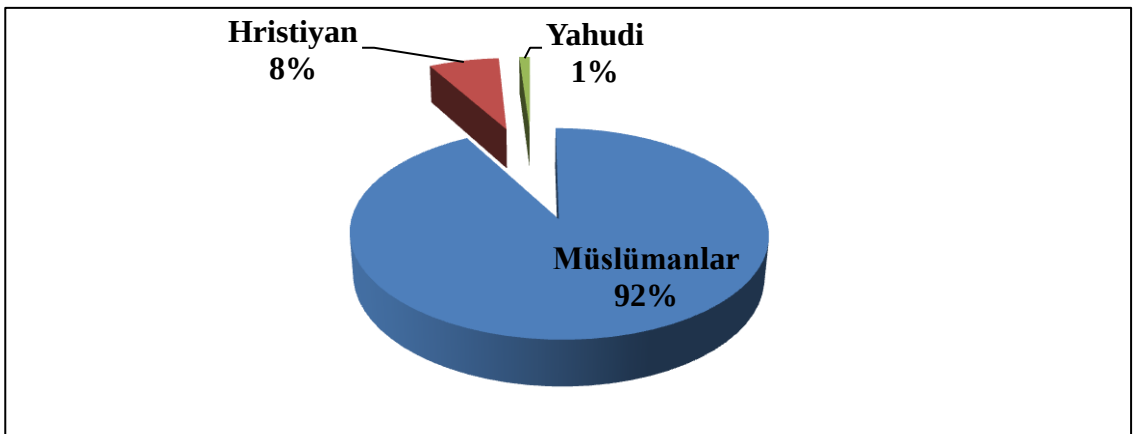
⁷⁷ Mücerred: vergi verecek çağa gelmiş, fakat evli olmayan kimseler. Bkz. Barkan, a.g.m., s. 12.

⁷⁸ Bive: eşi vefat etmiş, dul. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 337.

Grafik 2.1: 1454-55 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu

1506 yılında Yenişehir’de, Müslüman nüfus 700 hane ile 151 mücerreden oluşurken, Hristiyan nüfus, 50 hane, 9 mücerred ve 17 biveden meydana gelmekteydi. Aynı tarihte Yahudi nüfusu ise, 8 hane ve 1 mücerred şeklinde kayda geçmiştir.⁷⁹ Bu veriler göz önüne alındığında, Yenişehir’de toplam 3.651 Müslümanın iskân ettiğini söyleyebiliriz. Yine bu tarihte, Hristiyan nüfus 276 kişiden meydana gelirken, Yahudi nüfusu ise 41 kişiden oluşmaktadır.⁸⁰

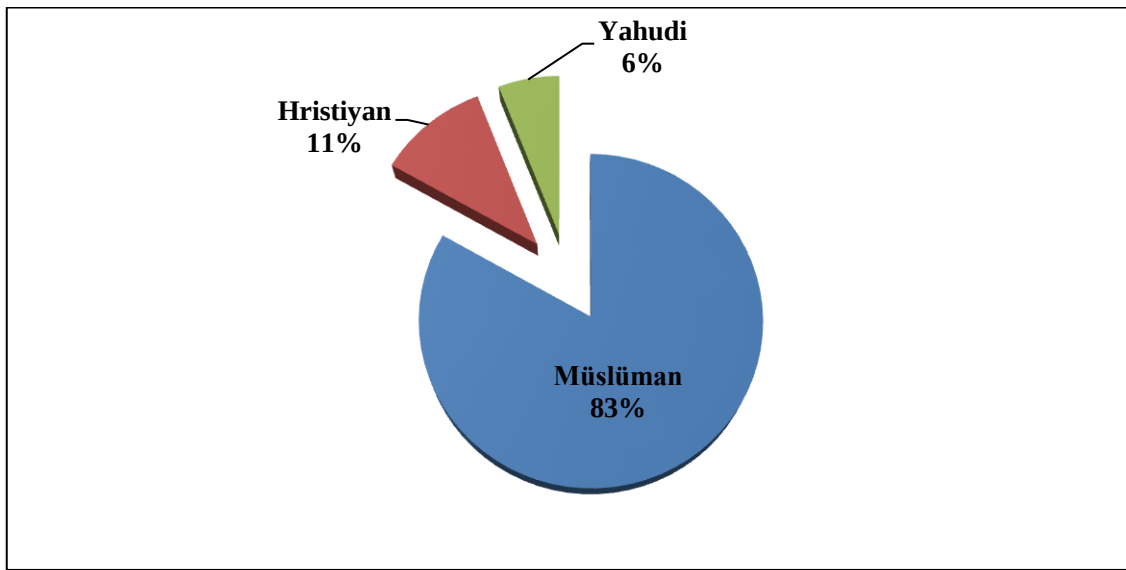

Grafik 2.2: 1506 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu

⁷⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir defteri, no. 36, s. 169-179.

⁸⁰ TT 36, s. 179.

1520 yılında kentte, Müslüman olarak 531 hane ve 350 mücerred kayıtlara geçmiştir. Dolayısıyla bu tarihte Yenişehir’de 3.005 Müslümanın yaşadığını ifade edebiliriz. Aynı tarihte, burada 75 hane, 7 mücerred ve 10 bive olmak üzere yekûnda 392 Hristiyan iskân etmektedir. Yine bu dönemde, kentte 38 hane, 8 mücerred ve 17 bive olmak üzere, toplamda 215 Yahudinin varlığı bilinmektedir.⁸¹ Aşağıdaki grafik incelendiğinde bu tarihte kentin nüfusunun % 83’nün Müslümanlardan oluştuğu görülecektir.

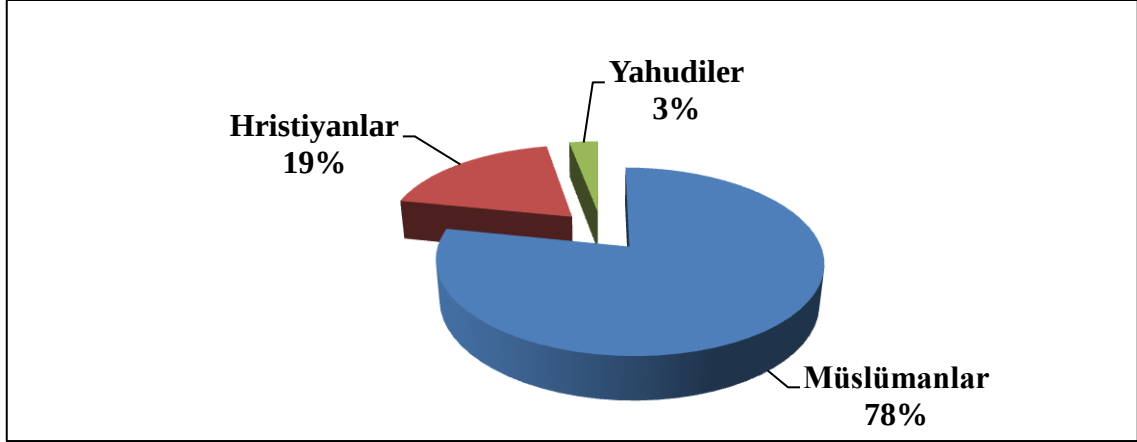

Grafik 2.3: 1520 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu

Yenişehir’de 1570 yılında Müslüman olarak toplam 466 hane, 200 mücerred, 1 imam, 1 hatib ve 1 müderris bulunmaktadır. Buna göre Yenişehir’de bu tarihte, 466 hanede 2.330 kişi ve 200 mücerred, 1 imam, 1 hatib, 1 müderris olmak üzere toplam 2.533 Müslüman, 113 hanede 565 kişi, 26 mücerred ve 19 bive olmak üzere toplam 610 Hristiyan, 17 hanede 85 kişi ve 11 bive olmak üzere toplamda 96 Yahudi iskân etmektedir.⁸² Aşağıdaki grafikten de anlaşılaacağı üzere 1570 yılında Yenişehir nüfusunun, %78’i Müslüman, %19’u Hristiyan ve %3’ü Yahudilerden oluşmaktadır.

⁸¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir defteri, no. 105, s. 361-362.

⁸² Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime, no. 60, s. 70a; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu Tahrir defteri, no. 695, s. 654.

Grafik 2.4: 1570 Yılına Ait Yenişehir Nüfusu

Bahsedilen verilere göre, 1454-55 yılında Yenişehir’de 1.187 olan Müslüman nüfus, 1506 yılına gelindiğinde büyük bir artış göstererek 3.651 kişiye kadar yükselmiş ancak 1520’de 3.005, 1570’de ise 2.533 sakine düşmüştür. 1454-55 ve 1506 yılları arasında nüfustaki büyük artıştan, kente Müslüman nüfus naklinin devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak 1506 yılından sonra, 1520 ve 1570 yıllarına gelindiğinde nüfusta giderek bir azalmanın meydana geldiğini görüyoruz. Bu durum kentteki Müslüman nüfusun başka bölgelere kaydırılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Hristiyan nüfus ise, 1454-55 yılında 347 sakinden meydana gelirken, 1506’da 276, 1520’de 392 kişi olarak gözlemlenmiş, 1570 yılına gelindiğinde ise bu sayı 610’a kadar yükselmiştir. Başlangıçta da ifade ettiğimiz gibi Osmanlı Devleti idaresinden önce Yenişehir, birçok istilaya maruz kalmış ve halkı da dağlık alanlara kaçmıştı. Ancak Osmanlı Devleti hâkimiyetiyle beraber bölgenin istikrara kavuşması, burada yaşayan Hristiyan nüfusunun giderek artmasına olanak sağlamıştır.

Yahudi nüfusuna baktığımızda ise, 1454-55 yılında şehirde Yahudi nüfusu bulunmazken, 1506 yılına gelindiğinde, 41 kişilik küçük bir cemaatin, Hristiyan nüfusu ile birlikte verildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır. 1520’de Yahudi nüfusu 215, 1570’te ise 96 kişi olarak ayrı kayda geçmiştir. 1454-55 yılında şehirde Yahudi nüfusuna rastlanmaması, 1506 yılında küçük bir cemaat şeklinde kayıtlara geçmesi ve Yahudi

mahallelerinin isimlerini incelediğimizde, Yahudilerin 1492 göçü sonrası buraya yerleştiklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Yine 1520’de Yahudi nüfusunun 215 sakine çıkması ve iki mahalle oluşturmaları, Yahudilerin kente tek seferde değil, aşamalı olarak yerleştiklerini göstermektedir. Bu tarihten sonra ise nüfusta büyük bir düşüşün yaşanması, Yahudilerin bir kısmının başka bir bölgeye nakledildiğini düşündürmektedir. Yenişehir’de 1662-63 tarihinde cizye vergisi ödeyen Hristiyanlar ve Yahudilerle ilgili olarak günümüze ulaşan şeriye sicilleri de vardır.⁸³

1799’da kenti ziyaret eden Felix de Beaujour şehrin, yarısını Türklerin yarısını da Yunanlılarla Yahudilerin oluşturduğu, 20.000 kişi civarında nüfusa sahip olduğundan bahsetmiştir. Yine 1801’de kentte bulunan İngiliz seyyah Edward Dodwell’de Yenişehir’i, Yunanlıların küçük bir grup oluşturduğu, 20.000 nüfuslu bir yer olarak anlatır.⁸⁴ Muhtıra-ı Zaferden Feth-i Yenişehir adlı eserde, kentin nüfusunun 15.000’ne yakın olduğu ve halkının İslam, Eflak, Yunan, Yahudi ve Kıptilerden oluştuğu geçmektedir.⁸⁵ Mahir Mehdi ise nüfusu 23.861 olarak belirtmiştir.⁸⁶ Şemseddin samî, eserinde Yenişehir’in Osmanlı Devleti idaresindeki nüfusunun 25.000’ni aştığını kaydetmiştir. Yine Müslüman nüfusun çoğunluğu oluşturduğuna da yer vermiştir.⁸⁷ Seyyah Jakob Philip Fallmerayer ise Osmanlı topraklarına yaptığı gezi sonucunda Yenişehir’de 36.000 ile 40.000 arasında Türk nüfusunun yaşadığını belirtirken, 400 Yahudi ailesi ve bir o kadar da Yunan ailesinin bulunduğundan söz etmiştir.⁸⁸ 1812-13 yılında şehri ziyaret eden Henry Holland, 4.000 hane olan kasabada 20.000 kişinin yaşadığını ve nüfusun $\frac{3}{4}$ ’nü Türkler, kalanını ise Rum ve Yahudiler’in meydana getirdiğini bildirmiştir.⁸⁹ Resmi bir Yunan raporunda Osmanlı Devleti hâkimiyetinin sonuna doğru şehrin, 10.800 Türk, 6.000 Yunan ve 3.000 Yahudi nüfusa sahip olduğu kaydedilmiştir. 1881 yılında büyük güçlerin, Rusya’nın ortaya çıkardığı Bulgar Devleti’ni dengelemesi için Teselya’nın Yunanistan’a bırakılması konusunda baskı

⁸³ Konstantinos Kampouridis, *İ Neoteri Elada mesa apo Otomanikes Arxeiakes Piges, Oikonomia, Tesmoi kai Koinonia sti Tessalia tou 17^{ou} Aiona*, Selanik: 2009, s. 732 ve 776.

⁸⁴ Kiel, “Yenişehir”, s. 475.

⁸⁵ Rauf, a.g.e., s. 31.

⁸⁶ Mahir Mehdi, *Bedreka-i Zafer Yahud Teselya ve Yenişehir*, İstanbul: Yuvanaki Panayotidis Matbaası, 1314 (1928), s. 15.

⁸⁷ Şemseddin samî, “Yenişehir”, *Kamusu’l-A’lam*, cilt 6, İstanbul: Mihran Basımevi, 1316 (1898), s. 4805.

⁸⁸ Fallmerayer, a.g.e., s. 296.

⁸⁹ Halaçoğlu, a.g.m., s. 97.

yapması üzerine buradaki Türk nüfus, mülklerini satarak göç etmiştir. Bunun sonucunda şehrin nüfusu büyük bir düşüş yaşamıştır. 1881 yılında Yunan sayımlarına göre şehirde 13.169 kişi yaşıyordu.⁹⁰

2.2. Yenişehir'in Mahalleleri

Osmanlı Devleti şehirlerinde mahalleler, sosyal dayanışmanın hâkim olduğu ve birbirini tanıyan insanların oluşturduğu yerlerdir. Başka bir deyişle, aynı cemaate mensup kişilerin aileleriyle birlikte yerleştikleri şehir kesimleridir. Bazı araştırmacılar, İslam şehirlerinin en önemli özelliği olarak, dini ve etnik gruplara göre semtlere ayrılmış olmalarını görmüşlerdir. Bu durum, Osmanlı Devleti şehirleri içinde geçerlidir. Osmanlı Devleti şehirlerinde de genellikle Müslümanlar ve gayrimüslimler farklı mahallelerde ikamet etmişlerdir. Ancak bu durumun, Osmanlı Devleti öncesi İslam şehirlerindeki kadar katı olmadığını da belirtmek gerekir.⁹¹

Yenişehir, Osmanlı kayıtlarında ilk olarak 1454-55 tarihli tapu tahrir defterinde geçmektedir. MAD 10 nolu bu deftere göre 1454-55 yılında Yenişehir şehir merkezinde, 11 Müslüman mahallesi ile 1 Hristiyan mahallesi bulunmaktadır. Aynı tarihte Yenişehir nüfusunun %78'i Müslümanlardan oluşurken, %22'si Hristiyan halktan meydana geliyordu.⁹² 1506 yılına gelindiğinde Yenişehir'de Müslüman mahalle sayısı 12 olarak kayda geçmiştir. Bu dönemde 2 Hristiyan mahallesi ile 1 Yahudi cemaati de bulunmaktadır. Bu kayda göre Müslüman nüfus oranı artarak %92'ye ulaşırken, gayrimüslim nüfus ise %8'e düşmüştür.⁹³ 1520 yılında kentte, 12 Müslüman mahallesi, 2 Hristiyan mahallesi ve 2 Yahudi mahallesi olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu tarihteki kayıtlar incelendiğinde, kentin nüfusunun %83'nün Müslümanlardan, %11'inin Hristiyanlardan ve %6'sının Yahudilerden oluştuğu görülecektir. 1570 yılının kayıtlarına göre ise de, Yenişehir'de mahalle sayısı 19'a çıkmıştır. Bunlardan 14'ü Müslüman mahallesidir. Ayrıca 3 Hristiyan ve 2 Yahudi

⁹⁰ Kiel, "Yenişehir", s. 475.

⁹¹ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul: Enderun Kitapevi, 1984, s. 69-70.

⁹² Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XXVII ve 27-31.

⁹³ TT 36, s. 169-179.

mahallesi de bulunmaktadır. Bu dönemde nüfus oranı %78’ye %22 şeklinde olup, Müslümanlar çoğunluktadır.⁹⁴ Bu bilgilere göre, Yenişehir şehir merkezinde, Müslüman mahallelerinin ve nüfusunun ezici çoğunluğa sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Mahalle isimlerine bakılacak olursa, Müslüman mahallerinde bazı mahalle isimlerinin, mahallede kayıtlı sakinlerden ilk sırada zikredilen kişilerin adlarıyla ilişkili olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre ilgili mahalle, adını ilk sırada yazılı kişi veya onun ailesinden almış olmalıdır. Yine Müslüman mahallelerine, mahallelerin toplumsal merkezleri olan cami ya da mescitlerin adının verildiği de görülmektedir. Bunların dışında mahallelere, meslek gruplarının da ismi verilmiştir. Diğer taraftan, bir meslek grubunun bütünüyle mahallelere yansımadığı, bir mahallede çeşitli meslek gruplarına mensup kişilerin yaşadığı görülmektedir. Ayrıca mahallelerde kayıtlı olan “*Menteşeli*”, “*Karamanlu*”, “*Germiyanlu*”, “*Aydınlu*” gibi isimlerin kullanılması sakinlerin menşelerini ortaya koymaktadır. Gayrimüslim mahallelerinden Yahudi mahallelerinin adlarına bakıldığında ise geldikleri yerlerin isimlerini taşıdıkları görülecektir.

Tablo 2.1: 1454-55 ve 1570 Yılları Arası Tahrir Defterlerine Göre Yenişehir Mahalleleri

YENİŞEHİR’İN MAHALLELERİ (1454-55 ve 1570)			
1454-55 yılında	1506 yılında	1520 yılında	1570 yılında
Müslüman Mahalleleri			
Veled-i Reis	Veled-i Reis	Reisoğlu	Reiszade
—	Ramazan	—	Ramazan
Yegânoğlu	Mescit-i Veled-i Yegân	Yegânoğlu	Yegânzade
Tabbağan	Tabbağan	Tabbağan	Tabbağan
Hacı İbrahim	Hacı İbrahim nam-1 diğer	Hacı İbrahim	Kazancıoğlu nam-1 diğer Hacı

⁹⁴ KK 60 s. 65b-70a; TT 695 s. 645-654.

	Kazancı Oğlu		İbrahim
Hatib Hoca	Hatib Hoca	Hatib Hoca	Hatib
Cami'	Cami'-i Köhne	Cami'-i Atik	Cami'-i Şerif-i Köhne
Hüssam	Hüssam Hoca	Emirî nam-ı diğer Hüssam Hoca	_____
Tekeli İmamı	Tekeli	Tekeli	Tekelü
_____	_____	_____	Mescit-i Kadıcık
_____	Sofiler	Sofiler	Sofiler
_____	Mehmed bin Timur	Timur Oğlu	Timur bin Ahmed
_____	_____	_____	Cami-i Merhum Ömer Bey
_____	_____	Bekir Hoca	Bekir Hoca
_____	Cami-i Cedid	Cami-i Cedid	_____
Satı	_____	_____	_____
Kirişçi Hacı	_____	_____	_____
Bedreddin Hoca	_____	_____	_____
Demürcü	_____	_____	_____
Hristiyan Mahalleleri			
Gebran	Gebran	Gebran Cemaati	Papaz
_____	Arnavudan Cemaati	Arnavudan	Fenarlı Hacı nam-ı diğer Arnavudan
_____	_____	_____	Ramazan Hoca ma'a Paraskev
Yahudi Mahalleleri			
_____	Yahudi Cemaati	İspanya	İspanya
_____	_____	Matoz	Matoz

2.2.1. Yenişehir'in Müslüman Mahalleleri

2.2.1.1. Mahalle-i Cami

Yenişehir ile alakalı elimizde bulunan en eski Osmanlı kaydı olan 1454-55 tarihli tapu tahrir defterinde geçen ilk mahalle, Cami Mahallesi'dir. 1454-55 tarihli bu kayda göre mahallede 50 hane ve 1 bive iskân etmektedir. Buna göre mahallede 251 kişinin yaşadığını ifade edebiliriz. Mahallede kayıtlı bulunan "*Hayyreddin Germiyanî İmam*", "*Menteşeli Kara Hacı*" ve "*Ali veled-i Karamanlu*" isimleri bize mahalle sakinlerinin nerelerden geldiklerini göstermektedir.⁹⁵

1506 tarihli kayda baktığımızda ise bu mahalle, Cami-i Köhne ve Cami-i Cedid olmak üzere iki mahalle olarak karşımıza çıkmaktadır. Cami-i Köhne Mahallesi'nde 20 hane ve 50 mücerred olmak üzere toplamda 150 sakin bulunmaktadır.⁹⁶ Aynı tarihte Cami-i Cedid Mahallesi'nde ise 44 hane ve 1 bive olmak üzere toplamda 221 kişi ikamet etmektedir.⁹⁷ Cami Mahallesi'nin bu dönemde iki mahalle olarak karşımıza çıkması, nüfusunun artması ile açıklanabilir. Cami Mahallesi, 1520 tarihli defterde de yine iki mahalle olarak kayda geçmiştir. Bunlardan biri olan Cami-i Atik Mahallesi'nde 50 hane ve 18 mücerred olmak üzere toplam 268 sakin bulunmaktadır. Cami-i Cedid Mahallesi'nde ise 26 hane ve 35 mücerred bulunup, toplamda 165 kişi yaşamaktadır.⁹⁸ 1570 yılına gelindiğinde mahalle bu kez, Cami-i Şerif-i Köhne şeklinde kayıtlara geçmiştir. Bu mahallede ise 42 hane ve 24 mücerred zikredilmiştir. Dolayısıyla burada 234 sakin iskân etmektedir.⁹⁹

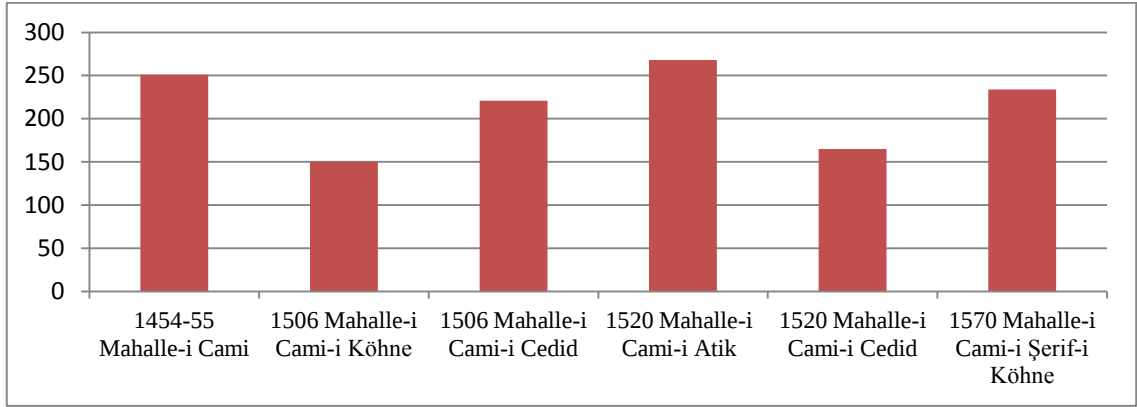
⁹⁵ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 27.

⁹⁶ TT 36, s. 175.

⁹⁷ TT 36, s. 177.

⁹⁸ TT 105, s. 357, 359-360.

⁹⁹ KK 60, s. 66b, 67a; TT 695, s. 647-648.

Grafik 2.5: Mahalle-i Cami Nüfusu

2.2.1.2. Mahalle-i Hatib Hoca

1454-55 tarihli MAD 10 nolu defterde karşımıza ikinci mahalle olarak Hatib Hoca çıkmaktadır. Bu tarihte mahallede 47 hane kayda geçmiştir. Buna göre mahallede 235 kişinin ikamet ettiği söylenebilir. Mahallede kayıtlı ilk ismin “*İsmail Hatib Hoca*” olması mahallenin isminin nereden geldiğini açıkça göstermektedir.¹⁰⁰

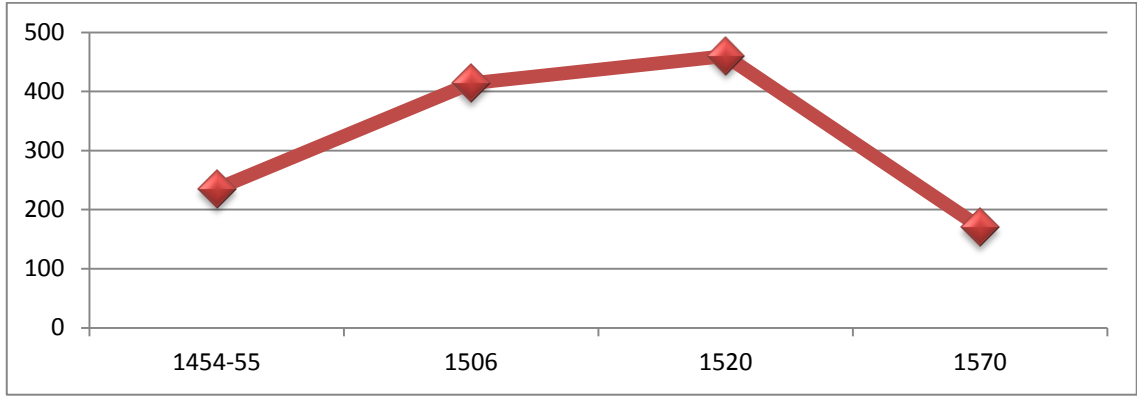
1506 yılına gelindiğinde ise mahalle 77 hane ve 29 mücerredten oluşmaktadır. Bu verilere göre, mahallede 414 sakinin bulunduğu ifade edilebilir.¹⁰¹ Aynı tarihte nüfusun bu denli artmış olması, mahalleye yeni bir nüfus nakli yapıldığının göstergesidir. 1520 tarihinde mahallenin hane sayısı 84’e, mücerred sayısı ise 40’a yükselmiş olup, mahallede toplam 460 kişi ikamet etmektedir.¹⁰² 1570 yılında ise mahallede 31 hane, 12 mücerred, 1 hatip, 1 imam ve 1 müderris kayda geçmiştir. Dolayısıyla mahallede 170 kişinin ikamet ettiğini söyleyebiliriz.¹⁰³ Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere mahalle nüfusunun 1520 yılına kadar artış gösterdiği ve bu tarihten sonra ise şehrin nüfusunda azalmanın meydana geldiğini görmekteyiz.

¹⁰⁰ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 27-28.

¹⁰¹ TT 36, s. 176-177.

¹⁰² TT 105, s. 358-359.

¹⁰³ KK 60, s. 66b; TT 695., s. 647.

Grafik 2.6: Mahalle-i Hatib Nüfusu

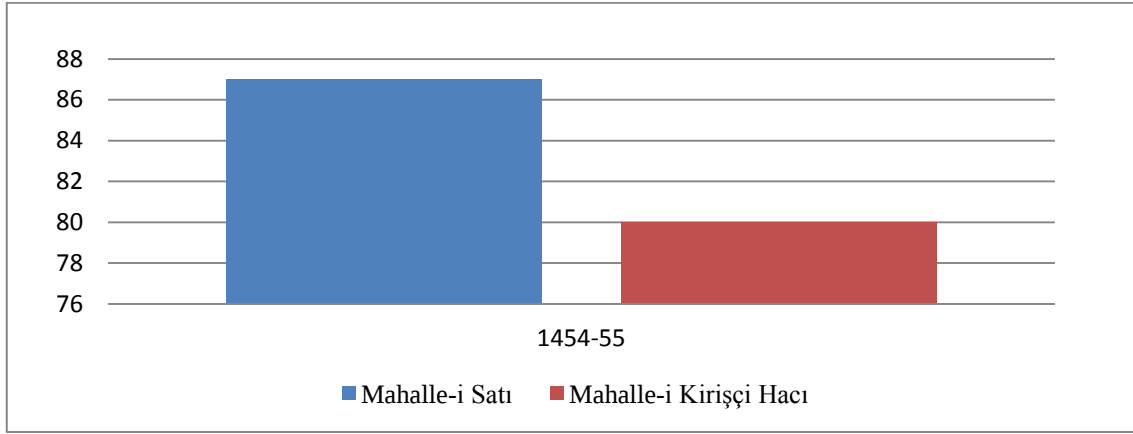
2.2.1.3. Mahalle-i Satı ve Mahalle-i Kirişçi Hacı

1454-55 tarihli tapu tahrir defterinde geçen üçüncü mahalle, Mahalle-i Satı'dır. Bu mahalle sadece 1454-55 tarihli kayıta geçmektedir. Bu kayda göre mahallede 17 hane ve 2 bive yaşamaktadır. Dolayısıyla mahallede 87 kişinin yaşadığı ifade edilebilir. Mahallede kayıtlı üçüncü ismin "*Muhammedi veled-i Satı*" olması, mahallenin isminin bu aileden geldiğini aklımıza getirmektedir.¹⁰⁴

Mahalle-i Kirişçi Hacı da sadece 1454-55 tarihli kayıta geçen bir mahalledir. Bu mahallede ise 16 hane, yani 80 kişi ikamet etmektedir. Yine bu mahallede de kayıtlı üçüncü ismin "*Yusuf veled-i Kirişçi Hacı*" olması, mahallenin isminin nereden geldiğine dair bize fikir vermektedir.¹⁰⁵ Bu iki küçük mahallenin, sadece 1454-55 tarihli kayıta geçmesi ve ileriki tarihlerde karşımıza çıkmaması, burada yaşayan halkın başka bir mahalleye veya bölgeye kaydırılması ihtimalini düşündürmektedir.

¹⁰⁴ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 28.

¹⁰⁵ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 28.

Grafik 2.7: Mahalle-i Satı ve Mahalle-i Kirişçi Hacı Nüfusu

2.2.1.4. Mahalle-i Bedreddin Hoca ve Mahalle-i Demürcü

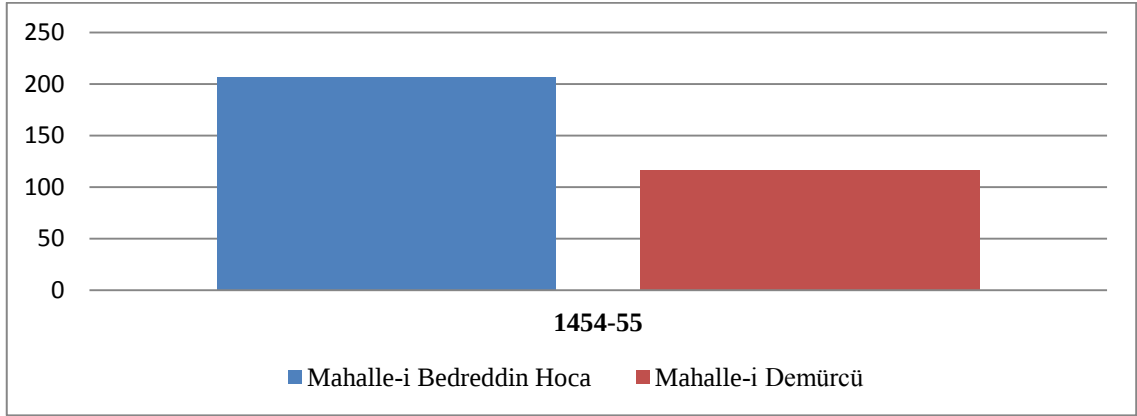
Bedreddin Hoca ve Demürcü Mahalleleri de sadece 1454-55 tarihli 10 numaralı defterde yer almıştır. 1454-55 tarihli kayıta Bedreddin Hoca Mahallesi'nde 1 bive ve 41 hane bulunmaktadır. Dolayısıyla mahallede, 206 kişinin yaşadığı söylenebilir. Mahallede kayıtlı ilk ismin “*Bedreddin Hoca*” olması, mahallenin isminin nereden geldiğini izah eder. Bu mahallede en çok icra edilen mesleklerin başında cullah¹⁰⁶ gelmektedir.¹⁰⁷

Mahalle-i Demürcü, 1454-55 tarihli kayıta geçen bir diğer mahalledir. Bu tarihte bu mahallede, 23 hane ve 1 bivenin yaşadığını görüyoruz. Bu durumda mahallede 116 sakinin varlığından söz edebiliriz.¹⁰⁸ Biri 206 nüfuslu büyük bir mahalle, diğeri 116 sakinli daha küçük bir mahalle olan bu iki mahallenin, ileriki tarihlerde kayıtlarda yer bulmaması, nüfusunun başka bir yere nakledildiğinin göstergesidir.

¹⁰⁶ Cullah: çulha, dokumacı. Bkz. Mehmet Ali Ünal, “*Osmanlı Tarihi Sözlüğü*”, 1. b, İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2011, s. 154.

¹⁰⁷ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 28-29.

¹⁰⁸ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 30.

Grafik 2.8: Mahalle-i Bedreddin Hoca ve Mahalle-i Demürcü Nüfusu

2.2.1.5. Mahalle-i Tekeli İmamı

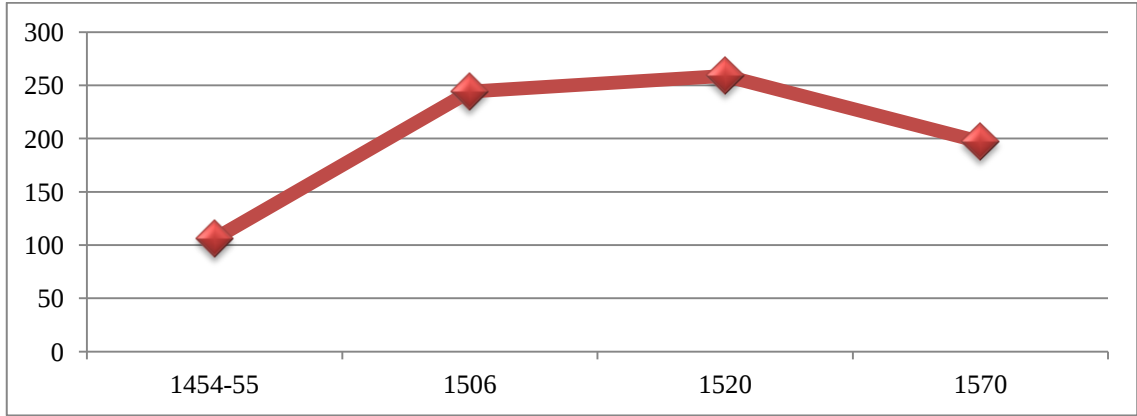
Tekeli İmamı Mahallesi, ilk olarak 1454-55 yılında kayda geçmiştir. Bu tarihte mahallede 21 hane ve 1 bivenin bulunduğunu görmekteyiz.¹⁰⁹ Bu durumda mahallede 106 kişinin ikamet ettiğini söyleyebiliriz. Bu mahalle, 1506 yılına gelindiğinde Tekeli Mahallesi şeklinde kayda geçmiştir. Bu tarihte mahallenin nüfusunun arttığını görüyoruz. Aynı tarihte mahallede 4 mücerred ve 48 hane olmak üzere toplamda 244 sakin bulunmaktadır.¹¹⁰ Bu tarihte nüfusunun iki katına çıkması, mahallenin göç aldığını göstermektedir. 1520 tarihli kayıta ise mahallede 42 hane ve 49 mücerred zikredilmiştir. Buna göre burada 259 kişinin varlığından bahsedilebilir.¹¹¹ 1570 yılına gelindiğinde ise mahalle nüfusunda bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu dönemde 35 hane ve 22 mücerred kayda geçmiştir.¹¹² Bu durumda mahallede 197 kişi ikamet etmektedir.

¹⁰⁹ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 28.

¹¹⁰ TT 36, s. 175-176.

¹¹¹ TT 105, s. 357-358.

¹¹² KK 60, s. 67a-67b; TT 695, s. 648-649.

Grafik 2.9: Mahalle-i Tekeli İmamı Nüfusu

2.2.1.6. Mahalle-i Tabbağan

Yenişehir'in en eski mahallelerinden biri olan Tabbağan mahallesinde 1454-55 tarihli kayda göre 30 hane, 2 bive yani 152 sakin bulunmaktadır. Aynı tarihte bu mahallede en çok yapılan mesleğin tabbağ olması, mahallenin isminin buradan gelebileceğini aklımıza getirmektedir. Mahallede kayıtlı “*Bive-i Germiyanlu Yusuf*”, “*Bive-i Aydunlu*” ve “*Hamza an Anadolulu*” isimleri bu kişilerin nereden geldikleri konusunda bilgi vermektedir.¹¹³

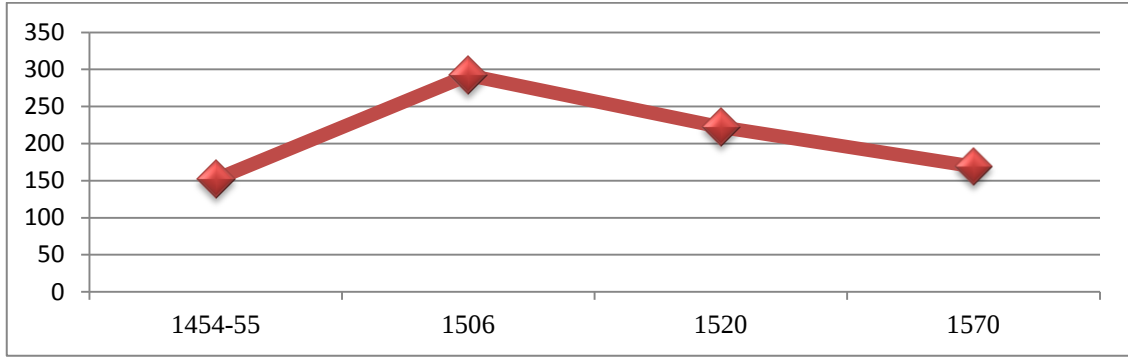
1506 yılına gelindiğinde mahallede bulunan hane sayısı 55, mücerred sayısı ise 17'e yükselmiştir. Dolayısıyla aynı tarihte, mahalle nüfusu 292 olarak zikredilebilir.¹¹⁴ Bu dönemde, bu mahallenin de nüfusunun iki katına çıktığını görüyoruz. Bu mahalle de bu tarihte göç almış olmalıdır. 1520 tarihli kayıta 36 hane ve 42 mücerred kayda geçmiştir. Buna göre aynı tarihte mahallede 222 sakin bulunmaktadır.¹¹⁵ 1570 yılına gelindiğinde ise mahallenin nüfusunda bir düşüş yaşanmıştır. Bu tarihte mahallede 30 hane ve 19 mücerred kayda geçmiştir. Bu durumda aynı tarihte, mahallenin nüfusu 169 olarak ifade edilebilir.¹¹⁶

¹¹³ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 29.

¹¹⁴ TT 36, s. 173-174.

¹¹⁵ TT 105, s. 355-356.

¹¹⁶ KK 60, s. 66a-66b; TT 695, s. 646-647.

Grafik 2.10: Mahalle-i Tabbağan Nüfusu

2.2.1.7. Mahalle-i Hacı İbrahim

Hacı İbrahim Mahallesi ilk olarak 1454-55 tarihli kayıta zikredilmiştir. Bu tarihte mahallede 65 hane, 3 mücerred ve 2 bive kayda geçmiştir. Buna göre mahallenin, 330 sakinin bulunduğu büyük bir mahalle olduğunu söyleyebiliriz.¹¹⁷

1506 yılında tutulan kayda, Hacı İbrahim Nam-ı Diğer Kazancı Oğlu Mahallesi şeklinde geçen mahallenin hane sayısı, 56, mücerred sayısı ise 10 olarak zikredilmiştir.¹¹⁸ Buna göre bu tarihte mahallede 290 sakin bulunmaktadır. 1520 tarihli defterde de aynı şekilde zikredilen bu mahallede 33 hane ve 21 mücerred bulunup, toplamda 186 kişi ikâmet etmektedir.¹¹⁹

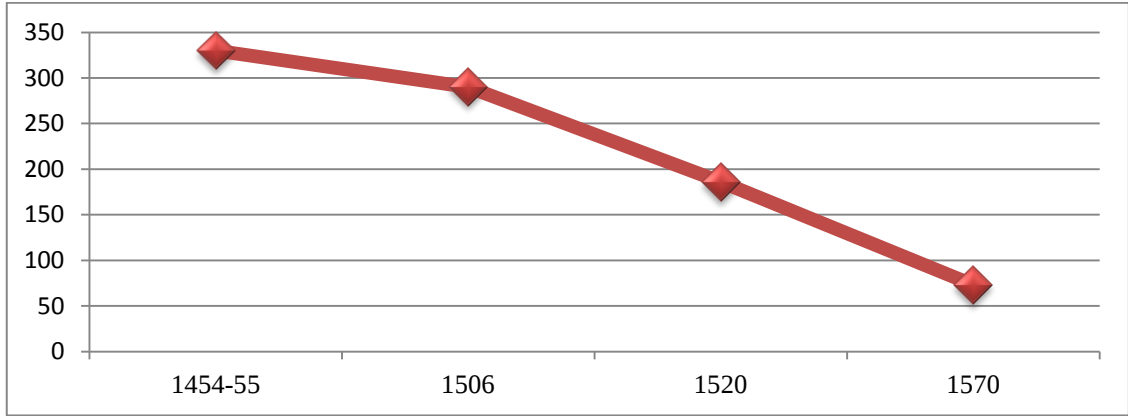
1570 yılına gelindiğinde ise bu mahallenin Kazancı Mahallesi şeklinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Aynı tarihte mahallenin hane sayısı 13, mücerred sayısının ise 8 olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla mahallede 73 kişinin yaşadığını söyleyebiliriz.¹²⁰ Aşağıdaki grafikten de anlaşılaacağı üzere 1454-55 yılında mahallenin nüfusu 330 sakinden oluşurken, sonraki tarihlerde bu sayı giderek azalmıştır. Bu durum, mahalle nüfusunun aşamalı olarak başka yerlere kaydırıldığının göstergesi olabilir.

¹¹⁷ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 29-30.

¹¹⁸ TT 36, s. 170-171.

¹¹⁹ TT 105, s. 353-354.

¹²⁰ KK 60, s. 66b; TT 695, s. 647.

Grafik 2.11: Mahalle-i Hacı İbrahim Nüfusu

2.2.1.8. Mahalle-i Veled-i Reis

1454-55 tarihli kayıta zikredilen bir diğer mahalle de Veled-i Reis Mahallesidir. Bu tarihte 35 haneden oluşan bu mahallede, 175 kişi ikamet etmektedir.¹²¹ 1506 yılına gelindiğinde ise hane sayısının 67'ye, mücerred sayısının ise 9'a yükseldiğini görüyoruz. Bu verilere göre, mahallenin nüfusunun 344 kişiden oluştuğu görülmektedir. Aynı tarihte nüfusun bu denli artması, mahallenin başka bir mahalleden ya da bölgeden göç aldığını göstermektedir. Yine bu mahallede de diğerlerinde olduğu gibi “*Şamlı veled-i Abdullah*”, “*Mehmedi Anadolu*”, “*Murat Anadolu*”, “*Ali Anadolu*” ve “*Murat Gelibolu*” isimleri bize bu sakinlerin menşeleri hakkında bilgi vermektedir.¹²² 1520 tarihli deftere ise Reisoğlu Mahallesi şeklinde sirayet eden bu mahallede, 69 hane ve 42 mücerred olmak üzere toplamda 387 sakinin ikamet ettiğini söyleyebiliriz.¹²³

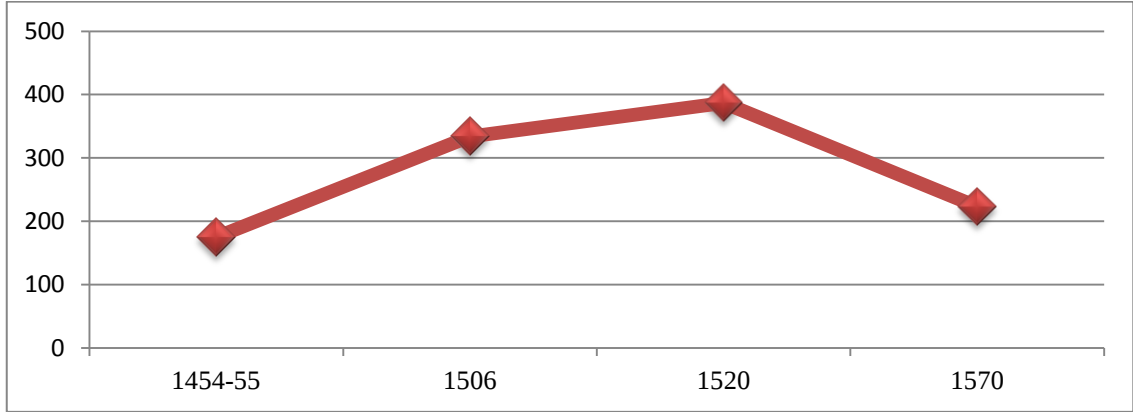
Son olarak 1570 tarihli defterimize baktığımızda bu mahalle, Reiszade Mahallesi şeklinde kaydedilmiştir. Aynı tarihte mahalledeki hane sayısı 42'ye düşerken, mücerred sayısı 12'ye yükselmiştir. Ayrıca bunların dışında kayıtlarda mahallede 1 de Hristiyana rastlanmaktadır. Tüm bu verileri dikkate aldığımızda mahallenin nüfusunun

¹²¹ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 30.

¹²² TT 36, s. 172-173.

¹²³ TT 105, s. 354-355.

223 kişi olduğu görülmektedir.¹²⁴ Bu tarihte mahallede bir Hristiyanın da kayıtlı olması ilgi çekicidir. Bu durum şehirdeki dini grupların birbirlerine tamamen kapalı olmadıklarını göstermektedir.

Grafik 2.12: Mahalle-i Veled-i Reis Nüfusu

2.2.1.9. Mahalle-i Yegân Oğlu

1454-55 tarihli defterde son mahalle olarak Yegân Oğlu geçmektedir. Bu mahallede, 8 hane ve 1 bive olmak üzere toplamda 41 sakinden söz edebiliriz.¹²⁵ 1506 yılına gelindiğinde bu mahalle kayıtlara Mescit-i Veled-i Yegân Mahallesi olarak geçmiştir. Mahallede hane sayısı 49'a mücerred sayısı ise 16'ya yükselmiş olup, toplamda 261 sakin zikredilebilir.¹²⁶ Bu tarihte mahallenin nüfusunun büyük oranda arttığını görmekteyiz. Bu artışın normalin üstünde olması, mahallenin aynı tarihte bir göç aldığına kanıttır. 1520 yılında ise ilk kayıttaki gibi Yegân Oğlu şeklinde yer alan mahallede 40 hane ve 22 mücerred bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tarihte mahallede 222 sakinin yaşadığı söylenebilir.¹²⁷ Yeganzade Mahallesi şeklinde geçen 1570 tarihli

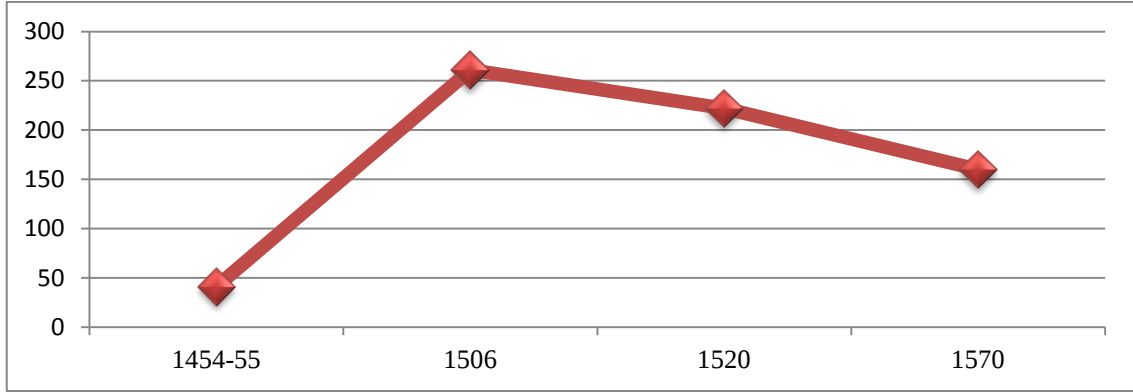
¹²⁴ KK 60, s. 65b; TT 695, s. 645.

¹²⁵ Delilbaşı-Arkan, a.g.e., s. 30.

¹²⁶ TT 36, s. 172.

¹²⁷ TT 105, s. 354.

kayıtta ise, hane sayısı 29'a, mücerred sayısı 15'e düşmüştür. Bu durumda mahallede bulunan toplam kişi sayısı 160 olarak ifade edilebilir.¹²⁸

Grafik 2.13: Mahalle-i Yegân Oğlu Nüfusu

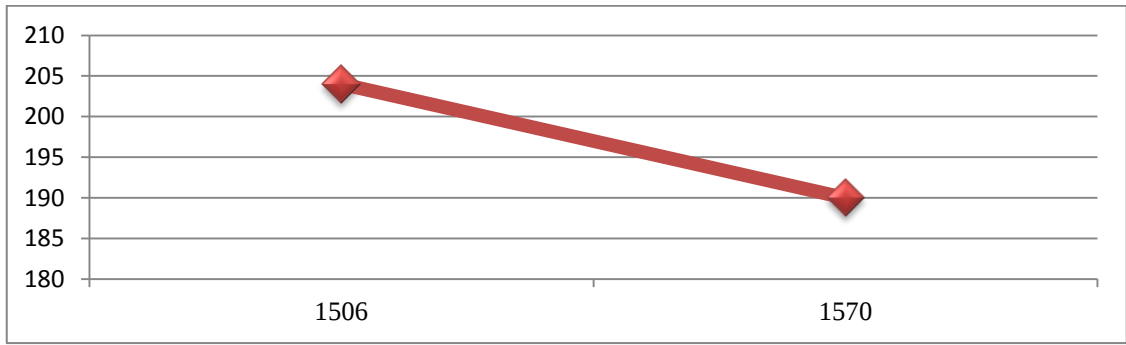
2.2.1.10. Mahalle-i Ramazan

1454-55 tarihli kayıta geçmeyen Ramazan Mahallesi, ilk kez 1506 yılında kaydedilen 36 numaralı tapu tahrir defterinde geçecektir. Bu tarihte mahallede 39 hane ve 9 mücerred bulunup toplamda 204 kişinin ikamet ettiği görülmektedir.¹²⁹ Bu mahalleye 1520 yılında tutulan kayıta rastlanmaması, aynı tarihte bu mahalle halkının başka yere nakledilmesi suretiyle boşaltıldığını ancak 1570 yılında yeniden yerleşime açıldığını aklımıza getirmektedir. 1570 yılında hane sayısı 35, mücerred sayısı ise 15 olarak kayıtlara geçmiştir. Dolayısıyla mahalledeki toplam nüfus 190 olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³⁰

¹²⁸ KK 60, s. 66a; TT 695, s. 646.

¹²⁹ TT 36, s. 171.

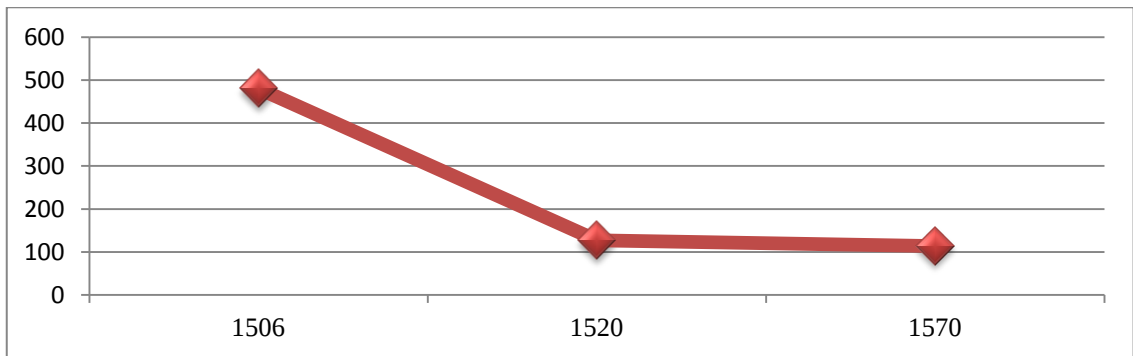
¹³⁰ KK 60, s. 65b-66a; TT 695, s. 645-646.

Grafik 2.14: Mahalle-i Ramazan Nüfusu

2.2.1.11. Mahalle-i Emirî nâm-ı diğer Hüssam Hoca¹³¹

1506 yılında ilk kez kayıtlara geçen bu mahallede hane sayısı 92, mücerred sayısı da 20 olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bu mahallede 480 sakinden söz edebiliriz.¹³² Bu tarihten sonra, mahalle nüfusu başka bir yere kaydırılmış olmalıdır. 1520 tarihli kayıttan verilen bilgilerden mahallede, 22 hane ve 17 mücerred olmak üzere toplam 127 kişinin ikamet ettiği anlaşılmaktadır.¹³³ 1570 yılına gelindiğinde ise, hane sayısı 20'ye, mücerred sayısı ise 14'e düşmüştür. Dolayısıyla mahallenin nüfusu 114 sakın olarak zikredilebilir.¹³⁴

Grafik 2.15: Mahalle-i Emir-i nâm-ı diğer Hüssam Hoca Nüfusu

¹³¹ 1506 tarihli defterde başı eksik olan mahalle, Yusuf Halaçoğlu tarafından Emiri nam-ı diğer Hüssam Hoca şeklinde okunmuştur. Bununla ilgili bkz. Halaçoğlu, a.g.m., s. 91.

¹³² TT 36, s. 169.

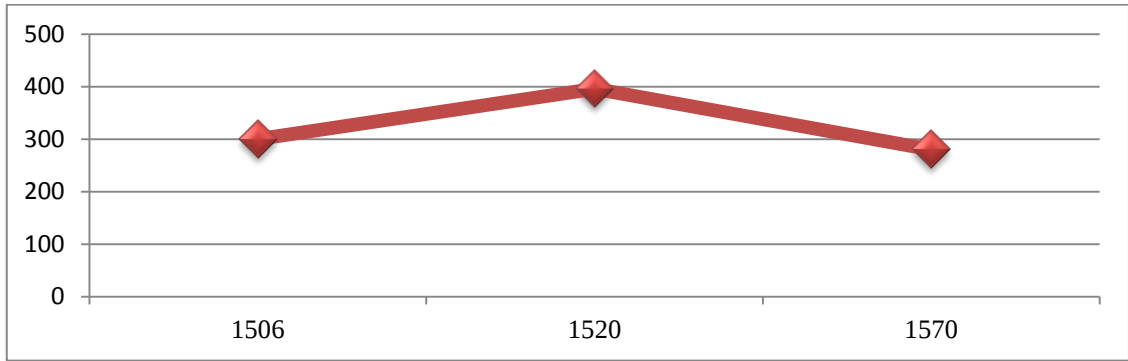
¹³³ TT 105, s. 391.

¹³⁴ KK 60, s. 67a; TT 695, s. 648.

2.2.1.12. Mahalle-i Sofiler

Sofiler Mahallesi de ilk kez 1506 tarihli kayıta karşımıza çıkmıştır. Aynı tarihte bu mahallede hane sayısı 58, mücerred sayısı ise 10 olarak zikredilmiştir. Bu veriler doğrultusunda, mahallede 300 kişinin ikamet ettiği söylenebilir. Mahallede kayıtlı üçüncü isim olarak “*Sofu Ahmed veled-i Abdullah*” bunun dışında “*İskender atiki Sofu*”, “*Mustafa veled-i Sofu Ahmed*” isimlerinin geçmesi mahallenin isminin bu aileden geldiğini düşündürmektedir.¹³⁵

1520 tarihli kayıta ise mahallede, hane sayısı 73, mücerred sayısı da 31 olarak geçmektedir. Bu durumda mahallede 396 sakinin yaşadığı ifade edilebilir.¹³⁶ 1570 yılına gelindiğinde, Sofiler Mahallesi’nde bulunan hane sayısı 52’ye düşmüş, mücerred sayısı ise 20’ye yükselmiş olup, mahallede toplam 280 kişi ikamet etmiştir.¹³⁷

Grafik 2.16: Mahalle-i Sofiler Nüfusu

2.2.1.13. Mahalle-i Mehmed bin Timur

1506 yılına kayıtlı başka bir mahalle de Mehmed bin Timur Mahallesi’dir. Bu tarihte hane sayısı 68, mücerred sayısı da 9 olmak üzere, mahallede toplam 349 kişi ikamet etmektedir.¹³⁸ Bu mahalle 1520 tarihli kayıta Timuroğlu Mahallesi şeklinde zikredilmiştir. Bu dönemde mahallede, 71 hane ve 50 mücerred kaydedilmiş olup,

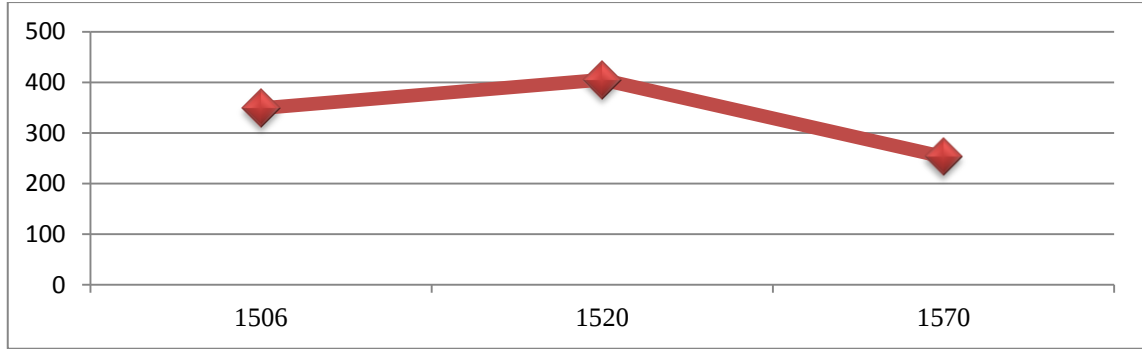
¹³⁵ TT 36, s. 169-170.

¹³⁶ TT 105, s. 353.

¹³⁷ KK 60, s. 67b-68a; TT 695, s. 649-650.

¹³⁸ TT 36, s. 174.

yekûnda 405 kişinin varlığından söz edilebilir.¹³⁹ Son olarak 1570 tarihli kayda baktığımızda, diğer mahallelerde de görüldüğü gibi, hane sayısında bir düşüş görülmektedir. Bu tarihte hane sayısı 48'e düşerken, mücerred sayısı ise 13'e yükselmiş olup, toplamda 253 sakinin bulunduğu gözlemlenmektedir.¹⁴⁰

Grafik 2.17: Mahalle-i Mehmed bin Timur Nüfusu

2.2.1.14. Mahalle-i Bekir Hoca, Mahalle-i Mescit-i Kadıcık ve Mahalle-i Cami-i Merhum Ömer Bey

Bekir Hoca Mahallesi, ilk olarak 1520 tarihli kayıta karşımıza çıkmaktadır. Bu kayda baktığımızda mahallede, 44 hane ve 18 mücerredin, yani 238 kişinin yaşadığı anlaşılmaktadır.¹⁴¹ 1570 tarihli başka bir kayıta ise, bu mahallede 29 hane ve 12 mücerred zikredilmiş olup, toplam 157 sakinin varlığından bahsedilebilir.¹⁴²

Mescit-i Kadıcık ve Cami-i Merhum Ömer Bey mahalleleri ise sadece 1570 tarihli kayıta yer almaktadır. Bu tarihte Mescit-i Kadıcık Mahallesi'ne baktığımızda hane sayısının 23, mücerred sayısının ise 4 olduğunu görürüz. Buna göre mahallede toplamda 119 sakinin yaşadığını ifade edebiliriz.¹⁴³ Aynı tarihte kayıtlı olan bir diğer

¹³⁹ TT 105, s. 356-357.

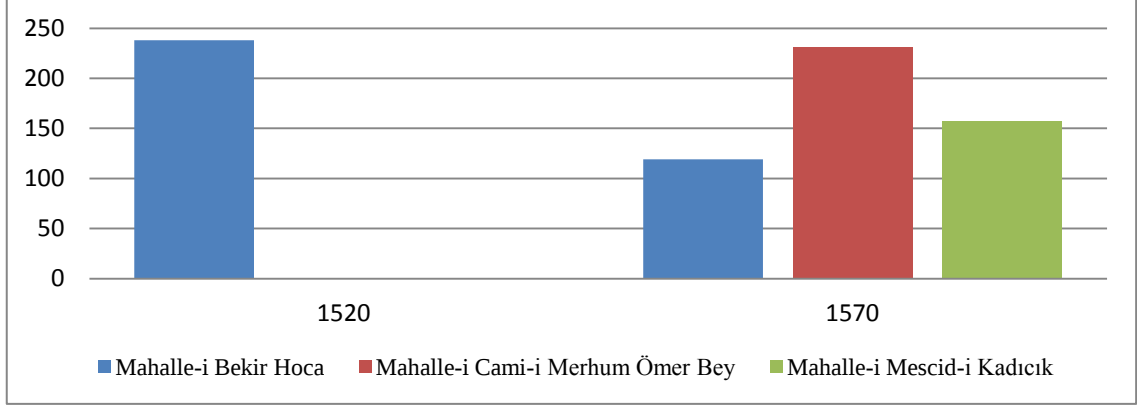
¹⁴⁰ KK 60, s. 68a-68b; TT 695, s. 650-651.

¹⁴¹ TT 105, s. 391.

¹⁴² KK 60, s. 68b-69a; TT 695, s. 651-652.

¹⁴³ KK 60, s. 67b; TT 695, s. 649.

mahallede, Cami-i Merhum Ömer Bey Mahallesi'dir. Bu mahallede 45 hane ve 6 mücerred kayda geçmiş olup, toplamda nüfusun 231 sakinden meydana geldiğini söyleyebiliriz.¹⁴⁴

Grafik 2.18: Mahalle-i Mescid-i Kadıcık, Mahalle-i Cami-i Merhum Ömer Bey ve Mahalle-i Bekir Hoca Nüfusu

Genel olarak Müslüman mahallelerine baktığımızda, sadece 1454-55 tarihine kayıtlı bazı mahallelerin olduğunu ve bu tarihten sonra, bu mahallelere rastlanmadığını görmekteyiz. İleriki yıllarda ise şehir merkezinde, yeni mahallelerin ortaya çıktığını, bazılarının ise ortadan kalktığını, kayıtlardan anlamaktayız. Yine incelediğimiz tarihlerde, mahallelerin nüfuslarında sürekli iniş çıkışların yaşandığına rastlamaktayız. Bu durum, bölgedeki halkın başka yerlere kaydırıldığı ve bölgeye yeni yerleşimlerin devam ettiğini göstermektedir.

¹⁴⁴ KK 60, s. 68b; TT 695, s. 651.

2.2.2. Yenişehir'in Gayrimüslim Mahalleleri

2.2.2.1. Hristiyan Mahalleleri

Gebran,¹⁴⁵ 1454-55 tarihli 10 numaralı defterde yer alan tek Hristiyan mahallesidir. Bu tarihte bu mahallede, 66 hane ve 17 bive olmak üzere, toplamda 347 sakinin bulunduğu söylenebilir.¹⁴⁶

1506 yılına gelindiğinde Gebran Mahallesi'nin nüfusunun azaldığı görülmektedir. Mahallede bu tarihte 34 hane, 8 mücerred ve 13 bive kayda geçip, yekûnda 191 sakin olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁷ Bu tarihte bir de “*Cemaat-i Arnavudan der-nefs-i Yenişehir mütemekkin şedid-i haric ez defter*” şeklinde kayda geçen bir Arnavut Cemaati de görülmektedir. Bu cemaatte ise 16 hane, 1 mücerred ve 4 bive olmak üzere, toplamda 85 kişi ikamet etmektedir. Mahalledeki 191 gebrana Arnavut Cemaati de eklenince sakin sayısı 276'ya yükselmiştir.¹⁴⁸

1520 yılındaki kayıta ilk olarak, “*Cemaat-i Gebran der nefsi-i Yenişehir el-mezbur*” şeklinde yer alan, Gebran Cemaati'ne rastlanmaktadır. Bu tarihte bu cemaatte, 50 hane, 7 mücerred ve 9 bive kaydedilmiştir. Bu durumda cemaatin nüfusunun 266 olduğunu söyleyebiliriz. Aynı tarihte bir de 7 Müslüman haneden meydana gelen Arnavudan Mahallesi bulunmaktadır. Bu mahallenin altında yine bir Gebran Cemaati kayıtlara geçmiştir. Bu cemaatte ise 25 hane ve 1 bive yaşamaktadır. Neticede Arnavudan Mahallesi'nde 161 kişinin ikamet ettiğini söyleyebiliriz. Nihayetinde bu tarihte, burada kayıtlı 35 Müslümanı saymazsak, toplamda 392 Hristiyanın yaşadığını ifade edebiliriz.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Gebr: cemi gebran. Kitap ehli olmayan putperest ve ateşperestlere verilen bir isim olmasına karşın, Osmanlılar tarafından Müslüman olmayanlar hakkında kullanılmıştır. İncelediğimiz defterlerde, Yahudilerin ayrı kayda geçmesinden dolayı, bunların Hristiyan nüfus olduğunu varsayıyoruz. Bkz. Ünal, a.g.e., s. 263.

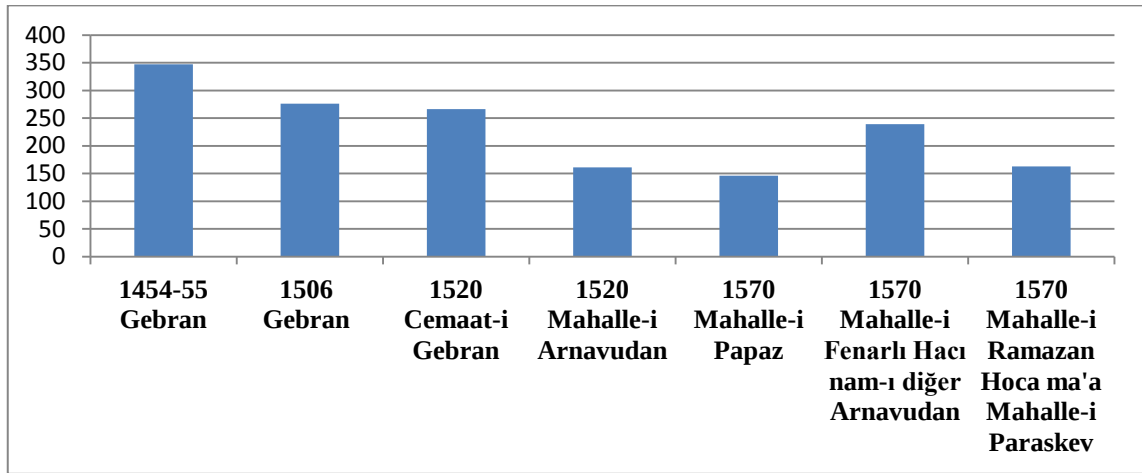
¹⁴⁶ Delilbaşı-Arkan, a.g.e., s. 31.

¹⁴⁷ TT 36, s. 178.

¹⁴⁸ TT 36, s. 178-179.

¹⁴⁹ TT 105, s. 360-361.

1570 tarihli kayda baktığımızda ise, Gebran adı altında üç mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Papaz, Fenarlı Hacı nam-ı diğer Arnavudan ve Ramazan Hoca ma'a Paraskev mahalleleridir. Bu mahallelerden ilki olan Papaz Mahallesi'nde 28 hane, 4 mücerred ve 2 bive olmak üzere toplamda 146 kişinin yaşadığını görmekteyiz.¹⁵⁰ İkinci mahalle olarak ise Fenarlı Hacı nam-ı diğer Arnavudan Mahallesi karşımıza çıkmaktadır. Bu mahallede ise 44 hane, 12 mücerred ve 7 bive olmak üzere toplam 239 sakin bulunmaktadır.¹⁵¹ Bir diğer mahalle de Ramazan Hoca Mahallesi ma'a Paraskev Mahallesi'dir. Bu mahalle kayıtlara her ne kadar Ramazan Hoca Mahallesi ile Paraskev Mahallesi şeklinde geçmiş olsa da, mahalle sakinlerine baktığımızda sadece Hristiyan halkın yaşadığını görmekteyiz. Aynı tarihte bu mahallede 30 hane, 10 mücerred ve 3 bive olup, yekûnda 163 sakin ikamet etmektedir.¹⁵²

Grafik 2.19: Hristiyan Mahallelerinin Nüfusu

2.2.2.2. Yahudi Mahalleleri

Yahudi nüfusu ilk kez 1506 tarihli kayıta, “*Cemaat-i Yahudiyan haric ez defter*” şeklinde, küçük bir cemaat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihte 8 hane ve 1 bive

¹⁵⁰ KK 60, s. 69b; TT 695, s. 652.

¹⁵¹ KK 60, s. 69b-70b. Bu sayfaların yanlış ciltlenmesi söz konusudur.; TT 695, s. 652-653.

¹⁵² KK 60, s. 69b-70a. Bu sayfaların yanlış ciltlenmesi söz konusudur.; TT 695, s. 653.

olarak kayda geçen cemaatte, toplam 41 sakinin bulunduğunu söyleyebiliriz.¹⁵³ Yusuf Halaçoğlu, bu cemaatin dışında bu tarihte bir de İspanya (Yahudi) Mahallesi'nden söz etmektedir.¹⁵⁴ Ancak 1506 tarihli 36 numaralı tapu tahrir defterini incelendiğimizde bu kayda rastlanmamaktadır.¹⁵⁵

1520 yılına baktığımızda, “*Cemaat-i Yahudan*” adı altında iki mahalle kaydedilmiştir. Bunlardan ilki olan İspanya Mahallesi'nde, 16 hane, 6 mücerred ve 7 bive olmak üzere toplamda 93 kişi ikamet etmektedir. Bir diğer mahalle olan Matoz Mahallesi'nde ise, 22 hane, 2 mücerred ve 10 bive bulunup, yekûnda 122 sakinin yaşadığı ifade edilebilir.¹⁵⁶ 1506 yılında küçük bir cemaat oluşturan Yahudilerin, bu dönemde iki mahalle oluşturmaları, kente aşamalı olarak göç ettiklerini göstermektedir.

1570 yılına gelindiğinde, Yahudi nüfusunun yine İspanya Yahudan ve Matoz isimlerini taşıyan iki mahalle oluşturdıklarını görüyoruz. Bu dönemde İspanya Yahudan Mahallesi'nde, 9 hane ve 8 bive bulunup, toplamda 53 kişi ikamet etmektedir.¹⁵⁷ Aynı tarihte Matoz Mahallesi'nde ise, 8 hane ve 3 bive olmak üzere, toplamda 43 sakin iskân etmektedir.¹⁵⁸ Bu Yahudi mahallelerinin isimlerinin birisinin Portekiz'in Atlas Okyanusu kıyılarındaki Sali de Matos bölgesinin adını taşıması, diğerinin ise İspanya ismini taşıması, bu Yahudilerin Sefarad kökenli olabilecekleri konusundaki düşüncelerimizi desteklemektedir.

¹⁵³ TT 36, s. 179.

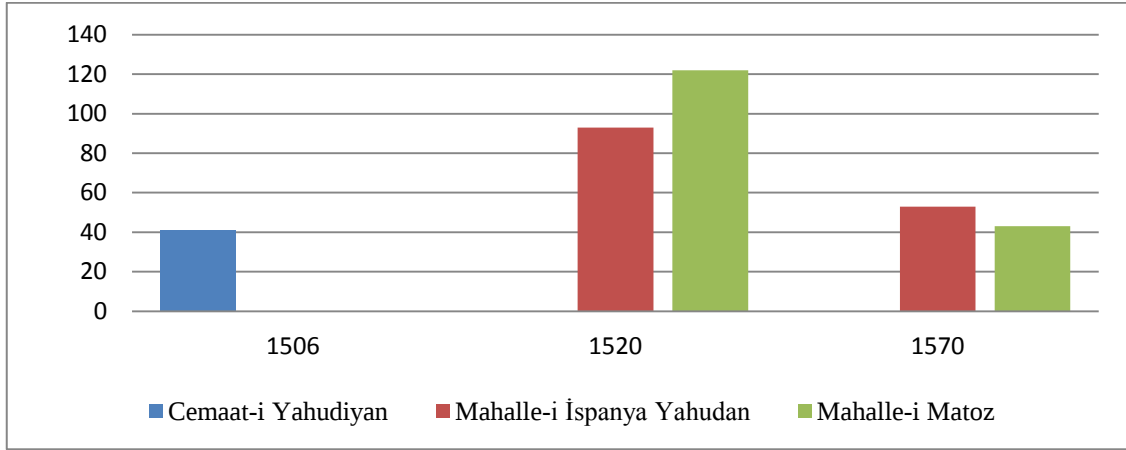
¹⁵⁴ Halaçoğlu, a.g.m., s. 91.

¹⁵⁵ Bu kayıt 1520 tarihli, 105 nolu tapu tahrir defterinde karşımıza çıkacaktır. Bkz. TT 105, s. 361.

¹⁵⁶ TT 105, s. 361.

¹⁵⁷ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

¹⁵⁸ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

Grafik 2.20: Yahudi Mahallelerinin Nüfusu

2.3.Yenişehir'in Ekonomisi

2.3.1. Yenişehir'de İcra Edilen Meslekler

1454-55 tarihli kayda baktığımızda kentte, Müslümanların bir kısmının uğraştıkları zanaat ve meslekle birlikte kayda geçtiğini görmekteyiz. Gayrimüslimler ise genellikle aile adlarıyla kaydedilmişlerdir. Bu tarihte Müslüman mahallelerinde en çok icra edilen meslek olarak cullah karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca cullahtan sonra en çok tercih edilen meslek olarak hayyatın¹⁵⁹ gelmesi, bu tarihlerde Müslüman mahallelerinde dokumacılığın ön planda olduğunu göstermektedir. Bunların dışında dokumacılık sektöründe takyacı,¹⁶⁰ kazzaz,¹⁶¹ keçeci, boyacı, derzi gibi meslekler de yapılmaktadır. Bu dönemde dikkat çeken bir diğer meslek grubu da dericiliktir. Müslüman mahallelerinde bu dönemde 14 tabbağ,¹⁶² 13 başmakçı,¹⁶³ 9 sarraç,¹⁶⁴ 5 çizmecici ve 2

¹⁵⁹ Hayyat: terzi. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, cilt 1-2, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2007, s. 593.

¹⁶⁰ Takyacı: Takke, takye ve takiye şeklinde geçen, başın terini çeken ve başın ışımasını sağlayan ince kumaştan yapılan başlığı, yapan ve satan kimseler. Ünal, a.g.e., s. 664.

¹⁶¹ Kazzaz: ipekçi. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1068.

¹⁶² Tabbag: deriyi terbiye eden kimse, derici. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 602.

¹⁶³ Başmakçı: başmak denilen ayakkabıyı yapıp satan esnafa verilen addır. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 167.

¹⁶⁴ Sarraç: eğer vesaire at takımı yapan ve satan kimse. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 714.

pabuccu¹⁶⁵ kayda geçmiştir. Aynı tarihte, dokumacılık ve dericiliğin ön planda olması, burada hayvancılığın da gelişmiş olabileceğini aklımıza getirir de aynı tarihteki vergi kayıtlarında hayvancılık alanında sadece arıcılığa rastlanmaktadır. Bu nedenle dokumacılık ve dericilikte kullanılan deri ve yünün, Yenişehir köylerinden sağlandığını veya ticaret aracılığı ile temin edildiğini düşünmekteyiz. Bu mesleklerin dışında dini görevliler de önem arz etmektedir. Bu dönemde 9 imam, 7 fakih¹⁶⁶ ve 1 hatib¹⁶⁷ karşımıza çıkmaktadır. Gıda işleriyle ilgili esnaflara baktığımızda ise, 1 bakkal, 2 börekçi, 4 bozacı, 1 etmekçi (ekmekçi), 6 helvayi,¹⁶⁸ 7 kassab, 3 tuzcu bulunmaktadır. Yenişehir'deki diğer zanaat ve ticaret etkinlikleri arasında attar,¹⁶⁹ bazergan,¹⁷⁰ bıçakçı, çanakçı, çerçi, çömlekçi, darakçı, hatabcı,¹⁷¹ kalaycı, kazancı, kervansaraycı, kuyumcu, nalband,¹⁷² sabuncu, yaycı, sığırcı, kılıççı, kıncı¹⁷³ gibi meslekleri sıralayabiliriz.¹⁷⁴ Aşağıdaki tabloda, mesleklerin mahallelerdeki dağılışı ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

Tablo 2.2: 1454-55 Yılında Yenişehir'deki Müslüman Mahallelerinde Görülen Meslekler

Mahalleler	Cami	Hatib Hoca	Satı	Tekeli imam	Kirişçi Hacı	Bedreddin Hoca	Tabbâgân	Hacı İbrahim	Veled Reis	Demürcü	Yegân Oğlu	Toplam
Meslekler												
Ahriyan									2			2
Akıncı						2			1			3
Aşçı		1		1								2
Attar	3											3
Babuccu							1	1				2

¹⁶⁵ Pabuccu: mestle giyilen ökçesiz ayakkabı çeşitlerinden biri olan pabucu satan kimse. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 748.

¹⁶⁶ Fakih: fıkıh ilminin ustası. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 125.

¹⁶⁷ Hatib: camide hutbe okuyan kimse. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 584.

¹⁶⁸ Helvayî: helva satan, helvacı. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, haz. Aydın Sami Güneyçal, 24. b, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2007, s. 354.

¹⁶⁹ Attar: aktar. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 939.

¹⁷⁰ Bazergan: tacir. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 263.

¹⁷¹ Hatabcı: odun manasına gelen hatab “cı” yapım ekini alarak oduncu manasını alır. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 551.

¹⁷² Nalband: hayvanlara nal takan kimse. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1464.

¹⁷³ Kıncı: kesici araçların kabını yapan kimse. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 266.

¹⁷⁴ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 27-30.

Bakkal					1							1
Başmıkcı	6	3		2		1		1				13
Bazergan	1			1								2
Bıçakçı						1						1
Börekçi		1						1				2
Boyacı	2	2										4
Bozacı		4										4
Cullah	1	5		2	1	12	1	3				25
Çalıcı						1						1
Çanakçı								2				2
Çerçi				1						1		2
Çizmeci		1		1	1			1	1			5
Çömlekçi								1				1
Darakçı				1								1
Değirmenci	1											1
Dellal					2							2
Dellak		1										1
Derzi									1			1
Dükkandar	1	1						3	3	2		10
Etmekçi		1										1
Fakih		1				2	1		2	1		7
Futacı						1						1
Haddad		1										1
Hallac	1								2			3
Halayıkçı	1											1
Hatabcı	1											1
Hatib		1										1
Halvayi	2	2		1	1							6
Hayyat	1	3	1	2	1	1	2	2	4	1		18
Hokkabaz				1								1
İmam	1	1	1	1	1	1		1	1	1		9

Kalaycı					1							1
Kasab		1				2	1	3				7
Kazzaz								2	2	1		5
Kazancı								2				2
Keçeci			1									1
Kervansa- raycı		1										1
Kethüda	1										1	2
Kuyumcu										1		1
Kirişçi			2	1			1					4
Kılıçcı	1									1		2
Kıncı	1	2										3
Kozcu						1						1
Kuyumcu	1											1
Muallim							1					1
Nalband	2							3	2			7
Nefirzen	1											1
Rencber						1		1				2
Sabuncu	1	2						1	1			5
Sarrac					4				2	3		9
Serci			1									1
Sığırıcı		1										1
Sığirtmac			1			2						3
Tabbağ	1					1	12					14
Takyacı		2		1	1		2	4	1			11
Tavulcu						1						1
Tuzcu						1		1		1		3
Yaycı				1								1

1506 yılına gelindiğinde, yine aynı şekilde kentte Müslümanların bir kısmı uğraştıkları zanaat ve meslekle birlikte kayda geçerken, Hristiyanlar aile adlarıyla kaydedilmişlerdir. Zanaat ve ticaret gibi alanlarda faaliyet gösteren Yahudilerin, bu dönemdeki kayıtlarda yer bulması, meslek çeşitliliği beklentisini de beraberinde getirmiştir. Ancak kayıtları incelediğimizde, Yahudilerin bu dönemde de ileriki tarihlerde de genellikle aile adlarıyla kayda geçirildiğini görüyoruz. 1506 tarihli kayda baktığımızda, en çok icra edilen meslek olarak, cullah karşımıza çıkmaktadır. Cullahın dışında boyacı ve hayyat dokumacılık alanında görülen diğer mesleklerdir. Bu dönemde dini görevliler hatib, imam, kayyım,¹⁷⁵ müderris¹⁷⁶ ve müezzin olarak kayda geçmiştir. Devlet görevlileri ise kethüda,¹⁷⁷ küttab¹⁷⁸ ve müvella¹⁷⁹ olarak zikredilmiştir. Dericilik alanında, pabuccu, başmakçı, sarrac ve tabbağ meslekleri icra edilmektedir. Gıda işleriyle alakalı mesleklere bakıldığında karşımıza bozacı, habbaz,¹⁸⁰ helvayı ve kassab çıkmaktadır. Yenişehir'deki zanaat ve ticaret etkinliklerinde ise nalband, sabuncu, mermerci, kazancı, kalaycı, bakırcı, berber, bıçakçı, çerçi, dellal¹⁸¹ ve dellak¹⁸² meslekleri yapılmaktadır.¹⁸³ Aşağıdaki tabloda yer alan mahalleleri incelediğimizde, mahallelerin genellikle tek meslek grubunda yoğunlaşmadığı, çeşitli meslek gruplarını barındırdığı görülmektedir.

¹⁷⁵ Kayyım: cami hademesi. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 223.

¹⁷⁶ Müderris: medrese ve camide ders veren hoca. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 598.

¹⁷⁷ Kethüda: kahya. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 251.

¹⁷⁸ Küttab: katipler, yazıcılar. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 345.

¹⁷⁹ Müvella: bir iş takibi için şeraitçe vazifelendirilen memur, hakim. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 640.

¹⁸⁰ Habbaz: ekmekçi. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 692.

¹⁸¹ Dellal: tellal, bir şeyin satılacağını veya bir ilanı çarşı ve pazarda herkese duyuran kimse. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 616.

¹⁸² Dellak: hamamda müşterileri keseleyip yıkayan kimse. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 616.

¹⁸³ TT 36, s. 169-179.

Kethüda								1		1			2
Küttab	1												1
Kovancı				2									2
Mermerci		1											1
Müderriş								1				1	2
Müezzin		1			2								3
Müvella		3											3
Nalband			1	1			1						3
Sabuncu				1						1			2
Sarrac				2	1		2						5
Tabbağ		1											1

1570 yılına gelindiğinde bu kez, gayrimüslim mahallelerindeki sakinlerin de bir kısmı icra ettikleri zanaat ve meslekle kayda geçmiştir. Bu tarihe kadar dokumacılık alanında en çok tercih edilen cullaha bu dönemde rastlanmamaktadır. Dokumacılıkta hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler arasında en çok icra edilen meslek olarak karşımıza boyacı çıkmaktadır. Bunun dışında mutaf,¹⁸⁴ muytab¹⁸⁵ ve takyacı da zikredilmektedir. Bu dönemde dericiliğin de eski önemini yitirdiğini görmekteyiz. Bu alanda debbağ, sarrac, başmakçı ve pabuccu meslekleri karşımıza çıkmaktadır. 1570 tarihli kayıttaki dini görevliler ise, hatib, imam, kayyım, müderriş ve müezzin olarak görülmektedir. Aynı kayıta devlet görevlileri voyvoda,¹⁸⁶ subaşı,¹⁸⁷ naib,¹⁸⁸ muhızır,¹⁸⁹ muhassıl,¹⁹⁰ kadı¹⁹¹ ve merdan-ı kale¹⁹² şeklinde geçmiştir. Yenişehir'deki diğer zanaat ve ticaret etkinlikleri şu şekildedir; Berber, beşikçi, bıçakçı, çömlekçi, dellak, dellal,

¹⁸⁴ Mutaf: kıldan çul vesaire dokuyan ve satan kimse. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1425.

¹⁸⁵ Muytab: kıl dokuyan, kıldan eşya yapan. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1435.

¹⁸⁶ Voyvoda: kumandan. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 598.

¹⁸⁷ Subaşı: şimdi zabıta ve daha ziyade belediye memurlarının gördükleri işleri gören ve kazada itibar olunan kasabaların idaresi başında bulunan memurun unvanıdır. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 259.

¹⁸⁸ Naib: vekil, kadı vekili, şeriat hükümlerine göre hüküm veren hâkim. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 644.

¹⁸⁹ Muhızır: şeriat mahkemelerinde mübaşir hizmetini gören kimse. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 572.

¹⁹⁰ Muhassıl: devlete ait vergileri tahsil eden memur. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 569.

¹⁹¹ Kadı: kaza işlerine bakan memur, şeriat hakimi. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 119.

¹⁹² Merdan-ı kale: merdan yiğitler, erler manasındadır. Bu durumda merdan-ı kale, kale eri mansına gelmektedir. Bkz. Şemseddin Sami, a.g.e., s. 1323.

devacı, doğancı,¹⁹³ kılıçcı, kuyucu, malcı, nalband, neccar¹⁹⁴ ve sabuncu. Gıda işleriyle ilgili esnaflar ise balıkçı, börekçi ve etmekçi şeklinde kayıtlara sirayet etmiştir.¹⁹⁵ Aşağıdaki tabloda bu mesleklerin, mahallelere dağılımını görmekteyiz.

Tablo 2.4: 1570 Yılında Yenişehir'deki Müslüman ve Gayrimüslim Mahallelerinde Görülen Meslekler

Mahalleler																
Meslekler	Reiszade	Ramazan	Yeganzade	Kazancı	Hatib	Câmi-i şerif-i Köhne	Hüsam	Tekelü	Sofiler	Timur bin Ahmed	Cami-i Merhum Ömer Bey	Papaz	Arnavudan	Paraskev	Matoz	Toplam
Akıncı								1								1
Arabacı													1			1
Babuccu						1										1
Başmakkı													1			1
Balıkçı												1				1
Berber	1													2		3
Beşikçi												1				1
Bıçakçı													2	2		4
Boyacı												2	5	2		9
Börekçi	1													1		2
Çakılcı														2		2
Çoban													1			1
Çömlekçi														1		1
Debbağ						1						1	2	1		5
Dellal								1								1
Dellak						1										1
Devacı															1	1
Doğancı													1			1
Etmekçi												1	1			2

¹⁹³ Doğancı: padişahların şikar halkı denilen avcılardan bir sınıfın adıdır. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 470.

¹⁹⁴ Neccar: doğramacı, marangoz. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 666.

¹⁹⁵ KK 60, s. 65b-70a; TT 695, s. 645-654.

Hatib				1		1									2
İmam						2	2		1	1		1			7
Kadı												1			1
Kasab													1	2	3
Kayyım						1									1
Kılıççı													1		1
Kuyucu										1					1
Malcı								1							1
Merdan-ı Kale														1	1
Müderis					1		1								2
Müezzin		1		1											2
Muallim						1				1					2
Muhzır			1							2					3
Muhassıl				1	1										2
Mutaf													1		1
Muytab													1		1
Naib										1					1
Nalband				1											1
Neccar														2	2
Sabuncu													2		2
Sarrac				1	1										2
Subaşı	1														1
Takyacı												1			1
Voyvoda							1								1

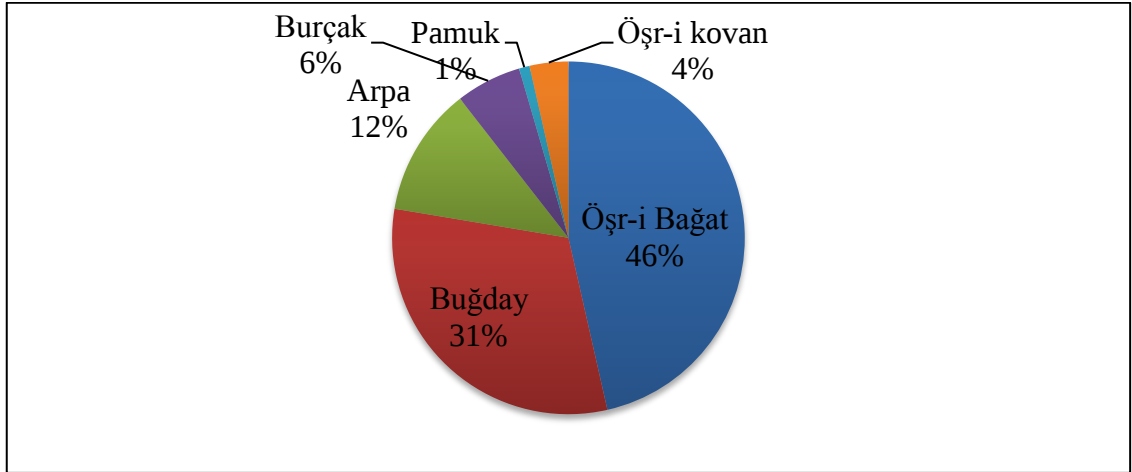
2.3.2 Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri

1454-55 tarihli defterde, Yenişehir’de kaydedilen tarım ürünlerinden ilki hınta adıyla zikredilen buğdaydır. Müslümanlardan 81 kile¹⁹⁶ elde edilen buğday, kilesi 8 akçeden toplamda 648 akçe, gayrimüslimlerden ise 120 kile olarak kayda geçen buğdaydan yine kilesi 8 akçeden yekûnda 960 akçe vergi alınmaktadır. Buna göre 1454-55 tarihli defterde 201 kile (194.688 kg¹⁹⁷) buğdaydan elde edilen gelir toplamda 1.608 akçe olarak kayıtlara geçmiştir. Yine bu tarihte Müslümanlardan 72 kile şeklinde kaydolunan arpadan, 360 akçe resm alınırken, gayrimüslimlerden 50 kile olarak kayda geçen arpadan, 250 akçe vergi alınmıştır. Dolayısıyla 1454-55 tarihinde 122 kile (118.169 kg) arpadan elde edilen gelir 610 akçeye ulaşmıştır. Üzüm bağlarından elde edilen gelir ise Müslüman mahallelerinde 720 akçe, gayrimüslim mahallerinde 1.675 akçe olup, toplamda 2.395 akçe olduğu görülmektedir. Müslüman mahallerinde yetiştirilmeyen, 62 kile (60.053 kg) burçaktan ise, kilesi 5 akçeden 310 akçe gelir sağlanmıştır. Aynı kayıta Müslümanların ürettikleri pamuktan 50 akçe vergi alınmaktadır. Bu tarihte hayvansal vergi geliri olarak sadece “öşr-i kovan” adı altında arıcılık karşımıza çıkmaktadır. Bu kayda göre arıcılıktan 183 akçe vergi alınmıştır.¹⁹⁸ Aşağıdaki grafikte, tarım ve hayvancılıktan elde edilen gelirlerin yüzdelik dilimleri verilmiştir.

¹⁹⁶ Kile: hububat ölççeği olarak kullanılan bir tabirdir. Bkz. Pakalın, a.g.e., s. 281. Yenişehir kilesinin bir kilesi, iki Tırhala kilesi ve dört İstanbul kilesine eşittir. Bkz. TT 36, s. 796. Bir İstanbul kilesi 24.215 kg’dır. Bkz. Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, 11.b, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 251. Bu durumda Yenişehir kilesi 96,86 kg’dır. Bu da Yenişehir ovasının ne kadar verimli olduğunu ortaya koymaktadır.

¹⁹⁷Yenişehir kanunnamesine göre, burada üretilen hububat ve mahsulden onda bir oranında vergi (öşr) alınmaktadır. Bkz. TT 36, s. 3. Bu durumda 201x 10: 2010 bu sayıyı da Yenişehir kilesi ile yani 96.86 ile çarptığımızda o dönemde üretilen toplam buğday miktarına ulaşırız.

¹⁹⁸ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 31.

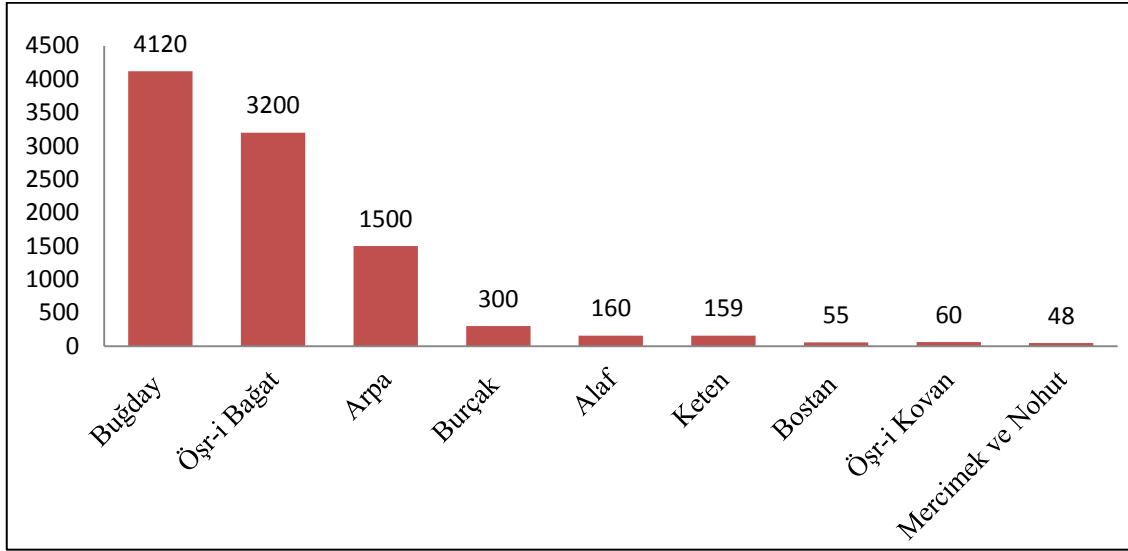

Grafik 2.21: 1454-55 Yılı Yenisehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri

1506 yılına gelindiğinde buğday üretimi büyük bir artış göstermiştir. Bu dönemde 412 kile (199.531 kg) buğdaydan kilesi¹⁹⁹ 10 akçe olmak üzere 4.120 akçe resm alınmıştır. Aynı tarihte şa’ir olarak kayda geçen ve kilesi 6 akçe olan 250 kile (242.150 kg) arpadan ise, 1.500 akçe gelir sağlanmıştır. Bunların dışında 50 kile (48.430 kg) burçaktan, 300 akçe, hayvan yemi olarak kullanılan ve 40 kile (38.744 kg) alaftan, 160 akçe vergi alınmıştır. Yine mercimek ve nohuttan 48, ketenden 159 ve bostandan 55 akçe vergi sağlanmıştır. Bağcılık gelirlerini incelediğimizde ise, “*öşr-i bağat*” adı altında Müslümanlardan 2.100 akçe, gayrimüslümlerden 1.100 akçe, toplamda ise 3.200 akçe resm alınmıştır. Bu tarihte hayvansal gelirlere baktığımızda arıcılıktan alınan verginin 60 akçeye düştüğü görmekteyiz.²⁰⁰ Aşağıdaki grafiğe baktığımızda, buğday ve bağ gelirlerinin, diğer gelirler içinde önemli bir paya sahip olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

¹⁹⁹ Bu dönemde buğdaydan alınan vergide Tırhala kilesi kullanılmıştır. Bkz. TT 36, s. 179. Bir Tırhala kilesinin iki İstanbul kilesine eşit olduğunu bildiğimizden, Tırhala kilesinin 48,43 kg olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

²⁰⁰ TT 36, s. 179.

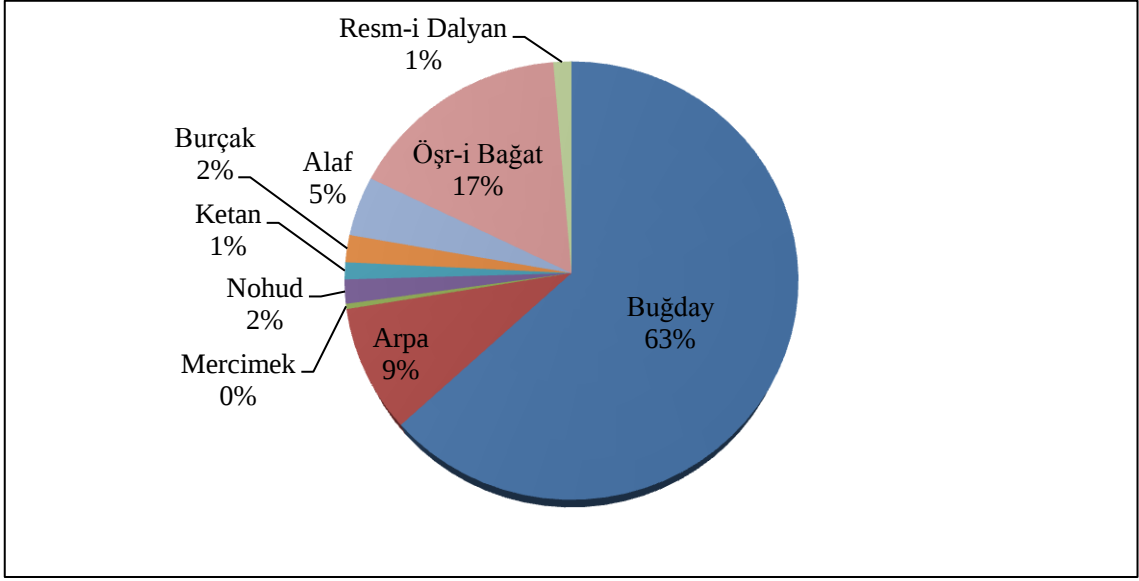

Grafik 2.22: 1506 Yılı Yenisehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri

1520 yılında tutulan kayıttaki Yenisehir şehir merkezinde, 450 kile (435.870 kg) buğdaydan alınan vergi iki katına çıkarak 8.550 akçeye ulaşmıştır. Vergi gelirindeki bu artışın nedeni üretimin iki katına çıkmasıyla alakalı değildir. Bu artış, 1506 yılında buğdaydan sağlanan verginin Tırhala kilesi ile alınması hasebiyledir. Yenisehir ovasının ne kadar verimli olduğunu görmek için, bu tarihe yakın bir tarih olan, 1518 yılında Harput şehri buğday üretimine bakmamız yeterlidir. Bu tarihte Harput’ta toplam 77.100 kg buğday üretilirken, Yenisehir’de 435.870 kg buğday yetiştirilmektedir.²⁰¹ Bu dönemde 129 kile (124.949 kg) arpadan 1.251 akçe resm alınmıştır. Ayrıca mercimekten 52, nohuttan 240, ketandan 170, burçaktan 272 ve alaftan 600 akçe resm alındığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Yine Müslüman bağlarından 2.255 akçe vergi sağlanmıştır. Bu tarihte hayvansal vergi geliri olarak balıkçılıktan 180 akçe gelir elde edilmiştir. Bunların dışında Mustafa veled-i Hacı Mehmed Kazganî’nin 131 akçe, İbrahim Hoca bin Halil’in 56 akçe öşr ödediği ve Küçüköğlü Çiftliği mezrasından bazı kişilerin Müslüman olup, ziraat etme karşılığında Yenisehir subaşısına toplam 1.180 akçe vergi ödedikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır.²⁰² Aşağıdaki grafikten, bu dönemdeki gelirlerin yarısından fazlasının buğdaydan geldiği açıkça görülmektedir.

²⁰¹ Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara: TTK Basımevi, 1989, s. 223.

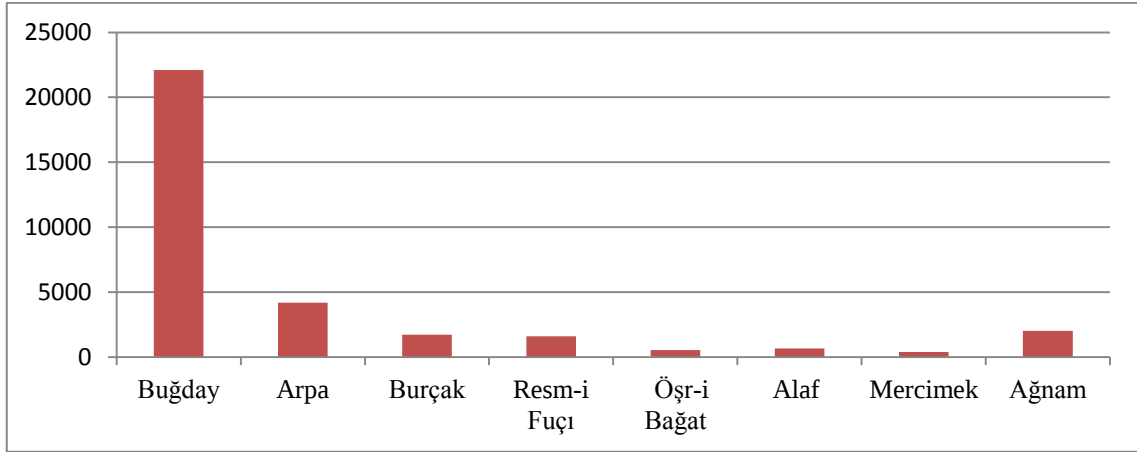
²⁰² TT 105, s. 362.

Grafik 2.23: 1520 Yılı Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri

1570 tarihli kayda baktığımızda ise özellikle tarımsal vergi gelirlerinde büyük artış yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde 850 kile (823.310 kg) ile, tarımsal vergi gelirlerinde en büyük paya sahip olan buğday, 22.100 akçe gelir sağlamaktadır. Bunu 300 kile (290.580 kg) ile, 4.200 akçelik bir gelire sahip olan arpa takip etmektedir. Aynı tarihte bağcılık gelirleri defterde, “*resm-i fuçı*” 1.610 akçe ve “*öşr-i bağat*” 552 akçe şeklinde zikredilmiştir. Bunların dışında 115 kile (111.389 kg) burçaktan 1.725, 75 kile (72.645 kg) alaftan 675 ve mercimekten 393 akçe resm alındığı kayıtlardan anlaşılmaktadır. Aynı tarihlerde hayvansal gelirlere bakıldığında ise koyundan 2.029 akçe vergi alındığı görülmektedir.²⁰³

²⁰³ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

Grafik 2.24: 1570 Yılı Yenişehir’de Tarım ve Hayvancılıktan Elde Edilen Vergi Gelirleri

2.3.3. Yenişehir’de Ticaret

XVII. Yüzyıl seyyahlarından Evliya Çelebi şehri, “*dar-ı tüccar*” olarak anmıştır.²⁰⁴ Osmanlı klasik döneminde pek çok yerde görüldüğü gibi Yenişehir’de de ekonomik faaliyetler büyük ölçüde ziraat ve hayvancılıktan elde edilen ürünlerin ticaretine dayanmaktadır. II. Beyazıt döneminde tutulan Yenişehir kanunnamesi, şehirde ne gibi ekonomik faaliyetlerin olduğu konusunda bize fikir vermektedir. Bu kanunnameye göre Yenişehir’deki pazarlarda hububat cinsi olarak buğday, arpa, çavdar, burçak, alef gibi ürünler satılmaktadır. Mercimek ve nohut ticareti yapılan baklagillerdir. Kavun, karpuz gibi bostan ürünlerinin yanı sıra kuru ve yaş üzüm, incir, enar, turunc, kiraz, zerdali, erik en çok alım satımı yapılan meyvelerdir. Soğan, hıyar ve kabak üretilen sebzeler arasındadır. Ayrıca keten, kestane, palamut ve ceviz ticareti yapılan diğer ürünlerdir. İşlenmiş ticari ürünler arasında peynir, pamuk, tuz, kuru balık, çıra, bal, yağ, demir, at mihı, nal, pamuk ipliği sayılabilir.²⁰⁵ Aşağıdaki tablo, II. Beyazıt devrinde Yenişehir’de ticareti yapılan ürünleri ayrıntılı bir şekilde göstermektedir.

²⁰⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87.

²⁰⁵ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, II. Kitap, İstanbul: 1990, s. 516.

Tablo 2.5: Beyazıt Devrine Ait Yenişehir Kanunnamesine Göre Yenişehir’de Ticari Faaliyetler²⁰⁶

Ürün	Yük çeşidi	Alınan vergi miktarı
Buğday		1 akçe
Arpa		3 kilede 2 akçe
Çavdar		3 kilede 2 akçe
Burçak		3 kilede 2 akçe
Alef		3 kilede 2 akçe
Mercimek		3 kilede 2 akçe
Çekirdekli panbuk		2 akçe
Çekirdeksiz panbuk		30 akçede 1 akçe
Soğan	Araba	4 akçe
Kavun	Araba	2 akçe
Karpuz	Araba	2 akçe
Yaş üzüm	Araba	2 akçe
Kuru üzüm	Araba	8 akçe
İncir	Araba	8 akçe
Tuz	Araba	5 akçe
Tuz		3 yükte 4 akçe
Ketan	Araba	8 akçe
Ketan		1 yükte 4 sorti
Nohud		1 akçe
Bal	Araba	8 akçe
Yağ	Araba	8 akçe
Temür		2 akçe
At mihı		2 akçe
Na’l		2 akçe
Peynir		2 akçe
Enar		2 akçe
Turunc		2 akçe

²⁰⁶ Akgündüz, a.g.e., s. 516.

Kiraz		2 akçe
Zerdalü		2 akçe
Erük		2 akçe
Kabak		3 yükte 2 akçe
Hıyar		3 yükte 2 akçe
Yaş incir		3 yükte 2 akçe
Soğan		3 yükte 2 akçe
Kestane		2 akçe
Koz		2 akçe
Palamut		2 akçe
Yaş balık		2 akçe
Kuru balık	Araba	8 akçe
Panbuk ipliği		2 akçe
Çıra		3 yükte 2 akçe
Tahta ve mertek		1 sorti
Tahta ve mertek	Araba	1 akçe
Tiregi		2 akçe
Tekne		1 akçe
Otluk, çalu ve saz	3 arabada	1 akçe
Odun	3 Araba	1 akçe
Sahtiyan		2 akçe
Su sığırı gönü		2 akçe
Koyun		3 koyundan 1 akçe
Boğazlanmış koyun satımından		1 akçe
Ketan bezleri		100 akçede 2,5 akçe
Aba		2 akçe
Erkek ve dişi esirlerden		2 akçe alan 2 akçe satan
At ve bargir		2 akçe alan 2 akçe satan

Öküz ve inek		2 akçe alan 2 akçe satan
Boğazlanmış öküz ve inek		2 akçe
Şehirden hariç karyelerden sığır alub boğazlasa		2 akçe

1454-55 tarihli kayıtlardaki ticaret gelirlerine baktığımızda, Yenişehir pazarından 36.500 akçe vergi alındığı görülmektedir.²⁰⁷ 1506 yılına gelindiğinde ise pazardan alınan vergi, 46.500 akçeye ulaşmıştır.²⁰⁸ Bu vergi, 1520 yılında 55.500,²⁰⁹ 1570 yılında ise 47.641 akçe olarak kaydedilmiştir.²¹⁰ Ticarete dayalı bir vergi olan monopoliden²¹¹ elde edilen gelir ise, 1506'da 15.000²¹² ve 1570'de 12.000²¹³ akçe olarak kayıtlarda yer bulmuştur. Pazar vergilerinin dışında dükkânlardan alınan vergilere bakacak olursak, bozahaneden 1506'da 3.000,²¹⁴ 1520'de 5.000²¹⁵ ve 1570'de 3.500 akçe²¹⁶ vergi alınmıştır. Ayrıca defterde “*resm-i asiyab*” olarak zikredilen değirmen gelirleri, 1454-55 yılında 60 akçe olarak kayda geçmiştir.²¹⁷ Daha önce de değindiğimiz gibi 1570 yılında, Müslüman mahallelerinin hemen hemen hepsinde, nüfus miktarının büyük ölçüde düştüğünü gözlemlemiştik. Bu tarihteki vergi gelirlerindeki düşüşün nedeni de nüfustaki düşüş ile alakalı olmalıdır.

²⁰⁷ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XXXVII.

²⁰⁸ TT 36, s. 179.

²⁰⁹ TT 105, s. 362.

²¹⁰ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

²¹¹ Monopolye: şarap ve şıra tekelciliği manasındadır. Şaraba ve şıraya hükümet tarafından belli bir fiyat konurdu. Şarabı, Hristiyanlar dışında subaşılar ve spahiler de satardı. Şarap ve şıranın inhisar hakkı, subaşılarla spahilere aitti. Pakalın, a.g.e., s. 549.

²¹² TT 36, s. 179.

²¹³ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

²¹⁴ TT 36, s. 179.

²¹⁵ TT 105, s. 362.

²¹⁶ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

²¹⁷ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 31.

2.3.4. Yenişehir’de Raiyyet Rûsumu Gelirleri

Yenişehir kanunnamesinde reayadan alınan vergiler hakkında ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Kanunnamede gayrimüslim halkın yetişkin her ferdinden 25 akçe ispençe alındığı ancak balığ olmayan gayrimüslimden vergi alınmadığı belirtilmiştir. Bivelerden ise 6’ar akçe ispenç alındığı kaydedilmiştir. Yine evli gayrimüslimlerden 5’er akçe resm-i otluk alınırken, mücerredler bu verginin dışında tutulmuşlardır. Aynı kanunnamede merkezdeki Müslüman halkın çifti olanın, mahsullerinden 10 kileden 1 kile öşür alındığı fakat çift resmi alınmadığı da ifade edilmiştir.²¹⁸

Raiyyet rûsumunun başlıca kalemini ispençe oluşturmaktadır. 1454-55 tarihli defterde ispençe geliri 1.795 akçe olarak kaydedilmiştir.²¹⁹ Bu gelir 1506 yılında kayıtlara 1.783²²⁰ ve 1520’de 2.110²²¹ akçe şeklinde sirayet etmiştir. 1570 yılına gelindiğinde ise bu gelirin büyük bir artış kaydettiğini görüyoruz. Aynı tarihte bu vergi 3.589 akçeye kadar çıkmıştır.²²² Gayrimüslimlerden alınan diğer bir vergi olan resm-i otluk, 1506 yılındaki kayıtlara 290 akçe olarak kaydedilirken,²²³ bu gelir 1520’de 325 akçeye çıkmış ve 1570 yılında ise 565 akçeye ulaşmıştır.²²⁴ Yukarıda verdiğimiz bilgiler incelendiğinde gerek ispençe ve gerekse otluk vergilerinin, gayrimüslim halkın nüfus artışı ile doğru orantılı olarak artmış olduğu görülecektir.

2.3.5. Yenişehir’de Toplanan Diğer Vergiler

1454-55 yılında kayıtlarda “*ma’ber der ab-ı Likostem*” şeklinde zikredilen ve Yenişehir’i ikiye ayıran Likostem nehrinin üzerinde inşa edilmiş köprülerden geçiş ücreti alınmaktaydı. Bu tarihte Yenişehir’de gecit vergisi 3.300 akçe olarak kayıtlara geçmiştir. Bu defterde kayıtlı bir başka vergi de niyabet resmidir. Aynı tarihte niyabet gelirinin 1.800 akçe olduğu görülmektedir. Ayrıca bu dönemde Likostem mevzindeki

²¹⁸ TT 36, s. 3.

²¹⁹ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 31.

²²⁰ TT 36, s. 179.

²²¹ TT 105, s. 362.

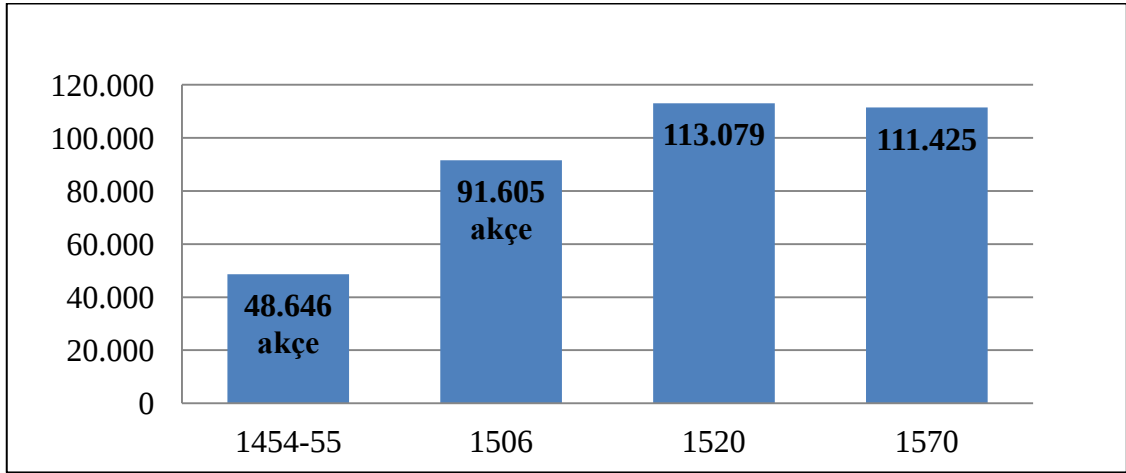
²²² KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

²²³ TT 36, s. 179.

²²⁴ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

kiliseden 10.000 akçe resm alındığı kayıtlardan anlaşılmaktadır.²²⁵ Kiliseden sağlanan bu gelir 1520 yılında 12.000 akçeye ulaşmıştır.²²⁶

Herhangi bir gelire bağlı olmaksızın toplanan örfi vergilerden biri olan bad-ı heva, 1570 tarihli defterde 3.100 akçe olarak kaydedilmiştir. Yine aynı defterde “*Bâd-ı hevâ-yı Etrâk-ı vilayet-i tımarhay-ı sipahiyan nahiye-i Yenişehir el-mezbur*” şeklinde geçen kayıttan da anlaşılabacağı üzere bu nahiyenin gelirleri de merkeze dâhil edilmiştir. Buradaki bad-ı heva gelirinin ise 2.000 akçe olduğu görülmektedir. Bu tarihte kaydedilen bir başka örfi vergi de evlilik vergisi olan resm-i arûsdur. 1570 yılında Yenişehir’de 1.100 akçe arûs vergisi olduğu görülmektedir.²²⁷ Bu vergiler haricinde kayıtlarda “*resm-i zemin, ôşr-i çiftlik ve ôşr-i çayır*” şeklinde geçen yerleri ziraat eden reayadan 1506 yılında 1.000 akçe,²²⁸ 1520’de 2.397 akçe²²⁹ ve son olarak 1570 yılında 1.520 akçe²³⁰ vergi alındığı bilinmektedir.

Grafik 2.25: 1454-55, 1506, 1520 ve 1570 Yıllarında Yenişehir’in Toplam Vergi Gelirleri

²²⁵ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. XXXVII, 31.

²²⁶ TT 105, s. 362.

²²⁷ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

²²⁸ TT 36, s. 179.

²²⁹ TT 105, s. 362.

²³⁰ KK 60, s. 70a; TT 695, s. 654.

Yukarıdaki grafikteki verilerden anlaşılacağı üzere, Yenişehir vergi gelirleri 1506 senesinde neredeyse iki katına çıkarken, 1520 yılına gelindiğinde 21.474 akçe artış göstermiş, 1570 yılında ise bu gelirden düşüş gözlemlenmiştir. Bu düşüş daha önce de belirttiğimiz gibi, nüfustaki düşüşle alakalı olmalıdır.

16. yüzyılda başka bir Osmanlı kenti olan, Harput şehri merkezinde toplanan vergi gelirlerine baktığımızda, 1518 yılında 161.000, 1523'te 243.602 ve son olarak 1566'da 332.870 akçe resm alındığını görüyoruz.²³¹ Aynı dönemdeki Harput şehri vergi gelirleri ile Yenişehir vergi gelirlerini karşılaştırdığımızda, iki şehir arasında önemli ölçüde fark olduğu görülmektedir. Yenişehir'in, eski bir Anadolu kenti olan Harput'a göre daha az gelir sağladığı aşikârdır. Bu durum, Yenişehir'in yeni kurulan bir şehir olması, bölgede yaşanan nüfus hareketliliği ve yeni gelen Müslüman halktan vergi alınmaması, buna karşılık eski bir kent olan Harput şehri nüfusundaki istikrar gibi nedenler, vergi gelirlerinde görülen büyük farklılığın sebebi olarak gösterilebilir.

²³¹Ünal, a.g.e., s. 223.

BÖLÜM III

3. YENİŞEHİR VAKIFLARI ve MİMARİ ESERLERİ

3.1. Yenişehir Vakıfları

Vakıf, bir malı ebediyen kamu menfaatine veya hayır işlerine tahsis etmek manasındadır.²³² Temelini İslam kültüründen alan vakıf müessesesi, Türk kültür hayatında, Selçuklu döneminde gelişmiş, Osmanlı Devleti döneminde ise doruk noktasına ulaşmıştır.²³³

Osmanlı Devleti, halkın sevgi ve saygısını kazanmış kişilere, geniş araziler vakfetmiş, bu sayede o bölgenin asayişini temin etmiş ve yöre halkının da devletle kaynaşmasını sağlamıştır. Osmanlı yönetim anlayışına göre devlet, vatandaşın canını, malını korumak, adaleti temin etmek ve asayiş sağlamakla mükellefti. Ancak günümüz modern devlet anlayışında devlet görevlerinden sayılan eğitim, sağlık, bayındırlık ve sosyal yardım hizmetleri, Osmanlı'da devlet görevleri arasında sayılmamış, bu hizmetler şahısların kurduğu vakıflar tarafından yürütülmüştür.²³⁴

Fethedilen şehirler, vakıflar tarafından yeniden imar edilmiştir. Yine vakıf sistemi sayesinde, ülke kaynaklarının din, dil ırk ayrımı yapılmadan toplumun bütün kesimleri arasında, makul bir şekilde paylaşımı sağlanmıştır. Ayrıca vakıfların, ekonomik hayatın canlı tutulmasındaki rolleri de büyüktür. Vakıfların, nehirler üzerine

²³² Ahmet Akgündüz, “Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri”, *Türkler*, cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 828.

²³³ Hayriye Işık, “Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü”, *Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, sayı 16, Nisan 2009, s. 4.

²³⁴ Nazif Öztürk, “Osmanlı Döneminde Vakıflar”, *Türkler*, cilt 10, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 800, 810.

köprü yaptırmaları ve belli aralıklarla hanlar yaptırarak ulaşım sağladıkları katkılar ticareti etkilemiştir. Yine kente getirilen malların tüketiciye ulaşmasını sağlayan birçok dükkân vakıflar eliyle yapılmıştır. Bunların dışında, Osmanlı Devleti, gerileme ve çöküş dönemlerinde yaşadığı toprak kayıplarından sonra da vakıflar sayesinde buradaki Müslümanların kültürlerini, inançlarını koruma imkânı bulmuştur.²³⁵ Neticede vakıflar, Osmanlı toplumunun sosyal yardım, sosyal dayanışma ve sosyal güvenlik ihtiyacını karşılayarak, sosyal bütünleşmenin sağlanması yönünde olumlu etkiler yaratmıştır.

Yenişehir, şehir merkezinde 1454-55, 1506 ve 1570 tarihli defterlere göre içlerinde kadınların kurdukları vakıflarında bulunduğu 18 vakfın kaydı geçmektedir. Bu vakıflardan Burak Bey, Turhan Bey, Ömer Bey gibi vakıfların, en eskileri olduklarını söyleyebiliriz. Bu ilk vakıfların varlıklarını Osmanlı hâkimiyetinin sonuna kadar sürdürdüklerini ve hatta bazılarının Osmanlı hâkimiyeti sonrası da Yunan kayıtlarına geçirildiğini biliyoruz.²³⁶ Aşağıdaki tabloda 1570 yılına gelinceye kadar, Yenişehir’de kurulan Osmanlı vakıflarına yer verilmiştir.

Tablo 3.1: Yenişehir’de Kurulan Vakıflar (1454-55 ve 1570)

1	Evkaf-ı Turhan Bey	Yenişehir	1 medrese, 1 cami, 1 zaviye, 1 hamam, 1 kervansaray, Kara Halil’de köprü, 65 dükkân,
2	Vakf-ı Merhum Ömer Bey bin Turhan Bey	Yenişehir	1 cami, 1 imaret, 1 mescit, 1 hamam 1 bedesten, 210 dükkân, Tatarlar adlı köyde cami, kaldırımlar
3	Vakf-ı Mustafa bin Tekelü an Tatar	Yenişehir	Tatar adlı köyde 1 mescit
4	Vakf-ı Ayşe Hatun bint-i Tekelü der Karye-i Tatar	Yenişehir	
5	Vakf-ı Hacı Sinan bin Kocacık an	Yenişehir	Alasonya’da 1 cami

²³⁵ Öztürk, a.g.m., s. 798, 802-803.

²³⁶ *Ta Afierotiria ton Tourahanidon (İ Elliniki Metafrasi)*, yay. S.G. Gouloulis, cilt 2, Larissa (Yenişehir): 2003, s. 145.

	Nefs-i Yenişehir		
6	Vakf-ı Ayşe Hatun bint-i Yusuf der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	
7	Vakf-ı Hacı Ömer der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	
8	Vakf-ı Sultani Hatun bint-i Süleyman der Mescit-i Ramazan der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	1 mektebhane, 4 ev
9	Vakf-ı Hacı Bekir der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	1 mualimhane
10	Vakf-ı Merhum el-Hacı İlyas be-Mescit-i Mahalle-i Timuroğlu der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	
11	Vakf-ı el-Hacı Mehmed bin Mustafa el-Kazgani der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	1 mescit
12	Vakf-ı Merhum Lokman Efendi be-Camii Atik der Nefs-i Yenişehir	Yenişehir	
13	Vakf-ı Merhum Mevlana Hacı Emirşah bin Abdurrahman	Yenişehir	1 medrese
14	Vakf-ı Mevlana-ı mezbur	Yenişehir	1 mescit
15	Vakf-ı Merhum Hacı Abdurrahman bin Mevlana Emirşah	Yenişehir	
16	Vakf-ı Mevlana Hacı Emirşah bin Abdurrahman	Yenişehir	Hasan Tatarı adlı köyde 1 mesid, bir cami ve Yenişehirde kuyu
17	Vakf-ı Merhum Eyyüb Bey bin Ömer Bey	Yenişehir	
18	Vakf-ı Burak Bey bin Evrenos Bey el-Merhum	Yenişehir	1 imaret, 20 kervansaray, 90 dükkân

3.1.1. Turhan Bey Vakfı

İlk kez 1446 yılında karşımıza çıkan bu vakıf, Turhan Bey ve ailesinin vakıflarının temelini oluşturmuştur. Aynı tarihte Turhan Bey vakfına baktığımızda Yenişehir’de bir cami ile bir medrese ve Tırhala’da bulunan başka bir cami karşımıza çıkmaktadır. Turhan Bey, Yenişehir’de bulunan hamamdan, 41 dükkân ve 55 çardaktan ile Tırhala’da bulunan 12 dükkân ve 8 değirmenden, bu iki cami ve medresenin giderlerini karşılamıştır. Turhan Bey, vakfin tevliyetini kendisinden sonra büyük oğlu Ömer Bey’e bırakmıştır.²³⁷

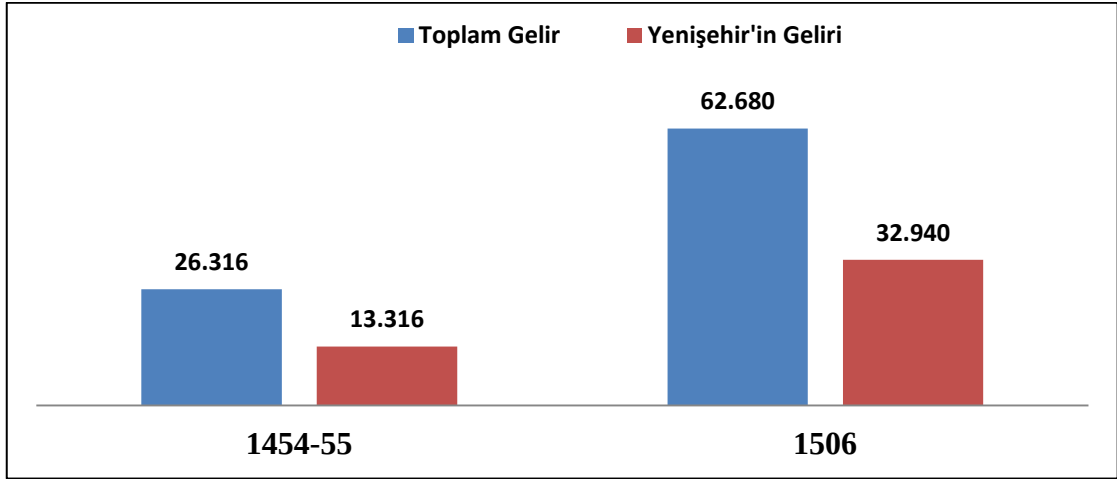
1454-55 yılında tutulan MAD 10 nolu deftere göre nefis-i Yenişehir’de vakıf, hamamdan 6.000, başhane, işkembe ve diğer dükkânlardan 2.000, kervansaray ve dükkândan 3.000, nalband ve diğer dükkânlardan 716 ve son olarak da çardaktan 1.600 akçe gelir sağlanmıştır. Bu tarihte Yenişehir’den toplam 13.316 akçe gelir elde edilmiştir ki, bu rakam toplam gelir olan 26.316 akçe içinde önemli bir paya sahiptir.²³⁸

1506 yılına gelindiğinde vakıf, hamamdan 3.000, başhane ve işkembe dükkânlarından 6.000, Kervansaraydan 3.300, nalband dükkânından ve 19 adet çardaktan 1.000, diğer 62 dükkândan 9.000, Çayhisar yakınındaki 3 değirmenden 1.440, Pınarbaşı’ndaki 8 adet değirmenden 9.200 akçe gelir elde etmiştir. 32.940 akçelik bu gelir, Turhan Bey’in aynı tarihte 62.680 akçelik toplam gelirinin yarısından fazlasının Yenişehir’den geldiğini göstermektedir.²³⁹ Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 1454-55 yılında Yenişehir’deki Turhan Bey vakfının geliri 13.316 akçe iken 1506 yılına gelindiğinde vakfın geliri % 100’den fazla artış göstererek 32.940 akçeye ulaşmıştır. Bu durumda, vakıfla beraber şehrin de kısa bir süre içinde büyük bir gelişme kaydettiğini ifade edebiliriz.

²³⁷ Kayapınar, “Teselya Bölgesinin Fatih Turhan Bey...”, s. 191.

²³⁸ Delilbaşı-Arkan, a.g.e., s.35.

²³⁹ TT 36, s. 1291.

Grafik 3.1: 1454-55 ve 1506 Yıllarında Turhan Bey Vakfının Gelirleri

Turhan Bey, Yenişehir’de bir medrese, cami, zaviye, 65 dükkân, Kara Halil’de bir taş köprü yaptırmıştır.²⁴⁰ Bu köprüyü 1840-1842 yılları arasında Osmanlı topraklarına bir gezi düzenleyen Jakob Philip Fallmerayer “yüksek urganlarla donatılmış, iki araba genişliğinde, 320 ayak uzunluğunda, geniş yontma taşlardan yapılan köprü, Arap usulü dokuz tane sivri kemeriyle ilk Türk fatihinin, XV. yüzyılın ilk yarısında, adından çok söz edilen Turhan Bey’in ebedilik eseridir”²⁴¹ şeklinde tasvir etmiştir.

3.1.2. Ömer Bey Vakfı

Yenişehir’de görülen başka bir vakıf da, Turhan Bey’in oğlu Ömer Bey’in vakfıdır. Turhan Bey, vakfının tevliyetini ölümünden sonra büyük oğlu Ömer Bey’e bırakmıştır.²⁴² Ömer Bey’de Yenişehir’de büyük bir inşa faaliyeti başlatmıştır. Ömer Bey, Yenişehir’de bir cami, bir imaret, bir mescit, iki hamam, bir kervansaray, bir bedesten, 210 dükkân, Tatarlar kasabasında bir cami ve bir mescit inşa etmiştir.²⁴³

²⁴⁰ TT 36, s. 1291.

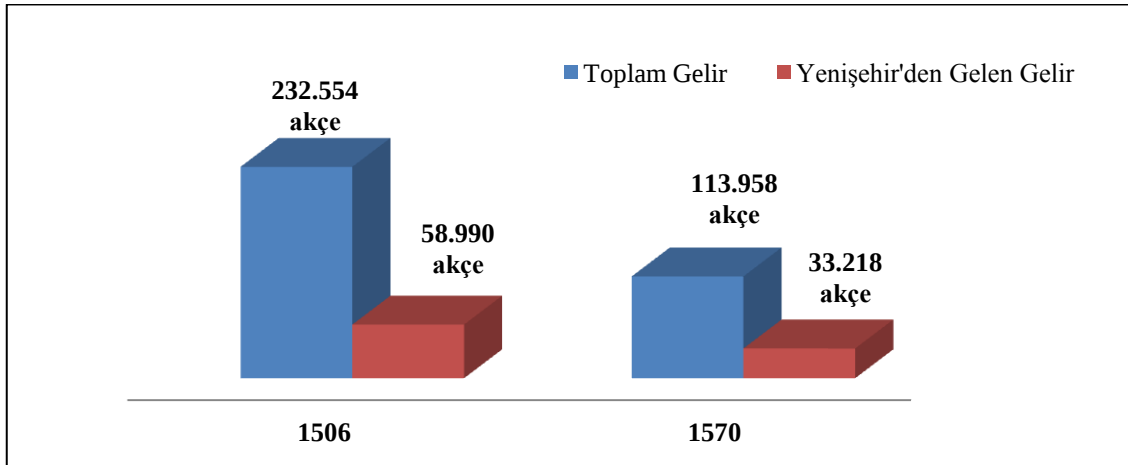
²⁴¹ J. P. Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 340.

²⁴² Kayapınar, “Teselya Bölgesinin Fatihî Turahan Bey...”, s. 191.

²⁴³ TT 36, s. 1306; KK 60, s. 215b; TT 695, s. 927-928.

Evliya Çelebi, Yenişehir'deki Ömer Bey Cami'sinin minaresinin İslam diyarında bir benzerinin olmadığını kaydetmiştir.²⁴⁴ Ömer Bey'in inşa ettirdiği bu eserlerden sadece büyük bedestenin kalıntıları günümüze kadar gelebilmiştir.²⁴⁵

1506 tarihli kayıttan toplam 232.554 akçelik gelire sahip olduğu anlaşılan vakıf, Yenişehir'de, eski hamamdan 3.000, yeni hamamdan 6.000, kervansaraydan 4.000, bozahaneden 500, bedesten ile iç ve dış dükkânlardan 5.000, 610 dükkândan 17.300, pazarın yanındaki zeminden 480, Yavaşlar karyesindeki 12 değirmenden 7.440, Kıraç Koyunlu Çayırı karyesindeki 11 değirmenden 7.640, Kesriç'e bağlı Doğan ile Çeltükcü karyelerindeki 4 değirmenden 2.880, yağdan 3.750 ve tosundan 1.000 akçe olmak üzere toplamda 58.990 akçe gelir sağlamaktadır.²⁴⁶ Ayrıca Platomona ve Fenar nahiyelerinden ile İzdin, İstefa, Tırhala ve Kesriç nefslerinden de vakfa gelir sağlanmıştır.²⁴⁷ 1570 yılına gelindiğinde ise vakfın gelirinin 33.218 akçe olduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu dönemdeki toplam gelir ise 113.958 akçedir.²⁴⁸ Aşağıdaki grafikten de anlaşılabacağı üzere vakfın gelirleri, 1570 yılına gelindiğinde büyük bir düşüş yaşamıştır.

Grafik 3.2: 1506 ve 1570 Yıllarında Ömer Bey Vakfı Gelirleri

²⁴⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87.

²⁴⁵ Kiel, "Tesalya", s. 523.

²⁴⁶ TT 36, s. 1306-1307.

²⁴⁷ TT 36, s. 1306-1308.

²⁴⁸ KK 60, s. 215b; TT 695, s. 927-928.

3.1.3. Burak Bey vakfı

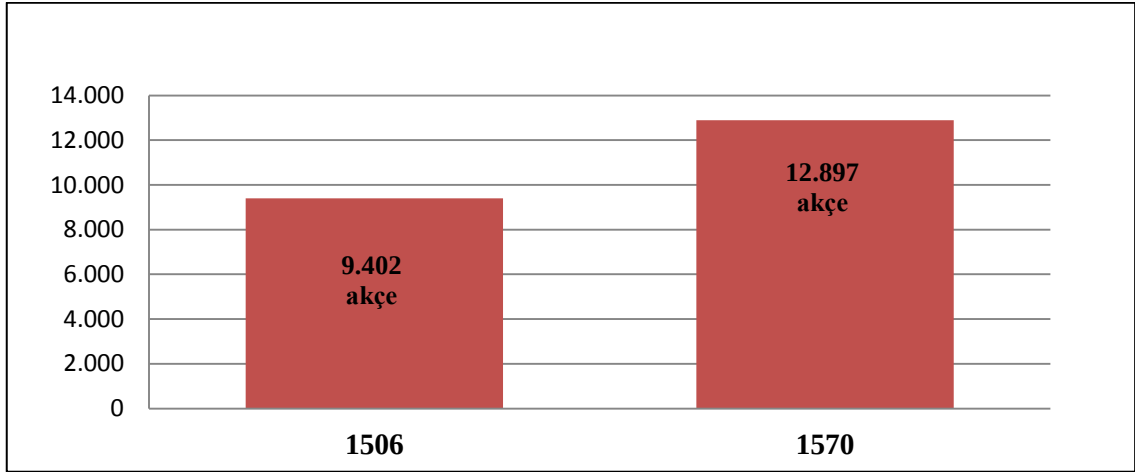
1506 tarihli defterde, Turhan ve Ömer Beyler evkafından başka, Evrenos Bey'in oğlu Burak Bey'in vakfı da karşımıza çıkmaktadır. Aynı tarihli deftere bakıldığında Burak Bey vakfının, 1 kervansaray, 7'si harab 39 dükkân, 8 dönüm bağ, 80 dönüm zemin, 4 asiyab, Hacı İbrahim Mahallesi'nde 5 oda, 30 dönüm üzerinde bostan ve meyve yetiştirilen zemin ve Vardar Yenicesi yakınındaki 3 dükkândan meydana geldiği görülür. Ayrıca vakfa ait ağnam ve cevamis de bulunmaktadır. Yenişehir şehir merkezinde 1506 yılında bu vakfın geliri 9.402 akçe olarak kayda geçmiştir. Vakfın toplam geliri ise 64.116 akçeden oluşmaktadır.²⁴⁹

1570 tarihli defterde de yer alan Burak Bey vakfına bakıldığında ise, Kervansaray sayısının 20'ye, dükkân sayısının 90'a, Hacı Mahallesi'ndeki oda sayısının 14'e, Vardar Yenicesi yakınındaki dükkân sayısının 4'e çıktığını görmekteyiz. Aynı kayıta vakfın Yenişehir'deki geliri 12.897 akçe olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca vakfın gelirleri arasında Fenar'a bağlı 1 hamam ve 12 dönüm bağ, yine 9'u Fenar'a bağlı Avlahokastro ile Kirazovi karyelerinden ve 1 tanesi Tırhala'ya bağlı 10 asiyab ile 1 dalyana da rastlanmaktadır.²⁵⁰ Bunların dışında Ban Dimitri, Atmaca nam-ı diğer Flahoto, Dimo Malaman, Todora Vigar gibi pek çok mahalle ve Fenar'a bağlı Mezdan köyü ile Maşkolor yakınındaki Küçük Aliler karyesinin gelirleri de vakfa tahsis edilmiştir.²⁵¹ Aşağıdaki grafikte gösterilen verilere baktığımızda, vakfın gelirinde 3.495 akçelik bir büyümenin meydana geldiğini görüyoruz.

²⁴⁹ TT 36, s. 1292-1297.

²⁵⁰ KK 60, s.206b-209a; TT 695, s. 912.

²⁵¹ KK 60, s.206b-209a; TT 695, s. 912.

Grafik 3.3: 1506 ve 1570 Yıllarında Burak Bey Vakfı Yenisehir Gelirleri

3.1.4. Akçelizade Elhac Ahmed Ağa Vakfı

Yenisehir’de, Turhan Bey, Ömer Bey ve Evrenosoğlu Burak Bey gibi bazı büyük vakıflar vardı. Ancak bunlardan farklı olarak, 17. yüzyılın ortalarında kurulan vakıfların çoğu para vakıflarıydı. Bunlardan biri de Akçelizade el-Hac Ahmed Ağa vakfıdır. 1650’den önceki kadı sicillerinin kaybolmasından dolayı Akçelizade Ahmed para vakfının vakfiyesi bulunamamıştır. Ancak bu vakıf 1652 tarihli kadı sicillerinde, aynı mesele ile alakalı üç yerde geçmiştir. Bu vakıfla alakalı üç davanın dört yıl sürmüş olması önemlidir. Her ne kadar bu durum, vakfın dört yıl önce kurulduğu manasına gelmese de bu kayıt, vakfın 1648 yılından beri var olduğundan emin olmamızı sağlamaktadır.²⁵²

1691-92 tarihli muhasebe defteri, vakfiyesi olamayan bu vakıfla ilgili bilgilere ulaşmamızı sağlar. 1691-92 tarihli muhasebe defterinden vakfın asıl malının 15.000 kuruş (1.500.000 akçe) olduğu anlaşılmaktadır. Aynı tarihte bu paranın küçük bir bölümü, vakıftan borç alan 85 kişiye dağıtılmıştır. Bunlardan 66’sı tek başına borç alırken, geriye kalan 19’u grup olarak borç almıştır. 1650-52 tarihli kadı sicillerinde, genelde zimmîlerin büyük gruplar halinde vakıflardan borç aldıkları görülmektedir.

²⁵²Georgios Salakidis, “17. Yüzyılda Yenisehir-i Fenârlı Akçelizade el-Hac Ahmed Ağa’nın Nakit Vakfı ve Şehirdeki Meşhur Mevlevihane”, *Vakıflar Dergisi*, S. 35, Haziran 2011, s. 62-64.

Ekseriyetle bu borçların, vergilerin ödenebilmesi için alındıkları kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1691-92 tarihli muhasebe defterinde, Akçelizade vakfının 3.128 kuruş kâr sağladığı görülmektedir. Yine aynı tarihte masraflar ise 38.288 akçe olarak kayda geçmiştir.²⁵³

Akçelizade vakfı ile alakalı bir diğer muhasebe defteri ise 1700-01 yıllarına aittir. Bu defterde vakfın asıl malı 12.359 kuruş olarak zikredilmiştir. Aynı tarihte kâr bırakan miktar 7.602 kuruş olarak yer alırken, masraflar ise 63.306 akçe olarak kaydolunmuştur. 1691/2 tarihli muhasebe defterinde vakfın asıl malı 15.000 kuruş iken, 1700-01 yılında tutulan defterde yalnız 12.359 kuruş olarak kaydedilmiştir. İki miktar arasındaki fark, tam 2.641 kuruştur. Dokuz senelik bir süre içinde vakfın asıl mal açığı açıklanamayacak kadar büyüktür.²⁵⁴

17. yüzyılın ilk yarısında Yenişehir’de Akçelizade el-hac Amed, kendi ismini taşıyan bir cami inşa etmiştir. Bu cami 1668 yılında şehre gelen Evliya Çelebi tarafından kaydedilmiştir. Yine tam tarihi bilinmemekle beraber, 1650 öncesinde kurulduğu düşünülen, bir de Mevlevihane bina etmiştir.²⁵⁵

3.1.5. Diğer Vakıflar

1570 tarihli defterde Yenişehir’de, zikredilen vakıflar dışında Tatarlar köyünde bir mescit inşa eden Mustafa bin Tekelü an Tatar, Ayşe Hatun bint-i Tekelü der Karye-i Tatar, Alasonya’da bir cami bina eden Hacı Sinan bin Kocacık an Nefs-i Yenişehir, Ayşe Hatun bint-i Yusuf der Nefs-i Yenişehir ve Hacı Ömer der Nefs-i Yenişehir vakıfları vardır. Yine Yenişehir’de bir mektebhane ve dört ev inşa eden Sultani Hatun bint-i Süleyman der Mescid-i Ramazan der Nefs-i Yenişehir, bir muaalimhane kuran Hacı Bekir der Nefs-i Yenişehir, Merhum el-Hacı İlyas be-Mescid-i Mahalle-i Timuroğlu der Nefs-i Yenişehir, bir mescit inşa eden el-Hacı Mehmed bin Mustafa el-

²⁵³ Salakidis, a.g.m., s. 71-72.

²⁵⁴ Sakakidis, a.g.m., s. 72-73.

²⁵⁵ Salakidis, a.g.m., s. 69,78.

Kazgani der Nefs-i Yenişehir, Merhum Lokman Efendi be-Cami-i Atik der Nefs-i Yenişehir, bir medrese bina eden Merhum Mevlana Hacı Emirşah bin Abdurrahman, bir mescit kuran Mevlana-ı Mezbur, Merhum Hacı Abdurrahman bin Mevlana Emirşah, Hasan Tatarı adlı köyde bir mescit, cami ve Yenişehir’de kuyu inşa eden Mevlana Hacı Emirşah bin Abdurrahman ve son olarak Merhum Eyyüb Bey bin Ömer Bey vakıflarını sayabiliriz.²⁵⁶

Yenişehir ve ona bağlı yerleşim birimlerinde, 1696-1716 tarihli 1192 numaralı hurufat defterine göre, içlerinde tahrir defterlerinde de geçen vakıflarında bulunduğu 283 vakıf eseri vardır ve çoğunun vakfiyeleri bulunmaktadır.²⁵⁷

3.2. Yenişehir’de Mimari Eserler

Yaptığı fetihlerde sadece toprak kazanmayı amaç edinmeyen Osmanlı Devleti, aynı zamanda Türk kültür ve medeniyetini de fethettiği topraklarda yerleştirmek istemiştir. Bu amaçla da fethetmiş olduğu bütün ülkelere mimari eserler inşa etmiştir. Yenişehir de bu yerlerden biridir.²⁵⁸

Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilere göre Yenişehir’de Hasan Bey, Ömer Bey, Elhac Bayram, Bayrak, Aziz Efendi, Akçeli, Türbe, Burmalı, Şeyh, Ömer Ağa, Muharrem Paşa, Eski, Saat, Mevlevihane, Hacı Bekir, Darülkura, Çömlekçiler, Murat Ağa, Ahmed Efendi, Çelebi ve son olarak da Murat Ağa Mahallesi’nde gösterilen Fatma Hatun Cami olmak üzere 21 aded cami bulunmaktadır.²⁵⁹ Bu camilerden Bayraklı Cami, Kadı Muslihiddin Cami adını alırken, Kozlu Cami de Çömlekçiler Cami ismini almıştır.²⁶⁰ Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri adlı eserde bu camilere ek olarak Abdallar Cami, Sofiler Mahallesi’nde gösterilen Abdülaziz Efendi Cami, Abdullah Efendi Mesciti, Acuzzade İbrahim Ağa Cami, Ahiler Cami, Yeni Hatuncuk

²⁵⁶ KK 60, s. 224b-226a; TT 695, s. 945-950.

²⁵⁷ Halit Çal, “1192 Numaralı 1696-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Yunanistan’daki Türk Mimarisi” *Erdem Dergisi*, S. 58 (2010), s. 93-242.

²⁵⁸ Halaçoğlu, a.g.m., s. 89.

²⁵⁹ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87-88.

²⁶⁰ Halaçoğlu, a.g.m., s. 93.

Mahallesi'nde gösterilen Akçelizade Ahmed Ağa Cami, Ak Ovalızade Hatem Efendi Cami, Aksaray Cami, Arnavud Cami, Ayşe Hatun Cami, Balçıklı Süleyman Ağa Mesciti, Bezadiri Cami, Bırasko Cami, Burak Bey Cami, Cevizli Cami, Çarşı Cami, Debbağhane Mahallesi'nde bulunan Mescit Cami, Defterdar Osman Paşa Mescit-Cami, Saraçlar Mahallesi'nde gösterilen Demirzade Mesciti, Divane Müezzin Cami, Gazi Hüseyin Bey Cami, Gullu Cami, Hacı Behram Cami, Hacı Efendi Cami, Saraçlar Mahallesi'nde gösterilen Hacı Hasan Cami, Hacı İbrahim Ağa Cami, Hacı Kara Ahmed Ağa Cami, Hatice Hatun Cami, Hoca Ağa Mesciti, Hüma Hatun Mesciti, İshak Subaşı Mesciti, Kınare Cami, Kapıcıbaşı Mustafa Ağa Cami, Kara Ahmed Efendi Cami, Karaca Evhadlı Cami, Kardiçe Cami, Kırklar Cami, Kürd Mustafa Ağa Cami, Mahkemecizade Ömer Ağa Cami, Tekyeli Dede Mahallesi'nde gösterilen Mekelli Cami, Menzilci Mehmed Ağa Cami, Müezzin Mehmed Efendi Cami, Nalbandzade Cami, Ömer Ağa Mekikçizade Cami, Servilli Cami, Seyyid Abdülkadir Efendi Mesciti, Seyyid Hoca Mesciti, Tekye Mahallesi'nde gösterilen Sitti Hatun Mesciti, Ramazan Mahallesi'nde bulunan Sürmeli Cami, Şahoğlu Nur-i Osmanî Cami, Şahzade Hacı Ömer Efendi Mesciti, Şehla Hasan Efendi Mesciti, Saraçlar Mahallesi'nde gösterilen Şeyh Hacı Efendi Cami, Taş Hamza Cami, Taylasanlı Cami, Ramazan-ı Atik Mahallesi'nde gösterilen Tezkireci Ali Efendi Cami, Turhan Bey Cami, Tatarlar Mahallesi'nde gösterilen Turhan Bey Mesciti, Yeganzade Mesciti ve Yeni Cami olmak üzere 41 cami ve 12 mesciti sayabiliriz.²⁶¹ Verilen tüm bu bilgilere göre, Yenişehir'de toplamda 62 cami ve 12 mescit inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Yenişehir'de cami mimarisinin yanı sıra medrese, mektep, kütüphane, hamam, kervansaray, köprü ve zaviyeler de inşa edilmiştir. Valilerden Damat Mehmet Efendi ibn-i Elhac Hüseyin tarafından şehirde kütüphane kurulmuştur. Yine Darü'l-kurra'nın diğer tarafının kütüphane olduğu anlaşılmaktadır. Yenişehir'de Ekmekçizade Ahmed Paşa, Ramazan-ı Atik Mahallesi'nde olduğu sanılan Firari Efendi, Emirşah Kadı, Sofiler Mahallesi'nde gösterilen Hacı Mustafa Efendi, Hasan Baba, Yeni Hatuncuk Mahallesi'nde gösterilen Şeyh Karabaş Hasan Efendi, Şeyh Sinan Efendi, Yahya Efendi ve Turhan Bey oğlu Ömer Bey zaviyeleri ile Rukiye Hatun, Sadiye ve Şeyh Ramazan tekkeleri, Şeyh Galib Dergâh'ı, Şeyh Nazif Efendi Mevlevihane'si ve Akçelizade Elhac

²⁶¹Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, IV. kitap, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 2000, s. 324-327.

Ahmed efendinin kurduğu mevlevihane bulunmakatadır. Yenişehir’de bulunan hamamlar ise, Hacı Bey Cami Mahallesi’ndeki Küçük ve Büyük Hamam, Eski Hamam, Çifte Hamam, Kabil Ağa, Piri Paşa ve Turhan Bey hamamlarıdır. Bunların dışında Evliya Çelebi, şehir içinde dörtyüz aded hususi hamamın varlığından ve bu hamamların sularının da Köstem nehrinden sağlandığından bahseder. Mektepler ise şöyledir; Gazi Hasan Bey Mektebi, Gazi Hacı Mustafa bin Hasan Bey Mektebi, Kadı Muslih Efendi-Bayraklı Mektebi, Ramazan-ı Atik Mahallesi’nde gösterilen Sultan Hatun Mektebi, Topal Osman Paşa Mektebi ve Evliya Çelebi’nin isim belirtmediği darüttedris, darülhadis ve 22 sıbyan mektebi olarak söylenebilir. Bunların dışında Evliya Çelebi, Kösdem nehri üzerinde inşa edilen 10 köprüden söz eder. Turhan Bey, Hasan Bey ve oğlu Gazi Hacı Mustafa Bey’in Yenişehir’de Köstem nehri üzerinde köprü yaptırdıklarını biliyoruz.²⁶² Yine Burak Bey, Turhan Bey ve oğlu Ömer Bey’in toplam 22 kervansaray inşa ettikleri de bilinmektedir.²⁶³ Ayrıca Evliya Çelebi, 880 zanatkâr dükkânı ile işyeri, 21 aded tüccar hanı ve 300 sebilhanenin varlığından da söz etmektedir.²⁶⁴

Günümüz Yenişehir’inde Osmanlı Devleti dönemine ait tarihi eserlerden sadece birkaçı harap halde ayakta kalabilmiştir. Bunlar; pek çok dükkâna bölünmüş olan Piri Paşa Hamamı, kırk yıldan beri müze olarak hizmet veren Yeni Cami, sadece gövde kısmı ayakta kalan Ömer Bey Bedesteni ve Bayraklı Cami kalıntılarıdır.²⁶⁵

²⁶² Halaçoğlu, a.g.m., s. 94; Ayverdi, a.g.e., s. 328; Evliya Çelebi, a.g.e., s. 87-88; Salakidis, a.g.m., s. 78.

²⁶³ Delilbaşı-Arıkan, a.g.e., s. 31; TT 36, s. 1306; TT 695, s. 911.

²⁶⁴ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 88.

²⁶⁵ Kiel, “Yenişehir”, s.476.

SONUÇ

İlk yerleşimin izlerinin M.Ö. 6000’li yıllara kadar uzandığı Yenişehir, Yunanistan’da kurulan en önemli şehir devletleri arasında yer almıştır. Ancak şehir, önemli stratejik ve coğrafi konuma sahip olması hasebiyle birçok kez istilalara uğramış ve değişik devletlerin egemenliği altında bulunmuştur. Nihayetinde Yenişehir, 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi sonucunda Bizans, Latin, Bulgar ve Sırp devletleri arasındaki hâkimiyet mücadelesi içinde yıkılmış ve harap hale gelmiştir. XIV. yüzyılın son çeyreğinde fethedilen şehir, önce Evrenos daha sonra da Turhan Bey’in gayretleriyle kısa zaman içinde klasik bir Osmanlı şehri görüntüsünü almıştır. Kentteki ilk vakıfların Evrenos oğlu Burak Bey’e ait olması ve Yenişehir’deki pek çok cami ve imaretin Turhan Bey ailesi tarafından gerçekleştirilmesi, bu iki akıncı ailesinin Yenişehir’in şekillenmesindeki rollerini ortaya koyar.

Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdikten sonra Yenişehir, Rumeli Eyaleti livalarından biri olan Tırhala Sancağına bağlı bir kaza merkezi olmuştur. Balkan yarımadasının güneyinde, nüfusunun yaklaşık %83’ünü Müslümanların oluşturduğu Yenişehir, Osmanlı tarihinde önemli bir kent olarak karşımıza çıkar. Şehirde, Hristiyanlar genellikle kuzey ve batı kesimlerde yaşarken, Müslümanlar merkez ve doğu kesimlerde yoğunlaşmıştır. Şehrin nüfusu, Osmanlı kolonizasyon hareketlerini izleyen dalgalarla oluşturulmuştur. Bu Müslüman nüfusun, büyük oranda Anadolu kökenli Yöröklere dayandığı Osmanlı kayıtlarına yansımıştır. Başlangıçta kentte bir istikrarın olmaması nedeniyle az olan Hristiyan nüfusun, Osmanlı hâkimiyetiyle beraber giderek arttığı incelediğimiz kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca 1454-55 tarihli defterde geçmeyen Yahudi nüfusu, daha sonraki yıllarda tutulan kayıtlarda yer almıştır. Bu durum ve Yahudi mahallelerinin isimlerinin birisinin Portekiz’in Atlas Okyanusu kıyılarındaki Sali de Matos bölgesinin adını taşıması, diğerinin ise İspanya ismini taşıması bu Yahudilerin Sefarad kökenli olabileceklerini düşündürmektedir.

Yenişehir'in mahallelerine baktığımızda ise 1454-55'te 11 Müslüman, 1 Hristiyan mahallesi, 1506'da 12 Müslüman, 2 Hristiyan mahallesi ile 1 Yahudi cemaati, 1520'de 12 Müslüman, 2 Hristiyan ve 2 Yahudi mahallesi, son olarak 1570'de 14 Müslüman, 3 Hristiyan ile 2 Yahudi mahallesi, karşımıza çıkmaktadır. Kayıtları incelediğimizde Müslüman mahalle sayısının 1570 yılında arttığını görmekteyiz. Ancak bu kayıttan, aynı zamanda Müslüman mahallelerinde nüfusun azaldığı da anlaşılmaktadır. Bu durum, bölgedeki halkın başka yerlere kaydırıldığı ve bölgeye yeni yerleşimlerin devam ettiğini düşündürmektedir. Genel olarak baktığımızda ise Müslüman mahallelerinin her dönemde ezici bir çoğunluğa sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bunun dışında, Müslüman mahalle isimlerini incelediğimizde, bazı mahalle isimlerinin mahallede kayıtlı sakinlerden ilk sırada zikredilen kişilerin adlarıyla ilişkili olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca Müslüman mahallelerine bir meslek, cami ya da mescitin adının verildiği de görülmektedir. Yahudi mahallelerinin ise, geldikleri yerlerin adlarını taşıdıkları, kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Osmanlı klasik döneminde pek çok yerde görüldüğü gibi Yenişehir'de de ekonomik faaliyetler büyük ölçüde ziraat ve hayvancılıktan elde edilen ürünlerin ticaretine dayanmaktadır. 1454-55 ve 1570 yılları arasında Yenişehir'den alınan vergilere baktığımızda, pazardan alınan vergilerin toplam vergi içinde hatırı sayılır bir yerinin olduğunu görürüz. Bu durum şehirde ticaretin canlı olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra, şehirde mesleki faaliyetler de görülmektedir. Kayıtlara baktığımızda, Müslümanların bir kısmının uğraştıkları zanaat ve meslekle birlikte kayda geçtiğini, Hristiyanların ise genellikle aile adlarıyla kaydedildiğini görmekteyiz. 1506 yılından sonra Yahudi yerleşiminin söz konusu olması, meslek çeşitliliğini artıracaklarını düşündürmüştür. Ancak kayıtlardan, Yahudilerin de genellikle aile adlarıyla zikredildiklerini anlıyoruz. İncelediğimiz kayıtlara göre Yenişehir'de icra edilen mesleklerin başında cullah, hayyat, başmakçı, tabbağ ve boyacı gelmektedir. Dolayısıyla kentte dokumacılık ve dericiliğin ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşılık, dokumacılık ve dericiliğin hammaddesini oluşturan hayvancılığın pek gelişmediğini kaynaklardan anlıyoruz. Bu nedenle, bahsedilen meslekler için gerekli hammaddenin, Yenişehir'in köylerinden sağlandığını veya ticaret aracılığı ile temin edildiğini düşünmekteyiz.

Yenişehir’de kurulan vakıfları incelediğimizde ise, kentin şekillenmesindeki rollerinin ne kadar büyük olduğu görülmektedir. Özellikle içlerinde kadınların kurdukları vakıflarında olduğu, ilk dönem vakıfları, pek çok imaret, mescit, cami, kervansaray, dükkân, köprü, kaldırım, medrese, muallimhane, mektephane gibi yapılar inşa ederek şehri yeniden kurmuştur. Ayrıca bu hizmetlerden halkın gerektiği gibi istifade edebilmelerini sağlamıştır. Bunun yanında sosyal bütünleşmeyi de sağlayan vakıflar, Osmanlı hâkimiyetini Yenişehir’de kalıcı kılmıştır. Neticede Yenişehir, 1881’de Osmanlı topraklarından ayrılincaya kadar çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu bir şehir olarak kalmış, Osmanlı vakıfları, Yunanistan’ın bölgeye hâkim olmasından sonra da varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ

a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

BOA. MAD.d, Defter No: 10

BOA. TTd., Defter No: 36

BOA. TTd., Defter No: 105

BOA. TTd., Defter No: 695

b) Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi Belgeleri

TKG. KK. TTd., Defter No: 60

2. ANA KAYNAKLAR

Âşık Paşazade. (2010). *Tevarih-i Al-i Osman* (haz. K. Yavuz-Y. Saraç). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.

Mehmed Neşri. (2011). *Aşiretten İmparatorluğa Osmanlı Tarihi (1288-1485)* (sad. N. Öztürk). İstanbul: Timaş Yayınları.

3. TETKİK ESERLER

Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. II. Kitap. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.

- Akgündüz, A. (2002). Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri. *Türkler*. cilt 10, (ss. 447-460) İçinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Akyay, B. (2001). *Teselya Meselesi (1881)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.
- Âşık, M. (2007). *Menâzirü'l-Avâlim* (haz. M. Ak). cilt 3, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ayverdi, E. H. (2000). *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*. IV. Kitap. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1951). Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, 10, 1-26.
- Brouskari, E. (ed.) (2009). *Ottoman Architecture in Greece*. Athens: Hellenic Ministry of Culture.
- Çal, H. (2010). 1192 Numaralı 1696-1716 Tarihli Hurufat Defterine Göre Yunanistan'daki Türk Mimarisi. *Erdem Dergisi*, 58, 93-242.
- Delilbaşı, M., Arıkan, M. (neşr.) (2001). *Hicri 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*. cilt II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (haz. A. S. Güneyçal). (24. b). Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.
- Doğan, H. (2009). Osmanlı Devleti'nin Rumeli'nin İskânında Uyguladığı Yöntem ve Stratejiler. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Reşat Genç Özel Sayısı-1, cilt 29, 657-674.

- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı Şehirlerindeki Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları IV.* (ss. 69-78) İçinde. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Evliya Çelebi B. Derviş Mehemed Zılli. (2003). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. S.A. Kahraman-Y.Dağlı-R.Dankoff). 8. Kitap. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fallmerayer, J. P. (2002). *Doğu'dan Fragmanlar* (çev. H. Salihoğlu). Ankara: İmge Yayınları.
- Gouloulis, S. G. (yay.) (2003). *Ta Aftierotiria ton Tourahanidon (İ Elliniki Metafrasi)*. Larissa.
- Göyünç, N. (1972). Hane Deyimi Hakkında. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32, 331-348.
- Hacısalihioğlu, M. (2013). Yunanistan. *İslam Ansiklopedisi*. cilt 43, (ss. 583-595) İçinde. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1974). Teselya Yenişehiri ve Türk Eserleri Hakkında Bir Araştırma. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2-3, 89-99.
- Holland, H. (1819). *In The Ionian, Isles, Albania, Thessaly, Macedonia &c.(1812/13)*. cilt 1, London.
- Işık, H. (2009). Bir Kamu Hizmeti Birimi Olarak Vakıfların Osmanlı Toplum Yaşamındaki Rolü. *Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 16, 1-10.
- İnalcık, H. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)* (çev. R. Sezer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnciyan, P. L., Andreasyan, H. D. (1974). Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası. *Güney-Doğu Araştırmaları Dergisi*, 2-3, 13-88.

- Kampouridis, K. (2009). *İ Neoteri Elada mesa apo Otomanikes Arxeiakes Piges, Oikonomia, Tesmoi kai Koinonia sti Tessalia tou 17^{ou} Aiona*. Selanik.
- Kayapınar, L. (2004). Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri. *A.İ.B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 133-142.
- Kayapınar, L. (2005). Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 183-196.
- Kayapınar, L. (2002). Yunanistan'da Osmanlı Hâkimiyetinin Kurulması (1361-1461). *Türkler*. cilt 9, (ss. 187-195) İçinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kazhdan, A.P., Talbot, A. M. (eds) (1991). Larissa. *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York: Oxford Universty Press.
- Kiel, M. (2011). Tesalya. *İslam Ansiklopedisi*. cilt 40, (ss. 522-526) İçinde. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kiel, M. (2013). Yenişehir. *İslam Ansiklopedisi*. cilt 43, (ss. 473-476) İçinde. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Lowry, H. W. (2008). *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550 Kuzey Yunanistan'ın Fethi, İskânı ve Altyapı Gelişmesi* (çev. A. Cemal). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Mansel, A. M. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mehdi, M. (1928). *Bedreka-i Zafer Yahud Teselya ve Yenişehir*. İstanbul: Yuvanaki Panayotidis Matbaası.

- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, N. (2002). Osmanlı Döneminde Vakıflar. *Türkler*. cilt 10, (ss. 433-446) İçinde. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 1-3*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pitcher, D. E. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (çev. B. Tırnakçı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Pouqueville, F.C.H.L. (1820). *Travels In Epirus, Albania, Macedonia and Thessaly*. London.
- Rauf, M. (neşr.) (1898). *Muhtıra-ı Zaferden Feth-i Yenişehir ve Muvaffakiyat-ı Hazret-i Padişahî*. İstanbul: Malumat Matbaası.
- Salakidis, G. (2011). 17. Yüzyılda Yenişehir-i Fenârlı Akçelizade el-Hac Ahmed Ağa'nın Nakit Vakfı ve Şehirdeki Meşhur Mevlevihane. *Vakıflar Dergisi*, 35, 61-80.
- Şemseddin Sami (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. cilt 1-2, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemseddin Sami (1898). Yenişehir. *Kamusu'l-A'lam*. cilt 6, İstanbul: Mihran Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1977). Evrenos. *İslam Ansiklopedisi*. cilt 4, (ss. 414-418) İçinde. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi*. cilt 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarihi Sözlüğü*. (1.b.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Ünal, M. A. (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*. Ankara: TTK Basımevi.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (çev. N. Epçeli). cilt 1, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

EKLER

EK 1: Şehirdeki Akçelizade Elhac Ahmed Ağa Mevlevihanesi ve Camii (Salakidis, a.g.m., s. 78.)

EK 2.B: 1506 Tarihli Sofiler Mahallesi Transkripsiyonu

Mahalle-i Sofiler

Bekir veled-i Halil İmam, Yusuf Helvâyî, Sufî Ahmed veled-i Abdullah, İskender Atîki Sufî Ahmed, Mehmedi veled-i Abdullah, Hızır veled-i Turbali, Suyaktı veled-i Abdullah; Pervane veled-i Abdullah, Yusuf veled-i Abdullah, Yunus veled-i Abdullah, Mehmedi veled-i Atmaca Helvâyî, İsa veled-i Atmaca, Yusuf veled-i Hamza, Kulkal veled-i Mustafa;

Mahmud veled-i Abdullah, Paşahan veled-i İsa, Hamza veled-i Abdullah, Şahkulu Derviş Mehmed, Saltık veled-i Yusuf, Mustafa veled-i Abdullah, Şirmerd atîki Sarudanişmend;

Mustafa Hamza, Mehmedi veled-i Piri, Şirmerd veled-i Abdullah, Hüseyin veled-i İskender, Alagöz atîki Mehmedî, Hızır Siyah veled-i Abdullah, Ahmed atîki Musa;

Mehmedî veled-i Bali, Musa veled-i İbrahim, Atmaca Tabbâh, Durak veled-i Köse Ali, Mehmed veled-i Osman, Mustafa Bey, Mir Mehmed Bozacı;

Hoca Şemseddin Hatip, İşlik Ahmed, Turgut veled-i Yeni, Turbali veled-i Yeni, Mehmedî Ali, Mehmedî Turgud, Mustafa Acemî;

İsmail atîki Yek Mustafa, Derviş Ali Sefa, Suyaktı atîki Oğul Paşa, İbrahim veled-i Dede, Baba Ahmed Maruf, İsa Bali Hayyât, Yunus veled-i Abdullah;

Mehmedî Başmakçı, Abdülkadir veled-i Hacı Mehmed, Abdülgaaffar veled-i Abdülvahid Müezzîn, Mehmed veled-i Mehmed Müvellâ, Ebubekir Mehmed Müvellâ, Ali veled-i İbrahim Müvellâ, İlyas Veledi Yusuf;

İshak Veledi Abdullah, Hacı Hasan Mermerci(?);

Mücerredan

Mustafa veled-i sofî Ahmed, Mehmed veled-i Suyaktı, Mustafa veled-i Mehmed, İsa veled-i Osman, Ali veled-i Mustafa, Yunus Dükkândar, Mustafa veled-i Hacı Said;

Yusuf veled-i İlyas, Nasuh veled-i İlyas, Halil veled-i Bey;

Hâne: 58

Mücerred: 10

EK 3.B: 1570 Tarihli Papaz ve Arnavudan Mahallelerinin Transkripsiyonu

Gebran nefs-i Yenişehir

Mahalle-i Papaz

Yanni Diyako, İstani Yanni, Todor Nigeli, Avra Hriso der karye-yi Tirnova tabi-i Yenişehir, Aleksi İstamo der karye-yi m tabi-i m, Krimi Raven an karey-i Hasan Tatari tabi-i Yenişehir, Papa Yanni İstamo;

Andrea boyacı, Papa Dorya İstamo, Çuka balıkçı, Mano takyacı, Pirgo Makri, Panayot Pirgo, Dimo Georgi;

Bali Yorgo an karye-yi Emlaki, Pirgo Kosta an karye-yi m, Pirgo Mila an karye-yi Asa(?) Tode Mila karye-yi m, Dimo Georgi an karye-yi mezbure, Yanni Pargari an karye-i Maraşlı tabi-i Kesriç, Pirgo Dimo;

Mano Kiryako an karye-yi Tomi(?) tabi-i Tırhala, Todore Kiryako boyacı, Angelo Kiryako an karye-yi m, Yanni beşikçi an karye-yi Miçova, Yanni Pavlo der Tirnova, Kosta etmekci der mahalle-i Tabagan, İstamo Georgi an mahalle-i tebbag;

Mücerredan;

Dimo Toto, Niko İstefo, İstamo Yanni;

Biveha;

bive-i Andrea, bive-i Marko,

Hane 28, Mücerred 4, Bive 2

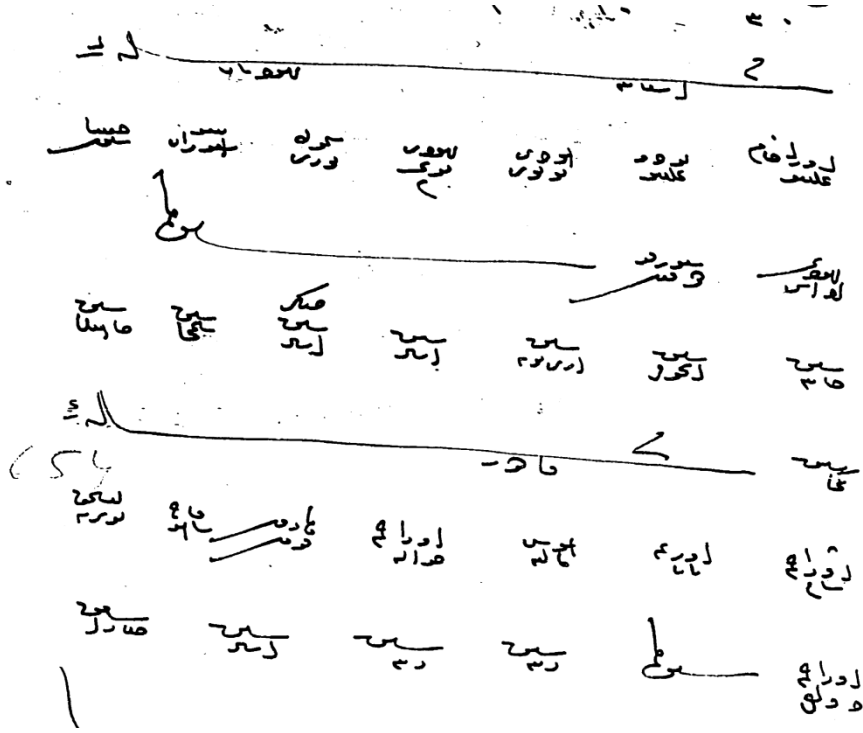
Mahalle-i Fenarlı Hacı nam-ı diğer Arnavudan

Franko Todor, Mano boyacı Niko, Pirgo Karaca, Tanasi Niko boyacı, Dimo başmakçı, Dimo Todora, Dimo Gun, Mavrodi kasab;

Yanni Petra, Dimitri Niko, Pirgo Yanni, Niko Piro, Andrea çoban, Yanni muytab Pirgo, Nikola Pirgo;

Dimo sabuncu, Dimitri Karmani, Nikola sabuncu, Andrea etmekci, Yorgo Mavridi, Piro Bodino;

EK 4: 1570 İspanya (Yahudan) ve Matoz Mahalleleri ve Transkripsiyonu (TT 695, s. 654; KK 60, s. 69b)

Mahalle-i İspanya Yahudiyân

Avraham Galiko, Todo Galiko, Modi Tomi, Yahudi Tomi m, Simol Tori, Niko Bulguran, Hasena Sinob;

Yahudi Adas, Sinordo Domin;

Biveha; Bive Danila, bive Ancohir, bive İranoya, bive Ester, bive diğêr Ester, bive Semiha, bive Danila; Bive Semiha.

Mahalle-i Matoz

Avraham Sam, Avraham Baba, Musa Malta, Avraham Kavala, Harun Kohil, Haim Samu, İstihak Bugria;

Avraham devacı;

Biveha; Bive Rina, bive Rina, bive Ester, bive Sara.

Hâne; 17, Bîve; 11.

